ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN KAYIP BİN YILI (325-1325)

Yolcu ateşte yanmak ile yol yanmaz.

Divriği kalesinden, Arguvan dağlarından koparılıp, prangalar altında yollara sürüldüler. Balkan dağlarında, Bosna'da, Dalmaçya'da, Kuzey İtalya'da uzun ve sancılı gurbetler yaşadılar. Güney Fransa'da Montsegur efsanesini yazdılar. Katolik Haçlı ordularına ve engizisyon cellatlarına karşı ödünsüz direnişin sembolü olarak insanlığa mal oldular...

Aleviler acıyı yaşarken tarihi değiştirdiler...

6. BASKI

KALKEDON

Onlar şimdi yoklar. Kadimden beri ödünsüz ve kesintisiz olarak sürdürdükleri inanışlarını korumak için her şeylerini geride bırakarak yollara düştüler. Aylarca en zor koşullarda devrin en donanımlı orduları ile çarpıştılar. Gül yüzlü pirlerini son bir kez görememenin ağır hüznü ile çıktıkları son meydan savaşında, ağır bir katliama uğradılar.
Sınırsız bir vefa ile bağlandıkları inançları uğruna can veren bu insanlara, talancı ruhlu baldırı çıplaklar yakıştırması vicdan sınırlarını aşan bir küfürdür.
Onların bu küfre karşılık verecek dilleri yok artık.

ALEVİLİĞİN KAYIP BİN YILI

(325-1325)

Yolcu ateşte yanmak ile yol yanmaz

ALEVİLİĞİN KAYIP BİN YILI

(325-1325)

Yolcu ateşte yanmak ile yol yanmaz

ERDOĞAN ÇINAR

KALKEDON

Aleviliğin Kayıp Bin Yılı

Erdoğan Çınar

Kalkedon Yayınları: 29
Adonis Kitaplığı: 3

Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıttıran

Kapak Tasarım: Ahmet Sungur

Kalkedon Yayınları
Hocapaşa Mah, Kargili Sok, Celal Orman İşhanı, No 1/ Kat 3, Daire 32
Sirkeci-İstanbul
Telefon ve Fax: 0212 512 43 56
Web: www.kalkedonyayinlari.com e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 17 Topkapı İstanbul.
Tel: 0 212 613 10 77

Birinci Basım: Şubat 2006 (5000 Adet) İkinci Basım: Haziran 2006 (3000 Adet)
Üçüncü Basım: Mayıs 2007 (1500 Adet) Dördüncü Basım: Ekim 2007 (1500 Adet)
Beşinci Basım: Eylül 2008 (1500 Adet) Altıncı Basım: Ekim 2009 (2000 Adet)

Tüm hakları saklıdır.

© Kalkedon 2009

© Erdoğan Çınar 2009

ISBN: 978-9944-115-11-7

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
SUNUŞ 13

BİRİNCİ BÖLÜM: ŞAH KULLARI 27
Serçeşme Meselesi 29
Bizans Alevileri 41
Pir Silvanus 49
Tahtacı Sergius 53
Divriği Alevi Devleti 57
Battal Gazi ya da Chrysocheir 63
Çalınmış Kimlikler / Unutulmuş Mürşitler 71

İKİNCİ BÖLÜM: BİN YILLIK SÜRGÜN 79
Hakdostları 81
Bosna Alevileri 91
Toulousse'da Hüzün 97
Oksidanya'nın Halk Ozanları 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GERİDE KALANLAR 119
Danişmendler 121
Büyük Babai Hareketi 139
Evlad-ı Resûl 149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: DİMETOKA'NIN KURTULUŞU 151
Osmanlı Alevileri 153
Yol Ayrımı 165
Geri Dönüş 169

SONSÖZ 175
DİPNOTLAR 181
KAYNAKÇA 185

Erdoğan Çınar: 1957 yılında Sivas'ın İmranlı ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini 1976 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde tamamladı. 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. 1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halen İstanbul'da serbest mimar olarak çalışmaktadır. Yazarın "*Aleviliğin Gizli Tarihi*" ve "*Kayıp Bir Alevi Efsanesi*" adında iki kitabı daha vardır.

E-Posta: erdcinar@ttnet.net.tr

Yolcu ateş(te) yanmak ile yol yanmaz
Erenlerin dokuduğu çul yanmaz
Cehennemde günah yanar kul yanmaz
Ben günahtan sürmelenmiş gözlüyüm
Seyrani

ÖNSÖZ

Alçağa indir özünü
Turaba çevir yüzünü
Pişir de söyle sözünü
Arasında ham bulunur

Hatayi

Aleviler, sancılı geçmişlerinde varlıklarını sürdürebilmek için pek çok kisveye bürünüp, sayısız isim takındılar... Unutulmuş yüksekliklere gizlendiler... Bağnazlığın vahşetinden kaçıp ıssız viranelere sığındılar... Sürgünlere, yangınlara katlandılar...

Onlara yönelik öfkenin sonu hiç gelmedi. Sürekli katliamlara ve soykırımlara uğradılar. Bu nedenle Aleviler, bugün olduğu gibi geçmişte de çoğu kez kendilerini inkâr etmek zorunda kaldılar.

Önümüzde kendisini yalanlayan bir tarih var. Alevilerin güvenlik kaygısıyla kendi geçmişlerini ifade etmekten kaçınmaları, onları eritip ortadan kaldırmak isteyenlerin emelleri ile örtüşünce, temelsiz bir yalan, kuşku duyulamaz bir doğru haline geldi.

Bugün Alevi tarihine giden bütün yollar kapalıdır. İzler silinmiş, köprüler yıkılmıştır.

Kalın bir duman bulutunun gerisinde tanımlanması zor, bulanık hayaller içinde neredeyse bütünüyle yitip gitmiş bir geçmişle karşı karşıyayız. Yaşandı mı, yoksa bir rüya mıydı? Pek seçemiyoruz.

Aleviliğin kendisini geçmişten bugüne taşımadaki kuvvetli arzusu, bu sisli tablo içindeki yegâne umuttur.

Asla vazgeçemediği varlığını sürdürme tutkusuyla Alevilik, sonu gelmez tehditler ve tuzaklar ortasında dahi kendine has yöntemlerle, söylencelerin, destanların, deyişlerin ve ritüellerin aralarına gizlenerek, kendisini yeni doğan günle bütünleştirmeyi bilmiştir.

Alevilik, insan için erişilebilir önemli bilgileri muhafaza etmek ve gelecek kuşaklara aktarmak üzere dizayn edilmiş bir sistemdir. Duyabilecekler için söylenmiş bir ulu sözdür.

Alevilik bir uygarlıktır, yaratılışın insanlığa armağanıdır. Yeryüzüne düşmüş bir insanlık mirasıdır. Bu mirasın daha fazla tahribata uğramadan, korkusuzca günyüzüne çıkartılması ve yeniden tanımlanması elzemdir.

Alevilik, bugün dinler tartışmasının bir hasım tarafı sayılıyor. Yüksek yoğunluklu bir asimilasyon dalgası, Aleviliği kavuruyor. Yolların ayrıldığı bir noktaya gelindi. Bu inanış ya var olacak ya da hiç var olmamış gibi bir başka bünyenin içinde kaybolup gidecek.

Gelinen bu varlık-yokluk çizgisinde, kimileri umursamazlık içinde Aleviliğin üzerine başka kimlikler, sanal geçmişler giydirmeye çalışsalar da asıl kimlik ve yaşanmış geçmiş kendisini diretiyor. Gerçekler, söylendikleri günden beri rüzgâra tutunup, zamandan zamana geçen kadim deyişler gibi havada dolanıyorlar.

Tüm bilgilerin kirletildiği, geçmişin karartıldığı, kimlik-

lerin yakıldığı bu yalan hükümdarlığında, yanlışlar ortasında doğruları söylemek, söyleyen için de dinleyen için de sancılı bir durumdur. Ancak bilgiyi paylaşmadan taşımanın vebaline katlanmak da hayli müşkül.

Geçmişte Aleviler, şehir meydanlarında diri diri yakılırlardı. Bugün devasa boyutlara ulaşan ateş, Aleviliğin kendisini eritiyor. Muradım bir damla su olup bu ateşin üzerine düşmektir.

Erdoğan Çınar - Ocak 2006 İstanbul

SUNUŞ

Hele biz iş bu yola, gelmedik riya ile
Bu melâmetlik donunu bizimle giyen gelsin

Gözüyle gördüğünü, örte eteğiyle
Bu yol pek ince yoldur yüreği çarpan gelsin

İş bu sözü edenden bize nişan gerektir
Sözün özeti budur, canına kıyan gelsin

Yunus Emre

Alevi tarihinin ve inanışının izlerini sürmek, üzerlerini örten yanıltıcı katmanların gerisine saklanmış Alevi gerçeklerine ulaşmak, büyük çaba gerektiren, çetrefil ve zahmetli bir iştir. Bu cümleden olarak, Aleviliğin bulanık izlerini sürecek olanların öncelikle yapmaları gereken şey, belleklerinde Alevilik adına topladıkları geçmişin kirletilmiş bilgilerinden bir an önce kurtulmaktır.

Alevilik, kadimden beri sırrını dışarı vermeyen, kendini ehil olmayan ellere emanet etmeyen, ancak uzun bir eğitim döneminden geçtikten sonra olgunlaşıp hak edenlere kendini açan, gizliliği esas alan bir kurumsal yapıya sahipti. İki bin yıl önce Hıristiyanlığın Anadolu'da ortaya çıkışı ve Alevileri şiddet kullanarak yok etmeye kalkışması ile birlikte bu gizli inanış, güvenmeyen, paylaşmayan, saklanan ve takıyye yapan, daha katı bir içe kapanma dönemine girdi.

Aleviler, binlerce yıldan beri kendilerine ağır düşmanlık besleyen, varlıklarına tahammül göstermeyen ve canlarına kasteden dinlerin ve mezheplerin hüküm sürdüğü coğrafyalarda, çaresizlikten doğan en doğal haklarını kullandılar, kimliklerini ve asıl inanışlarını sakladılar. Zamana, zemine ve etraşarını çevreleyen koşullara göre, değişik dış görünüşlere büründüler. Sürekli isim değiştirdiler.

Alevi inanışı, Alevilerin kendileri için çağlar boyunca en dayanılmaz koşullarda bile vazgeçilmez bir tutku ve sonsuz vefa ile bağlandıkları bir yol oldu. Hıristiyanlar ve Müslümanlar, Alevileri sarsılmaz bağlarla kavrayan bu inanışa asla tahammül gösteremediler. Aleviliği mutlaka yok edilmesi gereken, kendi inanışlarının en büyük tehdidi saydılar. Ortodokslarla başlayan, Katoliklerle devam eden, Aleviliğe karşı işlenmiş insanlık suçlarının ve sonu gelmez Alevi düşmanlığının sebebini, Alevilerin, semavi dinlerin kabullerinin çok dışındaki inanç sisteminde aramak gerekir.

Gayrıdır her milletten
Şu bizim milletimiz
Hiçbir dinde bulunmaz
Din ve dinayetimiz.
Yunus Emre

Bu inanç sistemlerinin içindeki en büyük ayrılık, semavi dinlerin Tanrı tanımlaması ile Aleviliğin Tanrı anlayışı arasındaki derin uçurumdur. Alevilerin Tanrı'yı tanımlayışı ve ifadesi, Hıristiyan ve Müslüman ruhban sınıfını çağlar boyunca çılgına çevirdi. Aleviler de binlerce yılın meşakkatine katlanmak pahasına, bu inançlarından vazgeçmediler.

Alevi erkânının kurulduğu o en uzak geçmişten beri Aleviler, yaratılışın dışında ve üstünde, her şeye kadir bir Tanrı inanışına uzak durdular. Onların inanışına göre yaratan ve yaratılmış birdir. Yaratan yaratılmışın bütünü, yaratılmış olan da yaratanın ayrılmaz parçası ve kendisidir. Yaratılışın kendisi mutlak varlıktır. Alevi inanışı içinde yaratılışı, yaratan ve yaratılanlar olarak ikiye bölmek, varlıkta ikilik yaratmaktır. Varlıkta ikilik yaratmak münkirliktir ve Alevilikte hakir görülür. Esas olan varlığın birliğidir.

Ünlü Alevi bilgesi ve ozanı Yunus Emre'nin dizelerinde Alevi inancının mihenk taşları, hiçbir tereddüde meydan vermeyecek berraklıkta, en sade ve en duru hali ile ortaya konur. Alevi inanışındaki Tanrı kavrayışı, Yunus'un dizelerinde çok sık ifade bulmuştur.

İkiliği terk et, birlik makamını tut
Canlar canın bulasın iş bu dirlik içinde
Oruç, namaz, zekât, haç, suç ve cinayettir
Fakir bundan uzaktır, gerçeğe erenler içinde
Yunus Emre

Birlik makamına gelmeyenler, yaratılışı yaratan ve yaratılan olarak ikiye bölenler, Yunus Emre'nin dizelerinde makbul sayılmazlar.

Nice yıldan beri bu nimeti yer
İkilikten geçip te demedi bir
Yunus Emre

Bunların birliğe ikrarı yoktur
Bunlarda her ne olsa güzeli yoktur
Yunus Emre

Alevilikte inanılır ki, yaratılışı dengede tutan yaratan ve yaratılanın birliğidir. Yaratılışın uyum içindeki birlikteliği, yaratılışın varlığının devam etmesinin sebebi ve temelidir. Bu, yaratılışa dair ilahi Alevi yasasıdır. Bu yasa Alevilikte kısaca "*tevhid*" olarak adlandırılır. "*Tevhid makamı*" Alevi inanışı içinde yaratılmış olanın kendisini yaratan olarak hissetmesi ve yaratanla birleşmesi halidir.

Varlığın birliği inanışının bütünleyicisi olan tevhid, Yunus Emre'nin dizelerinde şöyle ifade edilir:

Tevhidimiş cümle âlem
Tevhidi bilendir âdem
Bu tevhidi inkâr eden
Öz canına düşman imiş
Yunus Emre

Yunus bu tevhide gark oldu gitti
Geri gelmekliğe aklı dirilmez
Yunus Emre

Bu tevhid donunu giyen
Varlığını yoğa sayan
İş bu yola sağlam duran
Mutlak bilin o er durur
Yunus Emre

Alevi inancını semavi dinlerden ayıran ve sonu gelmez düşmanlıklara altyapı oluşturan bir diğer önemli farklılık da, Alevilikte ölümden sonra öteki dünya inanışının olmayışıdır.

Kendisine inananların bağlılığını ve kendi kurdukları dünya düzeninin emniyetini, ölümden sonra bir başka dünyada va-

at edilen ödül ve ceza sistemi üzerine inşa eden semavi dinler, Alevilikte öbür dünya inancının olmayışını hiç kabullenemediler.

Alevi inanışına göre insan, sürekli beden-biçim değiştiren ilahi ruhun parçasıdır. Vücut bulmuş enerjidir '*Işık*'tır. Asla ölmez...

Ko ölmek endişesin
Işık ölmez bakidir
Ölmek senin nen ola
Çünkü canın ilahidir
Yunus Emre

Aleviler "*devriye*"ye inanırlar. Devriye inanışına göre yaşam, vücud-u mutlak'tan (*mutlak varlık*) kopan bir nur (*ışık*) ile başlamıştır. Bu büyük nur kendi heybeti ile genişlemiş, dağılmış ve toprak, hava, su, ateş ile temsil edilen dört kuvvete inmiştir.

İnsan, babanın beline ve ananın rahmine düşmeden önce, dört kuvvetin kontrolünde önce cansızlar (*hareketsizler*), sonra bitkiler ve hayvanlar âleminden geçer. Cansız nesne, bitki ve hayvan bedenlerinden geçtikten sonra insan bedenine ulaşan insan canı (*insan ruhu*), İnsan-ı Kâmil (*olgun insan*) oluncaya kadar dünyaya gelip gider. Olgunlaşan insan, geldiği kaynağa geri döner ve devriye tamamlanmış olur. İnsan devriyesini tamamlayıncaya kadar çok çeşitli bedenler alır, Alevi tabiri ile "*bin bir donda baş gösterir.*"

Alevilikte her şeyin aslına rücû edeceğine inanılır. Bu, ilahi yasadır. "*Devriye*", gerçek varlıktan kopan ruhun, çeşitli aşamalar geçirip türlü bedenlerde dolaştıktan sonra olgunlaşıp kendi kaynağına dönme sürecidir.

Yunus Emre bu ilahi çemberi şu dizelerle aktarıyor:

Dünyaya çok gelip gittim
Erenler eteğin tuttum
Kudret nidasın işittim
Kaynayıp ta coşa geldim

Âşık oldum şu ay yüze
Nisar oldum bal ağıza
Nazar kıldım kara göze
Siyah olup kaşa geldim

Deniz kenarında ova
Kuyuda işleyen kova
İsa ağzındaki dua
Olup ta ben işe geldim

Ay oldum âleme doğdum
Bulut oldum göğe ağdım
Yağmur oldum yere yağdım
Nur olup güneşe geldim

Yolum sana oldu durak
Sabahın söyleyenidir hak
Yunus Emre dilinde Hakk
Olup dile düşe geldim
Yunus Emre

Semavi dinlerle Aleviliğin arasındaki asıl uçurumlardan biri de yaratılışın nasıl ortaya çıktığına ilişkin inanış ayrılığı-

dır. Semavi dinlere göre evren, yeryüzü ve yeryüzündeki yaşam, her şeyin üzerinde ve her şeye kadir bir ulu varlık tarafından yaratılmıştır.

Semavi dinlerin ilk kutsal kitabı Tevrat'ta anlatılır ki; "*Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu yeryüzü şekilleri yoktu...*"[1] Tanrı, birinci gün ışığı, ikinci gün gök kubbeyi, üçüncü gün denizleri, karaları, kara üzerindeki türlü otları ve meyve ağaçlarını, dördüncü gün mevsimleri, günleri, yılları ve yıldızları, beşinci gün kuşları ve deniz canlılarını, altıncı gün yeryüzünde evcil ve yabanıl hayvanları ve nihayetinde insanı yaratmıştır.

Yaratılış altı günde tamamlanmış ve her şey Tanrı'nın "*olsun*" diye buyurması ile vücuda gelmiştir.

> "*Tanrı 'Işık olsun' diye buyurdu ve ışık oldu.*"
> "*Tanrı 'Suların ortasında bir kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın' diye buyurdu ve öyle oldu.*"
> "*Tanrı 'Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün' diye buyurdu ve öyle oldu.*"[2]
>
> *Tevrat Yaratılış Kitabı* I. Bab

Alevi inanışı içinde her şeyin üzerinde evreni yaratan bir ulu yaratıcının varlığı kabul görmez. Alevilikte inanılır ki evren, kendi heybetini taşıyamayan parlak bir nurun (*ışığın*) gürültüyle genişlemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu inanışın aslına uygun ve en anlaşılır ifadeleri Yunus Emre'nin dizelerinde görülür.

> ***Yer gök yaratılmadan Hakk bir gevher eyledi***
> *Nazar kıldı gevhere eritti inci eyledi*
>
> Yunus Emre

Başka bir nefesinde Yunus, âdeta, evrenin ortaya çıkış anını anlatıyor:

Yedi gök yaratıldı ışık ile bünyad oldu
Toprağa nazar kıldı aksırıp duru geldim
Yunus Emre

(*Yedi gök yaratıldı ışık ile yapıldı Toprağa himmet etti gürültü ile fışkırarak geldim*)

Aleviler Hakk'ı gerçek, gerçeği Hakk bilirler. Yunus'un dizelerindeki Hakk ifadesi, gerçek anlamında yorumlanmalıdır.

Yunus Emre, parlak ışığın gürültüyle genişlemesi sonucu başlayan evrenin oluşum evrelerini bir başka nefesinde şu dizelerle tamamlıyor:

Hakk bir gevher yarattı kendinin kudretinden
Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden

Gevherden buğ(u) çıkardı buğudan gök yarattı
Gökyüzünün ziyneti çok yıldızlar eyledi

Göğe haydi dön dedi ay-gün yürüsün dedi
Suyu havada kodu üstünde yer eyledi
Yunus Emre

Semavi dinlerin savundukları, evrenin ve yeryüzünün, ulu bir varlığın (*Tanrı'nın*) "olsun" diye buyurması ile ortaya çıktığı inancı, Alevi ozanı ve mürşidi Yunus Emre'nin evrenin ve yeryüzünün ortaya çıkışını anlattığı dizelerle hiçbir noktada kesişmemektedir.

Bilim çevreleri, evreni doğuran mucize olarak niteledikleri, günümüzden 12–15 milyar yıl önce meydana gelen büyük patlamayı (*big-bang*), maddeyi anında yok eden olağanüstü yoğunluktaki bir ışığın genişleyerek yayılması olarak tarif ediyorlar. Bu tanım, Yunus Emre'nin dizelerindeki anlatım ile şaşkınlık verecek şekilde örtüşmektedir.

Tevrat'ın *Yaratılış Kitabı*'nda Tanrı'nın önce göğü ve yeri var ettiği, sonra sırasıyla ışığı, gök kubbeyi, denizleri ve yıldızları yarattığı anlatılır. Yunus'un dizelerinde var oluşun başlangıcı farklı ortaya konduğu gibi, yaratılışın ortaya çıkış sırası da farklıdır. Yunus Emre'nin anlatımlarında önce parlak yoğun bir ışık vardır. Bu ışık kendi heybetinden dağılır, ortaya gökyüzü ve yıldızlar çıkar. Gökyüzünde her şey dönmeye başlar. Güneş, ay ve yeryüzü bundan sonra şekillenir.

Günümüz gökbilimcileri, *Tevrat*'ta anlatıldığı gibi önce gökyüzünün ve yeryüzünün sonra ışığın, sonra karaların ve denizlerin, sonra yıldızların ortaya çıktığı fikrine iştirak etmiyorlar. Bu sürecin altı günde tamamlanabileceğine ihtimal bile vermiyorlar.

Bilim adamları evreni doğuran nesnenin çok parlak, çok ışıltılı ve çok yoğun bir yapı olduğunu, bu yapının kendi yoğunluğunu taşıyamayarak genişlemesi ile evreni oluşturan gökyüzü ve yıldızların meydana geldiğini düşünüyorlar. Gökyüzündeki her nesnenin, yıldızların, gezegenlerin, güneş sistemlerinin ve gökadaların, dünyanın da içinde bulunduğu güneş sistemi daha var olmadan (*4.7 milyar yıl önce*) dönmeye başladığını tartışmasız kabul ediyorlar.

Yunus, on üçüncü yüzyılda yaşadı. O çağda dünya, bu bilgileri bilmeye, taşımaya ve tartışmaya henüz hazır değildi.

Dört kapı kırk makamla ifade edilen "*seçmeci*" bir ku-

rumsal yapı içinde itina ile yetiştirilmiş küçük bir azınlık bu bilgilere sahip olabiliyor ve bu sırlar aynı titizlikle bir sonraki kuşağın ehil olanlarına aktarılıyordu. Yunus Emre'nin ifadesine göre bu sözler, O'na ait değildi; daha uzak bir geçmişten O'na ulaştırılmışlardı. Yunus Emre, sözlerin aslını bilenlerin bunu anlayacaklarını umut etmişti.

Ey bu sözlerin aslın bilen
Gel de bu söz nerden gelir
Söz aslını anlamayan
Sanır bu söz benden gelir
Yunus Emre

Yirminci yüzyılın dâhisi Albert Einstein, inandığı Tanrı'yı şu cümlelerle tanımlıyor: "V*ar olan her şeyin uyumlu birlikteliğiyle ortaya çıkan Tanrı'ya evet, ama insanların günlük işleriyle ilgilenen cezalandırıcı ve mükâfatlandırıcı Tanrı'ya hayır.*"

Ünlü fizikçinin Tanrı algılaması, Alevi inanışı içindeki "*varlığın birliği*" inancının tam karşılığıdır.

Bugünün bile ötesinde, akıl dolu inanışları nedeniyle Aleviler, hangi dinin egemenliğinde yaşamışlarsa o dinin kesintisiz ve amansız düşmanlığının hedefi haline geldiler. Onlara yönelik düşmanlık, her dönemde, tahammül sınırlarının ötesinde oldu.

Aleviler, başka dinlerin hükümranlık alanlarında kendilerini olduklarından farklı göstermeyi, varlıklarını koruyabilmek için son bir sığınma noktası olarak benimsediler. Son bin yılda, İslam coğrafyasında, katliamlardan olabildiğince kurtulabilmek için olduklarından başka kisvelere bürünen Aleviler, ön-

ceki bin yılda da aynı korunma gerekçesi ile Hıristiyanlığa karşı takıyye içinde olmuşlardı.

İslam egemenliği altında yaşamaya mecbur kaldıklarında "*asıl Müslümanlar biziz*"[3] deyip sudan sebeplerle camiye gitmeyenler, oruç tutmayanlar, namaz kılmayanlar, haccı reddedenler, geçmişte aynı coğrafyada Hıristiyan mezalimi ile kuşatıldıklarında gerçek Hıristiyanlar bizleriz deyip, kiliseye gitmemişler, vaftiz olmamışlar, haça tapmamışlar, Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in kutsallıklarını reddetmişlerdir.

Aslında bu insanlar ne geçmişlerinde Hıristiyan oldular ne de İslam ikliminde yaşamaya başladıklarında Müslümanlığı seçtiler. Onlar sadece kendilerine yönelen ölümcül tehlikeleri savuşturmak için geliştirdikleri güvenlik söylemlerini hâkim dini rüzgârlara göre yeniden düzenlediler. Onlar geçmişlerinde ne kadar Hıristiyan oldularsa bugün de o kadar Müslümandırlar.

Alevilerin kendilerini düşman çevrelerde olduklarından farklı şekilde ifade etmeleri, onlar için bir güvenlik çemberi oluşturmakla birlikte, geçmişte ve günümüzde Alevilerin üzerlerine aldıkları korunma örtüsü, asıl olanı ortadan kaldıracak kadar iyi işlev görmüş, zaman zaman da asıl olanın yerini almıştır.

Alevilerin yaptıkları takıyyenin, Alevilik üzerindeki en büyük tahribatı ve onarılmaz yıkıcı etkisi, Hıristiyan ve Müslüman egemenliğinde yaşayan aynı inanışın, birbirleriyle ilişkilendirilmesini imkânsız hale getirmiş olmasıdır. Bu inanışın tarihi ikiye bölünmüş ve iki parçayı birbirine bağlayan halkaları neredeyse kaybolmuştur.

Geçmişte Aleviler, Hıristiyanlığın sapkın bir kolu sayıldılar. Bugünün Alevileri de Müslümanlığın sapkın bir mezhebi olarak niteleniyorlar. Aynı inanışın zamana ve zemine göre

farklı dış görünümler sergilemesi, onun niteliğini ve tanımını değiştirmez. Bu insanların tarihini, yaşamsal zorunluluktan dolayı büründükleri dış görünüşlerini doğru kabul ederek, birbirinden bağımsız iki ayrı parçaya bölmek, kasıt da olsa, bilgisizlik de olsa onarılması gereken büyük bir hatadır.

Alevilik yakın tarihlerde ortaya çıkmış, ana gövdesi İslamiyet olan bir inanış veya mezhep değildir. O, kökleri kendisine giden asıl gövdesinden koparıldıktan sonra tarumar edilmiş, binlerce yıllık bağımsız bir inanış ve kadim bir yol, bir ulu erkândır.

Kopmuş iki parçanın bir araya gelmesi, Aleviliğin geçmişine kavuşması, kaybolmuş hafızasını kazanması gerekmektedir.

Alevilik, kendi geçmişini hatırladığında, tarihin bir kesitinde, suyu iyice bulandırarak Aleviliğin geçmişi ile bağlarını koparıp onu başka geçmişlere ve belirsizliklere bağlamak üzere kurgulanmış savların hiçbirinin tarihsel gerçekler üzerine oturmadığı anlaşılacaktır.

"*Serçeşme*" Alevi terminolojisi içinde, erkânı kuran kişi ve "yol"un başlangıcı demektir. Yaygın olarak kabul edilmiş, temeli olmayan yapay tarih tezine göre Aleviliğin başlangıcı ve tarihsel altyapısını oluşturan olay, 1240 yılında Orta Anadolu'da meydana çıkan Büyük Babai Hareketi'dir. Bu hareketin önderi, Baba İlyas olarak da bilinen Baba Resûl'ün halifelerinden Hacı Bektâş-i Veli de Aleviliğin kurucusu yani "*serçeşme*"sidir.

Hacı Bektâş-i Veli'ye edilen bu iltifatın hoşluğu içindeki Aleviler, bu iltifatın gerisinde Aleviliğin 1240 yılından önceki tarihinin inkârının gizli olduğunu sezemediler.

Hacı Bektâş-i Veli, Alevi yoluna üstün hizmetlerde bu-

lunmuş bir Veli'dir ancak Hünkâr'dan önce uzun bir Alevi geçmişi vardır.

Bu uzun geçmişi bugünden ayıran engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu araştırma ile Alevi tarihinin birbirinden koparılmış ve ayrı başlıklar altında oraya buraya saçılmış parçalarının bir araya getirilmesi amaçlanmıştır.

Alevilik'te bir söz vardır, denir ki: "*Yol bir, sürek bin birdir*". Aleviliğin içinde bulunduğu koşullara, yaşadığı coğrafyaya ve zamana göre şekillenmiş, Vefai, Kalenderi, Bektâşi, Melami, Hurufi, Torlak, Işık, Tahtacı, Abdal, Kızılbaş, Bedreddini vb. isimlerle anılan çok sayıda sürekleri olmuştur.

Alevi kavramı bu araştırmada Hıristiyan ve İslam iklimlerindeki tüm "*sürek*"lerin üst tanımı ve "*yol*"un genel adı olarak kabul edilmiştir.

Yetmiş iki millete aynı nazarla bakan Alevi erkânı içinde, etnisitenin bir anlamı yoktur. Bu çalışmada Alevilik, bir inanış olarak ele alınmış ve bu inanışın karanlıkta kalan bin yılına ışık tutulması hedeflenmiştir.

Alevi tarihinin derinliği bugün algılayabildiklerimizin çok ötesindedir. Bu inanışın bütününü aynı fotoğraf karesinin içinde görebilmek bizleri tarifsiz duygulara ve sonsuz ufuklara sürükleyecektir. Önümüzde bir derya, gözlerimizde kalın bir perde var. Gözümüzün perdesi ummana dalmamıza engeldir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAH KULLARI

SERÇEŞME MESELESİ

"Araştırmalarım derinleştikçe, kendini daha çok sufi mistizmi içinde ifade eder gibi görünen bu inanışın, Hıristiyanlık ve İslamiyeti de etkilemesinin yanı sıra daha birçok kültürel var oluşu etkilediğini fark ettim. Kökleri çok eski tarihlere uzanan mistik bir kardeşlik örgütlenmesi ile yayılan bir tür öğreti sanki birçok kültürün içine gizlice sinmiş ve kendini tuhaf bir gizlilikle konumlandırmıştı.

...

Peki, adını andığım bu öğreti ne? Bu öğretiyi herhangi bir başlık altında toplamak pek mümkün görünmese de savunucuları kendilerini Alevi ve yer yer de Kızılbaş olarak adlandırır.

...

Sürekli olarak baskı, şiddet ve katliama maruz kalmış olmaları nedeniyle Aleviler kendilerini ve öğretilerini gizlemek zorunda kalmışlardır. Ayrıca bütün bu şiddet ve katliamların yarattığı zor yaşam koşulları onları bulundukları yerlerin hâkim inançlarıyla bir çeşit uzlaşma arayışına sokmuştur."[4]

Erik Cornell

Kadimden beri bu topraklar üzerinde var olmuş Anadolu'nun dini mülkiyeti Alevilik, uzun tarihi boyunca çok değişik isimler almış, çok çeşitli kisvelere bürünmüş, bu yolla düşmanlarından korunmuş, binlerce yıl süren uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra kendisini çoğu kez gizleyerek bugünlere taşımıştır.

Bu uzun yolculuğun çok uzun bir parçasını yok sayarak, Aleviliği daha dün sayılabilecek yakın geçmişten başlatan ve onu kendi gövdesinden koparark başka bir bünyenin sapkın kolu sayan görüş, daha başlangıçta eğreti bir görüntü sergiler. Çünkü Aleviler günlük yaşam pratiklerinde, hâkim inanışın ritüellerinin dışında kalmaları yanında, Tanrı anlayışı, cennet-cehennem inancı ve evreni yorumlamadaki radikal farklılıkları ile semavi dinleri esastan reddederler.

Bu keskin ayrılıklara rağmen, Aleviliği kendi inancının tam zıttı bir başka inanışın içinde eriterek ortadan kaldırmak amacı ile üretilmiş tarih tezinin varlığı ve geniş kitleler tarafından kabul görmesi şaşırtıcıdır.

Aleviliğin zamana ve zemine uygun –görünüşte uzlaşmacı– bir kisveye bürünerek sürekli bir gizlenme içinde olması, yapay tarih yazıcılarına altyapı oluşturmuş, Aleviliğin yazılı arşivinin olmaması ve bu inanışın derin anlamlar yüklü sözlü geleneğinin ruhuna hâkim olunamaması onların işini kolaylaştırmıştır.

Denilebilir ki Alevilerin korunma güdüsü, kendilerini ve geçmişlerini serbestçe ifade etmekten mahrum olmaları, diğer yandan meydanı boş bulan dayatmacı tarihçilerin kamuoyu inşa araçlarının geniş imkânlarını kullanarak onlara ait olmayan bir tarihi, Alevilere dikte hatta enjekte etmedeki maharetleri, ortalıkta Alevi tarihi olarak dolaşan asılsız ve/veya kirletilmiş

bilgilerin yaygınlaşmasına ve kuşku uyandırmadan kabulüne katkı sağlamış, Aleviliğin tahribatına fırsat yaratmıştır.

Aleviliği asıl köklerinden ve uzak geçmişinden koparmak üzere kurgulanmış senaryolar, tartışılmaz şekilde doğru kabul edilen üç kasıtlı yanlış üzerine oturtulur.

Aleviliği kendi mecrasından uzaklaştırmak üzere düzenlenmiş bu kasıtlı tezlere göre;

- Aleviliğin tarihsel altyapısı ve başlangıcı 1240 yılında ortaya çıkan, tarihte Büyük Babai İsyanı(!) olarak anılan Alevi hareketidir.

- Bu isyana katılan ve isyan sonrasında Alevilerin maruz kaldığı korkunç katliamdan kurtularak, Sulucakaracahöyük'e yerleşen Hacı Bektâş-i Veli, Aleviliğin ve Bektâşiliğin kurucusu, Alevi tabiri ile serçeşmesidir.

- Hacı Bektâş-i Veli, Türkistanlı Hoca Ahmet Yesevi'nin müridiidir. Onun dergâhında yetişip ondan el aldıktan sonra Anadolu'ya gelmiştir. Alevilik ve Bektâşilik özünde, Türkistan çıkışlı ve Hoca Ahmet Yesevi kaynaklıdır.

Geçmiş bir zaman dilimi içinde suyu iyice bulandırıp Aleviliği geçmişine götüren izleri yok etmeyi amaçlayan bu yanlı savların hiçbiri tarihsel gerçeklik değildir.

Büyük Babai Hareketi, Aleviliğin önemli dönüm noktaları ndan biridir ancak Aleviliğin başlangıcı değildir. Bu olayı başlangıç saymak, Aleviliğin öncesinin, binlerce yıllık geçmişinin karartılması anlamına gelir. Yapılmak istenen de budur. İlerleyen bölümlerde Babai Hareketi geniş olarak incelenecektir.

Büyük Babai Hareketi'ne kardeşi Menteş ile katılan ve çarpışmalar sırasında kardeşini kaybeden Hacı Bektâş-i Veli, Büyük Babai Hareketi'nin ruhani önderi Baba İlyas'ın ikinci derecede önemli halifelerinden biridir. Hünkâr, Malya Ovası'nda Babailerin yaşadığı büyük bozgundan ve uğradıkları katliamdan kurtularak Ova'nın güney ucunda, Karacahöyük'te binlerce yıllık geçmişi olan bir Alevi dergâhına yerleşmiştir. Burayı kendine merkez edinen Hacı Bektâş, Malya katliamından sonra dağılan Alevi yolunun yeniden yapılanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur.

1240 yılından sonra ortaya çıkan, son derece karışık atmosferde Hünkâr'ın, Alevi erkânının dağınıklığının giderilmesinde sağladığı unutulmaz katkılar vardır. Ancak O, Aleviliğin serçeşmesi, suyun başı, yolun kurucusu ve mülkün sahibi değil, hizmet ile ihya edenidir. Alevi söylencelerinde ve aşık-ı sadıkların dizelerinde bu gerçek açıkça beyan edilir:

Hamdülillah gören çeker mi yası
Pirim Hacı Bektâş Veli mülkün ihyası
Nur-u Cemalettin hasların hası
Pervane ol yârin kulu turnalar
Sıdkı Baba

Bektâşi geleneği içinde yer alan bir söylencede rivayet edilir ki, Bektâş Veli, Sulucakaracahöyük'e ilk gelişinde konuk olduğu İdris'in evinde, yıkılmak üzere olan bir duvarı durdurmuş, cansız duvarı yürütmüştür.

Bu sembollerle donanmış masalsı anlatımın içinde, yok olmak üzere olan bir inanışın Bektâş Veli eliyle yeniden ayağa kaldırılıp yürütüldüğü tasvir edilir. Bu söylence Alevi ozanlarının dizelerine de yansımıştır.

Bir Hacı Bektâş var idi
Ali Misali yar idi
Münkirler görmez kör idi
Yürüttü cansız duvarı
Muhyiddin Abdal

Hacı Bektâş Veli'nin Alevi tarihi içinde bu denli öne çıkarılması son zamanlarda yoğunluk kazanmıştır. Irene Melikoff'un son derece yerinde bir tespitle işaret ettiği gibi:

"*...Milyonlarca inananın en büyük halk Veli'si olarak gördüğü Hacı Bektâş Veli, başlangıçta ön sırada biri değildir ve Babai Hareketi ile ilgili olarak adları geçen babalardan biridir. Baba İlyas ve Baba İshak tarih olaylarına adlarının damgasını vurduklarında Hacı Bektâş'ın ancak ikinci derecede bir yeri vardır.*"[5]

Irene Melikoff, Hacı Bektâş Veli'nin yaşadığı on üçüncü yüzyılın ve on dördüncü yüzyılın Alevi ozanları tarafından da tanınmadığını ifade ediyor.

"*... Yunus Emre'nin şiirlerinde, Tapduk Emre, Barak Baba, Geyikli Baba, Saltuk Baba'nın adları geçtiği halde onun adına rastlanmaz... On dördüncü yüzyıl Bektâşi şairleri Abdal Musa ve Said Emre adından söz etmektedirler.*"[6]

Hacı Bektâş-i Veli Ocağı, Orta Anadolu Alevilerinin bir kısmı tarafından mürşit ocağı olarak kabul görür. Bu ocağın etkisi, Batı Anadolu ve Balkanlarda hiç yoktur. Batı Anadolu Alevileri, İzmir Narlıdere'de bulunan Yanyatırlılar ve Aydın Re-

şadiye'deki Emirbeyli ocaklarını mürşit ocağı olarak sayarlar.

Balkan Alevileri için birinci derecede önemli Alevi velileri Kızıl Deli Sultan, Demir Baba, Sarı Saltuk ve Şeyh Bedrettin'dir.

Hacı Bektâş-ı Veli'nin etkisi önceleri sadece Orta Anadolu Alevileri ile sınırlı iken, adı Aleviliğe kasteden senaryoların öznesi yapılmış ve ön plana çıkarılmıştır. On üçüncü yüzyılda her türlü gösterişten uzak, mütevazı bir derviş olarak yaşayan hünkâr, kendi adının yoluna ve erkânına yönelik sinsi tuzakların öznesi haline getirilmesini istemezdi. O, kendi benliğini Alevi yolunun bekası için feda edenlerdendi.

Hacı Bektâş-i Veli'yi Alevi yolunun başlangıcı, suyun başı olarak sunan yapay tarih tezi, bu yolla inanışın öncesini karartmış olmakla yetinmez. Hacı Bektâş ve onunla birlikte Alevi inanışını asıl yatağından, kendi yurdundan, geçmişinden ve soylu geleneğinden koparark aklın kabul etmeyeceği bağlantılarla Türkistan'daki bir Nakşibendî dergâhına, Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlar ki, bu bilimsel ve tarihsel altyapısı olmayan mesnetsiz bir kurgudur.

"Hacı Bektâş-i Veli, yaygın olarak iddia edildiği gibi ne Nakşibendî Veli'si Hoca Ahmet Yesevi'den ne de Yesevi'nin halifesi olduğu iddia edilen Lokman Parende'den 'el' almadı. Bir Nakşibendî Veli'si olan Hoca Ahmet Yesevi ile hiç tanışmadı. Hoca Ahmet Yesevi'nin çağdaşı bile değildi. Hacı Bektâş-i Veli doğduğunda Hoca Ahmet Yesevi'nin ölümünün üzerinden kırk yıla yakın bir zaman geçmişti. Hacı Bektâş'ın, Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Parende'den el almış olması da imkânsız görünüyor. Zira Lokman Parende'nin ölümü Hacı Bektâş-i Veli'nin çocukluk yıllarına rastlıyor. Yedi-sekiz yaş-

larında bir çocuğun bir Veli'den feyiz alması ve ona bağlanması düşünülemez. Üstelik Lokman Parende'nin Hacı Bektâş'ın mürşidi olduğuna dair hiçbir kanıt olmadığı gibi, bu zatın Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi olduğuna dair de bir kanıt yoktur. Bu iddialar Bektâşi geleneğini Nakşibendî Dergâhı'na bağlamak isteyenlerin asırlardır sürdürdükleri asılsız söylentilerdir.

Ahmet Yesevi dokuz asır önce Taşkent yakınlarında Sayram Şehri'nde doğup, 1166–67 yılında bugün Türkistan olarak anılan Yesi Şehri'nde ölmüştür. Gerek kendisine mal edilen 'Divan-ı Hikmet', gerek yaşadığı çevrede kendisinden sonra kaleme alınmış kaynaklar incelendiğinde, Ahmet Yesevi karşımıza yüksek bir Sunni İslam şahsiyeti olarak çıkar. Orta Asya Türkleri ve Kafkas halkları Ahmet Yesevi'yi efsanevi bir Nakşibendî Ulu'su olarak sayar ve hürmet gösterirler. Gerçek olan da budur.

Kendi coğrafyasında, asırlardan bu yana yüksek vasışı bir Nakşibendî Şeyhi olarak tanınan ve sevilen Sunni Ulema Ahmet Yesevi'nin Bektâşiliğin kaynağı olarak kabul edilmesine imkân yoktur."

"...Ahmet Yesevi, üzerinde tartışılmayacak nitelikte bir Nakşibendî Ulu'su ve Yüksek Sunni İslam şahsiyetidir.

Ne Ahmet Yesevi'ye Alevi-Bektâşi bir gömlek giydirmek mümkündür, ne de Hacı Bektâş Veli'yi Sunni bir geleneğe bağlamanın imkânı vardır..."[7]

Hacı Bektâş-i Veli, binlerce yıllık soylu bir geleneğin on üçüncü yüzyıldaki halkasıdır. Hacı Bektâş-i Veli'yi ve Alevili ği asıl kaynağına bağlayan ipucu, Hacı Bektâş-i Veli Velâyetnamesi'nde şimdiye kadar araştırmacıların pek dikkatini çekmemiş bir bölümde gizlidir.

Hacı Bektâş-i Veli, Velâyetnamesi'nde; kutbu, piri ve suyun başı olarak kendisinden beş yüzyıl evvel aynı topraklarda yaşamış bir Alevi Ulu'sunu işaret eder. Anadolu'nun dini mülkiyeti olan ve kadimden beri bu topraklar üzerinde var olan Aleviliği kendinden koparıp, başka inanışların sentezi ve ardılı gibi göstererek başka merkezlere bağlamaya ve ortadan kaldırmaya çalışanların gözden kaçırmaya çalıştıkları bu Alevi Veli'si, Battal Gazi'dir.

Hacı Bektâş-i Veli Velâyetnamesi'nde masalsı bir anlatımla, Hacı Bektâş-i Veli'nin Eskişehir'in Seyitgazi ilçesindeki Battal Gazi'nin kabrini ziyareti nakledilir. Velâyetname'ye göre Hacı Bektâş-i Veli Battal Gazi'yi ziyaretinde "*esselamü aleyküm suyun başı*" diye selamlar. O anda Battal Gazi'nin kutlu mezarından "*aleyküm selam ilim şehrim*" diye cevap gelir.

Hacı Bektâş-i Veli Velâyetnamesi, on yedinci yüzyılın ilk yarısında, Aleviliğin zulmü en ağır olarak yaşadığı yıllarda yazılmıştır. Eserde Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi kabullerine ters düşmeyen bir Bektâşilik, söylencelere dayandırılarak ortaya konur. Buna rağmen Velâyetname'de, Battal Gazi'nin Anadolu Aleviliğinin asıl Serçeşmesi, suyun başı olduğu Hacı Bektâş-i Veli diliyle açıkça ortaya konur. Bu eserin yazarının kendi şartlarını zorlayarak metin içine gizlediği bir gerçektir.

Hacı Bektâş Veli'nin çağdaşı, yol arkadaşı ve hünkârın sağlığında dergâhın önemli dervişlerden biri olan Hacim Sultan'ın kendi adı ile anılan Velâyetnamesi'nde anlatıldığına göre, Hacim Sultan her yıl belli aylarda Hacı Bektâş-i Veli ile birlikte Battal Gazi Tekkesi'ne gider, orada ayinler yapar. Battal Gazi Dergâhı ülkenin her yanından gelen Alevilerin asıl mabedi idi. Her yıl burada Alevi zümrelerinin katılımı ile düzenlenen büyük ayinde Hacim Sultan ve Hacı Bektâş-i Veli hazır bulunur.

Değerli araştırmacı Baki Öz'e göre:

"...*Battal Gazi, Anadolu'daki tüm Horasan erenlerinin, Rum -Anadolu- Abdallarının, Kalenderilerin, Haydarilerin, Melamilerin, Babailerin, Ahilerin, Bektâşilerin, Alevilerin; Işıkların, Torlakların ve Yeniçerilerin ortak 'pir'i olacaktır. (Anadolu Aleviliğinin eski unsuru olan)* ***Rum Abdalları, Seyyid Battal Gazi'yi 'pir' olarak tanırlar ve kendilerini 'Seydi Gazi Yetimleri' olarak nitelerler...***"[8] (abç. Parantez içindekiler bana ait.)

Hacı Bektâş-i Veli-Battal Gazi ilişkisi üzerine yaptığı araştırmalarla bilinen İlyas Küçükcan, konu ile ilgili yaptığı çalışmayı şöyle özetlemektedir:

"1) *Seyyid Gazi zaviyesi Kalenderi zaviyeleri içinde en itibarlısı ve en üst düzeyde olanıdır.*

2) *Cuma günleri burada büyük ayinler yapıldığı gibi her yıl Kurban Bayramı'nda Hacılar Bayramı adıyla yapılan ve Hacı Bektâş-i Veli tarafından tesis edildiği bilinen büyük ayine tüm Kalenderi önderleri ve kalabalık topluluklar katılırdı.*

3) *Hacı Bektâş Veli başta olmak üzere tüm Kalenderiler ve diğer önderler, Seyyid Battal Gazi'yi en büyük pir olarak kabul ederlerdi.*

4) *Zaviyedeki şeyhe Azam (Azim) Baba, yılda bir yapılan büyük ayine de Hacc-ı Ekber denirdi.*"[9] (abç.)

Alevi ozanlarının nefeslerinde de Battal Gazi, Alevi yolunun gerçek Ulu'su olarak ifade edilmiştir.

Seyyid Battal Gazi bizim ulumuz
Gül Abdal'a düştü yine yolumuz
Erenlere ayan işte halimiz
Tutuştu yüreğim aslan elinden
Köroğlu (1690–1763)
Akören Köyü, Zara

Aleviliği, Türk-İslam kalıbının içinde görmek ve göstermek isteyenlerin ürettikleri Alevi tarihi içine Battal Gazi'yi yerleştirmek, tarih dizini açısından imkânsızdır. Bu nedenle Aleviliği, Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden sonra ortaya çıkmış, Hz. Ali ve on iki imamlara bağlı, Türklere has bir İslam yorumu sayanlar, Aleviliğin "*üstün piri*" ve "*kutuplar kutbu*" Battal Gazi'yi sessizce bir kenara ittiler. Çünkü onun yaşadığı çağda Türkler henüz Anadolu'ya gelmemişler ve on iki imamlardan kimileri de henüz doğmamışlardı. Bu nedenle Battal Gazi'yi Aleviliğin dışına taşımak ve zaman içinde unutturmak esas politika haline getirildi.

Battal Gazi'nin Alevi erkânı içindeki ağırlığı az sayıdaki araştırmacının sayfalarında kaldı. Bugün yaşayan Alevilik içinde Battal Gazi'den pek az söz edilir. Günümüzde Hacı Bektâş-i Veli'nin, Alevi-Bektâşiliğin serçeşmesi olarak kabulü giderek yoğunluk kazanmaktadır.

Battal Gazi'nin Alevi erkânı içindeki "*kutuplar kutbu*" kimliğinin yanında, Anadolu halkının gönlünde tüm zamanları n en ünlü destan kahramanı olarak müstesna bir yeri daha vardır ki, orası gönül tahtıdır. Ayrı ve makbul bir makamdır.

Destanlar düşsel anlatımlarla geçmişin gerçeklerini günümüze taşırlar. Gururlandığı, ilham aldığı ve kimliğini bulduğu geçmişine duyduğu hayranlık ve köklerinden kopmama arzusu,

halkı destan yapmaya zorlar. Destanlar bir bakıma, yapma tarihe karşı halkın lirik ve masalsı çıkışlarıdırlar.

Resmi tarih güdümlüdür. Gerçekleri değil, uygun olanı, zorlama bir kurgu ile ortaya koyar. Halk, geçmişini karartan ve istila eden uydurma senaryolara, yarattığı destanlar aracılığı ile karşı çıkar. Bu yüzden halkın hafızasında şiirsel anlatımlarla ve soylu bir vefa duygusu içinde yaşayan destanları, muteber bir tarih yazımı olarak kabul etmek daha akılcıdır. Destanlar çoğu kez resmi tarihten çok daha ileri bir tarih görüşü barındırırlar.

Resmi tarih onları yok saysa da ya da asıl kimliklerini tahrip etmiş olsa da Battal Gazi, babası Hüseyin Gazi, ünlü komutanı Cogi Baba (*veya Kara Cölü Baba*) ve dava arkadaşları, halkın unutulmaz destan kahramanları oldular. Anadolu Alevileri onları bin üç yüzyıl boyunca Anadolu platosunun her köşesinde kesintisiz ve istisnasız bir biçimde kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktararak bugüne getirdi.

Yüzlerce yıl boyunca at sırtında köyden köye dolaşarak köylüye, basma, lokum, leblebi ve ayna taşıyan çerçilerin heybelerinde mutlaka taş baskı Battal Gazi Destanı da bulunurdu. "*Battalnameler*", çağlar boyunca Anadolu'da en çok okunan-dinlenen metinler oldular. Soğuk ve uzun kış gecelerinde, köy odalarında, idare lambalarının cılız ışığında, hep onların maceraları anlatıldı ve dinlenildi. Böylece halk kendi tarihini umarsız tahribatlardan kurtardı.

Battal Gazi'nin Alevi erkânı içindeki yeri ve halkının hafızasındaki kayıtlı tarihi ortaya konduğunda, onun yaşadığı çağ ve asıl kimliği ortaya çıkacak, Aleviliğin geçmişi ile köprüsü yeniden kurulacak ve Aleviliği asimile etmek için şimdiye kadar malum çevrelerce üretilmiş, büyük çoğunluk tarafından da

kabul görmüş asılsız senaryoların altları süratle boşalacaktır.

Battal Gazi'nin tarihi kişiliği ile yeniden tanışmak Alevilere, Aleviliğin köklerine giden yolu aralayacaktır. Alevilik bilinci, onun adı üzerinde tekrar yükselecektir. Alevilik, bin yıldır özlemini duyduğu dostuna kavuşacaktır.

Hunharca tahrip edilmiş, hemen hemen bütünüyle ortadan kaldırılmış bir Alevi tarihiyle karşı karşıyayız. Bu toprakların en kadim halkına, kendi tarihlerini unutmaları ve bin bir meşakkatle bugüne taşıdıkları, yeryüzünün en eski inanışından vazgeçmeleri telkin ediliyor.

Battal Gazi, yaşadığı yüzyılda inançlarından vazgeçmedikleri için katledilen Alevilerin savunucusu ve kurtarıcısı olmuştu. Bugün de onun hâlâ yaşayan anıları, Aleviliği ortadan kaldırmak isteyenlere karşı çıkışı besleyen kaynak olacaktır. Battal Gazi bin yılı aşkın bir zamandan beri, ona olan inancını kaybetmemiş Alevilerin umudu olmaya devam ediyor.

Alevilik onunla kıyıcı Bizans'a karşı direnebilmiş, onun ölümünden sonra geçen, kimsesiz perişan yüzyılların derin ıstıraplarına, onun hatıralarına tutunarak katlanabilmiştir.

Birinci bin yılın Ortodoks vahşeti ile kavrulan Bizans Anadolu'sunda, o en karanlık çağda, en unutulmuş coğrafyada, Aleviler korkunç katliamlar ve tükenmez çaresizlikler ortasında bir tek ondan medet umdular. Şimdi bu unutulmaz mürşide gitmek, ona emanetimizdeki asıl adını, hayatını ve itibarını teslim etmek zamanıdır.

BİZANS ALEVİLERİ

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Tas tas içtim ağular sağ iken
Kahpe felek vermez benim muradım
Viran oldum mor sümbüllü bağ iken

Aradılar bir tenhada buldular
Yaslandılar şıvgalarını kırdılar
Yaz bahar ayında bir od verdiler
Yandım gittim ala dağlı kar iken

Karacaoğlan der ki bakın kadere
Ömrümün yarısı gitti talana
Sual eylen bizden evvel gelene
Kim varımış biz burada yoğ iken
Karacaoğlan

Anadolu'da yerli halk tarafından sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşan, Battal Gazi'nin hayatı ve savaşları, birbirinin öncüsü ve ardılı olmuş iki halk kahramanının iç içe geçmiş yaşamlarının, halkın dilindeki destanlaşmış halidir. Aslında Anadolu halkı, bu iki önderinin hayatının üzerinden, kendi soylu ve haklı direnişini destanlaştırarak nakletmektedir.

Destanın coğrafyası Divriği, Arguvan, Malatya merkez olmak üzere, Boğaziçi ve Ege kıyılarından Yukarı Mezopotam-

ya'ya kadar olan Anadolu platosudur. Destanda yer alan temel olaylar, 780–900 yılları arasında yaşanmıştır. Destanda, Bizans sınır boylarında yaşayan yerli halk ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun amansız savaşları anlatılır.

Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda ortaya çıkan ve bu ünlü destanın çekirdeğini oluşturan çatışmaların tohumları daha erken bir tarihte, MS 325 yılında toplanan İznik Konsili'nde atıldı.

Tarihe Büyük Konstantin olarak geçen İmparator I. Konstantin tarafından toplanan "İznik Konsili"nde, Yeni İsa Dini'nin temelleri belirlendi. Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edildi. İmparatorluk toprakları içinde Hıristiyanlık dışında kalan tüm inanışlar yasaklandı. O ana kadar Hıristiyan olmamış Anadolu halkının, dirençlerini kırmak, geçmişleri ve inançları ile bağlarını koparmak için bir dizi önlemler alındı ve süratle uygulamaya konuldu.

İmparatorluk askerleri, Anadolu'yu baştanbaşa talan ettiler. Mabetler yıkıldı, arşivler ortadan kaldırıldı. Tapınakları yıkılan, kutsal el yazmaları yakılan inançlı insanlar, kitaplarının ve mabetlerinin uğradığı kahredici sondan kurtulabilmek için yeraltına çekildiler ve mezalimden kurtulmak için kendi içlerinde inançlarına sonuna kadar bağlı kalırken, dışarıya karşı kiliseye bağlı bir görünüm sundular. Başkalarının kendilerini Hıristiyan gibi görmelerini istediler. Kimliklerini gizlediler. İnançlarını saklamayı, hatta zorda kalınca reddetmeyi, varlıklarını ve inançlarını sürdürmenin gereği olarak, gönülsüzce bir yaşam biçimi olarak kabul ettiler.

Böylece bir müddet Ortodoks Kilisesi'nin imparatorluk destekli kıyıcılığından kurtuldularsa da bu uzun sürmedi. Ortodoks Kilisesi, Bizans içinde gücünü artırdıkça her güçlü bün-

yede yaşanan "*kendisi gibi olmayana tahammül edememe*" sendromuna kapılmaktan kendini alamadı. Gücünün zirvesindeki Ortodoks Kilisesi, Hıristiyan görünümü altında kendi kadim inanışlarını sürdüren bu insanlara duyduğu hoşgörüsüzlüğü daha da arttırdı. Kilisenin bu insanlara baskısı katliamlarla süslenmiş, derin bir nefrete ve acımasızlığa dönüştü. Ortodoks Kilisesi tam bir bağlılık ve kusursuz bir uyum istiyordu.

Hâlbuki onlar;

"*- Kendilerinin Hıristiyan olduklarını ifade etseler de, kiliseyi, kilisenin dogmalarını, kurumlarını, kilise hiyerarşisini ve ruhban sınıfını reddediyorlardı.*

- Eski Ahit'i kabul etmiyorlardı, Yuhanna İncili'nin bazı bölümleri hariç büyük bölümüne itibar etmiyorlardı.

- Hıristiyan azizlerine, kutsal ekmeğe ve ikonlara yapılan ibadete karşı çıkıyorlardı.

- Onlara göre Hz. İsa (eğer yaşamışsa) düpedüz bir insandı, onun babası dünyanın yaratıcısı olamazdı. Meryem'in hiçbir kutsallığı yoktu.

- Kiliseye gitmiyorlardı, ibadetlerini 'proseuchai' denilen evlerde (dua evi/cem evi) yapıyorlardı."[10]

Bu insanlardan geriye, kendileri tarafından kaleme alınmış tek bir yazılı belge kalmadı. Bu insanların kimlikleri dâhil, inanışları ve mücadelelerinin tanığı sayılabilecek bölük pörçük yazılı bilgiler, Ortodoks Kilisesi'nin kayıtlarında bulunan

vaazlar arasındaki lanetler ve Bizanslı görevlilerin onlar için hazırladıkları içi küfür dolu raporlardan ibarettir.

Bizans İmparatoru'nun elçisi olarak onlarla barış görüşmelerinde bulunmak için Divriği'ye giden Sicilyalı Peter[11] düzenlediği raporda, onların Hıristiyanlığa karşı duruşlarını düşman bakış açısından şöyle yazıya geçirmiş:

"- *Peygamberleri ve diğer Azizleri reddederler. Bundan başka On İki Havari'nin büyük lideri St. Peter'i aşağılayıp reddederler. Hiçbirinin kurtulmuşlar arasında olmadığını söylerler.*

- *Can veren değerli haçı, onun gücünü ve yaptıklarını kabul etmezler, haçı binlerce kez aşağılarlar.*

- *Papazlarımızı ve hiyerarşinin diğer özellerini reddediyorlar. Kendi papazlarına 'pir' ve 'rehber' diyorlar ve papazları kıyafet ve diyetleriyle veya yaşam biçimiyle diğerlerinden ayırt edilemiyor.*

- *İncil'in ve On İki Havari'nin bütün sözlerini ters-yüz etmiş durumdalar. Öyle ki sözler bize ters düştüğü gibi onların görüşlerine, sapkınlıklarına uygun hale gelmiş. Daha detaylı anlatımlarla ifade ettiğim gibi metin, yazılış ve kullanılan kelimeler bizimkisi ile aynı olmakla beraber anlamlarını tamamıyla bozmuşlar.*

- *Her zaman ama özellikle üzerlerine fazla gidildiğinde, başvurdukları hali hazırda yalanları var. Yalan söylüyorlar ve kendilerine söylenenleri veya kendilerine tavsiye edilenleri tekrarlıyorlar.*"[12]

"- Sıradan bir insan için en iyisi, onların farkına varmak, ancak onlarla herhangi bir şekilde konuşmamaktır. Çünkü deneyimsiz olanlar, onlarla sohbet ederek kendilerini tehlikeye atarlar. Basit kişilerin onların fikir istilasından kaçmaları çok zordur."[13]

"- Herhangi bir ayrım yapmadan veya korku duymadan her iki cinsle de yatıyorlar. Bazılarının yalnızca kendi ebeveynlerinden çekindiğini söylüyorlar."[14]

Bizans imparatorluk görevlisi tarafından resmi raporlarda böyle anlatılan bu insanlara Ortodoks Kilisesi'nin hutbelerinde okunan lanetlerden bazıları şöyleydi:

"- Kız kardeşleri, kayınvalideleri veya görümceleriyle kirlenmiş olanlara, ziyafet için toplanıp içki içtikten sonra ışıkları kapayan ve akrabalığa, yaşa ve cinsiyete bakmadan âlem yapanlara lanet olsun.

- Efendimiz ve Tanrımızın üzerine çivilendiği değerli ve yaşam kaynağı haçın muhterem tahtasına ve bedenimiz ve ruhumuzun kurtuluşu için diğer maddelerden yapılmış figürlere tüm kalbiyle inanmayanlara lanet olsun.

- On İki Havari'ye ve onların geleneklerine, kutsal pederlerin kural ve geleneklerine hürmet etmeyenlere, onları şereşendirip kabul etmeyip kendi cemaatlerine saygı gösteren ve kendi doktrinlerini öğretenlere lanet olsun.

- Bu adamların öğretilerini ve İncil'e muhalefet olsun di-

ye yazılan ve Kudret (Dynamis) denilen kitabı kabul edip şereflendirenlere lanet olsun.[15]

Onlar, geleneklerini ve inançlarını binlerce yıllık onurlu bir geçmişten o günlere taşımışlardı. İnsanlığın ve Anadolu'nun en eski inancını yaşatıyorlardı.

Bugün kendi yurtlarında bu insanlardan pek söz edilmez. Batı dünyasında bu insanlarla ilgili yazılan ve söylenenler, o dönemin Ortodoks söylemlerinden farklı değildir. Derin "*düşman tanıklığı*" batılı kaynaklarca ne yazık ki doğru kabul edilmiştir.

Onların Hıristiyanlıkları ne kadar gerçek dışı ise, hasımlarının onlarla ilgili çoğu zaman iftiraya varan sapkınlık ve Manicilik suçlamaları da o kadar asılsızdı. Kendini özenle saklamış bir inanış hakkında düşmanlarının sarf ettiği öfke ve nefret dolu küfürleri tarafsız bir gözlem saymak ve bu türden aşağılamaları makbul saymak bugün artık mümkün değildir.

Batılı kaynaklar bu insanları, Paulisyenler (*veya Paulikanlar*) olarak adlandırır ve onları 216–277 yılları arasında İran'da yaşamış, Mani'den etkilenmiş Hıristiyan heteredoksları (*sapkınları*) olarak niteler. Onlara yakıştırılan bu isim ve onların Manici olarak nitelendirilmesi, o dönemde Ortodoks Kilisesi tarafından onları aşağılamak için kullanılmıştı.

"*İki ayrı grup yoktur. Paulikanlar aynı zamanda öncellerinin sapkınlıklarını iyice iğrençleştirip geliştiren ve ruhları aynı deliklerde yitip gitmiş manicilerdir. Paulikanlar onların ahlaksızlıklarını paylaşmadıklarını iddia etseler dahi sapkınlığın dikkatli birer savunucusudurlar.*"[16]

Bu insanların isimlendirilmesi ve tanımlanmasında elde Ortodoks Kilisesi'nin kayda geçmiş nefretinden başka yazılı kaynak yoktur. Bu eksiklik, Kilise'nin onlara yönelttiği ağır suçlamaları muteber kaynak olarak kabul etmek için yeterli neden olmamalıdır.

Onlar hasımlarının kendileri için yaptıkları küfürden ibaret yakıştırmaları ve Manici suçlamalarını hiç kabul etmediler. Dışarıya karşı asıl Hıristiyan biziz demekle yetiniyorlardı. Kendilerini gerçek Hıristiyanlar, diğerlerini Romalılar olarak adlandırıyorlardı. Çaresizdiler, kendilerini ifade edemiyorlardı.

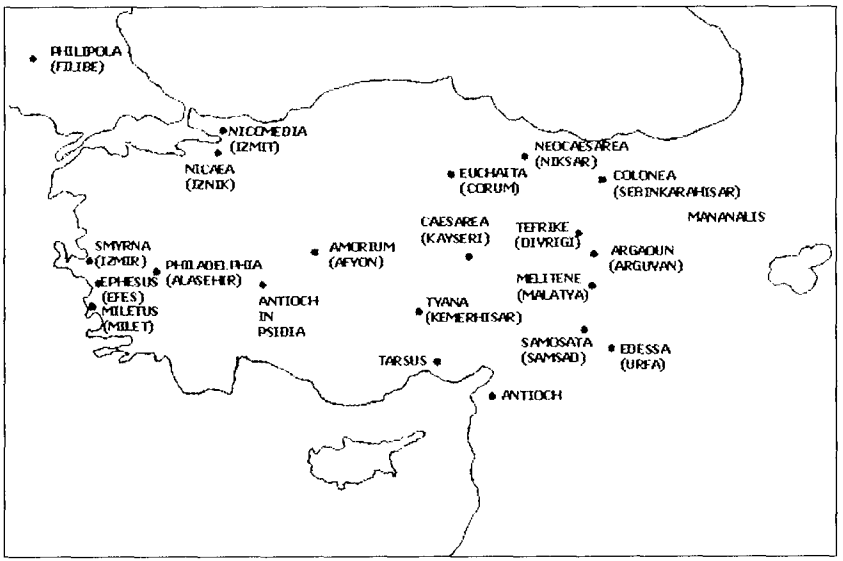
Onlar, kendilerini ve inançlarını ustaca gizleyip koruyarak bugünlere taşıdılar. Onların yaşayan ardılları, onların bugüne taşıdıkları sözlü gelenekleri, ritüelleri ve destanları varlıklarını sürdürüyorlar. Bunlar geçmişi anlamamıza ve tanımlamamıza katkı sağlayabilecek en güvenilir kaynaklardır.

Onları hedef alan imparatorluk destekli Ortodoks Kilisesi kıyıcılığı, ilk olarak İmparator IV. Konstantin (678–685) zamanında ortaya çıktı.

IV. Konstantin'in askerleri mabetleri yıkarak, kutsal yazmaları yakarak işe başladılar. Sonra büyük bir insan avı başlatıldı. Sivil halk savunmasız, hazırlıksız ve çaresizdi. Can havliyle kaçanlar kurtuldular. Yakalananlardan karşı koyanlar katledildiler. Yüzlerindeki şaşkın ve ürkek ifadelerle yatağından, tarlasından koparılan yüz binlerce insan, yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk demeden yollara sürüldüler. Evler, ahırlar, bağlar ve anılar geride kaldı. Çoğunun ateşte kaynayan yemeklerini indirmeye zamanları olmamıştı.

Yollar aç, susuz ve sefil insanlarla doldu. Onlar bin yıl sürecek bir sürgünün ilk kafileleriydiler. Yollarda uğranılan

kayıplardan arta kalanlar, Batı Anadolu'da Alaşehir civarı na ve Balkanlar'da Filibe'de Rodop Dağları'nın eteklerine yerleştirildiler.

Harita 1: *VIII. Yüzyıl'da Anadolu ve Balkanlar*

PİR SİLVANUS

Ozanların mürşidisin pirisin
Yanar bu bağrımda közün Pir Sultan
Bence sen bir evliyalar erisin
Kıblegahtır bana yüzün Pir Sultan

Sen gibi az gelir evliya erler
Can gözü kapalı göremez körler
Ateşler içinde semah dönerler
Daha nice oğlun kızın Pir Sultan

Mahmut Erdal

Büyük ölçekli bir soykırım yaşamışlar, en yakınları yurtlarından koparılıp sürgünlere gönderilmişlerdi. Mabetleri yıkılmış, kutsal yazmaları yakılmıştı. Kilisenın dışında başka yerlerde dinsel ayinler yasaklanmıştı. *İncil* ve On İki Havariler'in mektupları haricinde, kutsal yazmaları yanlarında ve evlerinde bulunduranlar, ağır cezalara çarptırılıyorlardı.

Silvanus bu zamanda ortaya çıktı. Bu ağır baskı döneminde, inancı yeni koşullara uyarlayarak kesintisiz ve ödünsüz devamını sağladı. Pir olarak anılıyordu. Yirmi yedi yıl boyunca Şebinkarahisar bölgesinde, inananların ruhani liderliğini yaptı.

Şartların zorlaması ile Silvanus döneminde inanış, sözlü gelenek aracılığı ile yaşatılmaya ve yayılmaya başlandı. Başka seçenekleri de yoktu. Geleneğin sözlü olarak akılda tutulabilmesi ve kolayca nakledilebilmesi için ölçüye, vezine ve kafi-

yeye ihtiyaç vardı. Pir Silvanus, inanışını müritlerine manzum olarak aktarması ile ünlendi. Onun dizeleri halkın arasında dilden dile hızla yayıldı. Coşkulu nefesleri İstanbul'a kadar ulaştı. Ortodoks Kilisesi, onu lanetlemekte gecikmedi.

İmparator IV. Konstantin, Symeon adında bir papazı geniş mülkî ve askeri yetkilerle donatılmış olarak fiebinkarahisar'a gönderdi. Symeon, Silvanus ve yandaşlarını tutuklattı,

Silvanus'un karşısına müritlerini dizdi ve onlardan öldürülmek istenmiyorlarsa kendi pirlerini taşa tutarak öldürmelerini istedi.

Silvanus'u taşa tutanlar arasında kendi gönülsüz müritleri, Bizanslı askerler ve Silvanus'un düşmanları da vardı.

Taşlamaya katılanların tamamı, hedefine ulaşmayan cılız taşları sağa sola savurmakla yetindiler.

"*Ve onlara önlerinde bağlanmış bir halde bulunan biçareyi taşlamalarını emretti. Herkes eline bir taş aldı ama kendilerine Tanrı tarafından yollandığını düşündükleri 'pir'lerine atmamak için ellerindeki taşı arkalarına fırlattılar.*"[17]

Tam bu sırada Anadolu halkının binlerce yıl boyunca hafızasından silemediği bir ihanet yaşandı. Pir Silvanus'un yakın ilgi ve ihtimamla yetiştirdiği, en güvendiği müridi, yakın dostu ve "*yoloğlu*" Justus, ağır bir taşı "*pir*"inin kafasına fırlattı. Pir Silvanus'un dik başı kanlar içinde öne eğildi.

Ortalığı derin bir sessizlik ve çaresizlik kapladı. İhanete duyulan öfke, şaşkınlığa karıştı. Ünlü ozan Pir Silvanus Hakk'a yürüdü.

"*Şimdi evlatlığına verdiği eğitimin ve öğrettiklerinin ödülünü alıyordu. İmparatorluk görevlisinin verdiği emir üzerine*

Justus eline bir taş aldı ve ikinci bir Goliath gibi taşı fırlatıp onu öldürdü."[18]

Symeon, Justus'u överek ödüllendirdi. Pir Silvanus'un diğer müritlerini sapkınlıklardan vazgeçmeleri için Ortodoks rahiplerine teslim ederek İstanbul'a döndü.

"*Kendisine Silvanus diyen Samsat yakınındaki Mamamalis Köyü'nden gelme Şebinkarahisar'ın bir 'Pir'i olan Corion'da Mani sapkınlığını öğreten ve şeytani emelleri ve Hıristiyanlığa ettiği küfürler nedeni ile Symeon tarafından oracıkta taşlanan Paulikancı Constantine'ye lanet olsun.*"[19]

Pir Silvanus'u taşlatarak öldüren, Anadolu halkının hafızasında bin yıllar boyunca yer edecek bir trajediye yol açan Symeon, dönüşünde İstanbul'da üç yıl kaldı. Pişmanlıklar içindeydi. Derin üzüntüler yaşıyordu. İnancını ve yaptıklarını sorguladığı üç sancılı yılın sonunda Ortodoks Kilisesi ve Bizans ile bütün bağlarını kopardı. Yüksek mevkilerini, Hıristiyan inancını, ailesine dostlarını ve tüm geçmiş yaşamını terk ederek, Şebinkarahisar'a geri döndü. Titus ismini aldı. Taşlatarak öldürdüğü Pir Silvanus'un yerine geçti. Titus üç yıl boyunca çok önemli hizmetler yaptı. Silvanus'un dağılmış müritlerini yeniden bir araya getirdi.

"*Symeon saraya geri çağrıldı ve üç yıl boyunca Costanipoul'de kaldı. Şeytan tarafından ele geçirilmiş olarak yalnız bir yaşam sürdü. Ardından her şeyi terk edip gizlice kaçtı ve Cibossa'ya geri döndü. Burada Kostantin'in müritlerini geri topladı ve sapkınlıkta onun takipçisi oldu. Daha iyi bir isme*

sahip olmak için öncelleri gibi davrandı ve kendisine Titus ismini aldı."[20]

Kendi mürşidini taşlayarak öldüren, Anadolu tarihinin hafızalarından silinmeyen unutulmaz haini Justus, bu kez onu Ortodoks Kilisesi'ne ihbar etti. Kilisenin teşviki ile harekete geçen İmparator II. Justinyen, bir zamanların imparatorluk görevlisi Titus'u ve yandaşlarını tutuklatarak ölüme mahkûm etti.

Titus ve müritleri, II. Justinyen'in emri ile Silvanus'un taşlanarak öldürüldüğü yerde diri diri ateşe atılarak yakıldılar.

Bu, sonu gelmez yangınların ilki oldu. Ortodoks Kilisesi küfür dolu vaazlarında Titus'u şöyle lanetler:

"Kendisine Titus diyen, İmparator'un emriyle Silvanus'u taşlayan ve onun ardından Çorum'daki ikinci 'pir' olan ve Justus tarafından fiebinkarahisar piskoposuna ihbar edilen ve İmparator'un emriyle Silvanus'un taşlandığı yerin hemen yanında yakılan Symeon'a lanet olsun."[21]

TAHTACI SERGİUS

Yerli halkın, –değişik öznelerle bile olsa– binlerce yıl sonra dahi belleğinden silinmeyen altı yıl arayla yaşanmış bu vahşet, bölge halkının kiliseye olan nefretini arttırdı. Kıyımdan kurtulanlar, Paul adlı önderlerinin eşliğinde, kilise tarafından sürekli gözetim altında tutulan fiebinkarahisar'dan daha batıya göç ettiler. Paul yandaşlarını topladı ve düzene soktu. Onların muhalişeri tarafından Paulikan olarak adlandırılmaları bu yüzdendir. Bu isim onların asıl tanımlaması değildi, Paul'den önce de onların sayısız pirleri oldu.

Paul'den sonra onun yerine topluluğun başına Timothy olarak anılan oğlu Genesius geçti ve 718–748 yılları arasında otuz yıl süre ile mürşitlik makamında bulundu. 730 yılında İmparator huzurunda Ortodoks Patriği Anastasius tarafından sorgulanan Timothy, patriği atlatarak bu sorgulamadan kurtuldu ve serbest bırakıldı.

Timothy, İstanbul'da Kilise'nin kendilerine olan öfkesini ve nefretini görmüştü, güvende değillerdi. Geri dönüşünde yandaşları ile beraber Arapların egemenliğindeki Samsat'a göç etti. O ve ona inananlar, Samsat'ta kendilerine huzur ve güven aradılar. Timothy 748 yılında Samsat'ta öldü. Ortodoks Kilisesi çağlar boyunca ondan da lanetini eksik etmedi.

"*Kendisine Timothy diyen Isauralı Leo tarafından İstanbul'a çağrılan Genesius'a lanet olsun. Sapkın yorumlarıyla kendisini alıkoyanları kandırdı ve İstanbul'dan Phanarok yakınlarındaki daha önce yaşadığı Episparis'e gitti ve oradan Samsat'a geçti ve burada yaşamı son buldu.*"[22]

Timothy'nin ölümünden bir yıl sonra Arap imparatorluğu'nda Abbasiler iktidarı ele geçirdiler (749). Abbasiler 772 yılından başlayarak Samsat yöresini İslamlaştırmak için yoğun çaba içine girdiler. Abbasi baskısı altında bunalan topluluk, anayurda dönmek için iki koldan yollara düştü.

Timothy'nin oğlu Zekeriya'nın önderliğindeki kol, geri dönüş yolunda Arap askerleri tarafından kuşatılarak katledildi. Epaphroditus olarak anılan Timothy'nin "*yoloğlu*" Joseph, yandaşları ile birlikte akıllı bir strateji uygulayarak önce güneye yöneldi. Araplara Suriye'deki daha verimli topraklara doğru ilerledikleri izlenimi verdi. Sonra batıya doğru dönerek kendisine inananları salimen ülkelerine kavuşturdu.

Anayurda dönüşünde Epaphroditus babasının yurdunda çok sıcak karşılandıysa da, büyük bir toplulukla Suriye'den Bizans egemenliğindeki topraklara gelen bu adam, Bizanslılar tarafından kuşku ile karşılandı.

Epaphroditus kendisine kurulan sayısız tuzaklardan kurtularak Anadolu'nun orta kesimlerine (*Antioch*) gelerek burada

yerleşti. Otuz yıl boyunca topluluğa önderlik ettikten sonra 780 yılında Hakk'a yürüdü. Katolik Kilisesi lanetini ondan ve Zekeriya'dan esirgemedi.

"*Kendisine Epaphroditus diyen Samsat'ta pir olan Joseph'e ve onunla beraber 'pir' olan Genesius oğlu Zekeriya'ya lanet olsun.*"[23]

Epaphroditus'tan sonra topluluğun bir diğer önemli ruhani lideri Sergius oldu. Sergius otuz dört yıl boyunca (800–834), Anadolu platosunu boydan boya dolaşarak inancını yaydı. Klikya'da, Batı Anadolu'da ve Toroslar'da yaşayan halkın, Orta Anadolu Alevi misyonu ile olan bağlarını yeniden canlandırdı.

Onun döneminde yandaşları, büyük kitleler halinde Malatya Emirliği'nin sınırları içindeki Arguvan'a göç ederek buraya yerleştiler.

Sergius tüm zamanların en büyük "*mürşit*"lerinden biriydi. Anadolu'daki misyoner faaliyetleri ile Ortodoks Kilisesi'ne büyük bir darbe vurdu. Kilise'nin tabiri ile "*İsa'nın sürüsünü dağıttı.*"

"*Pek çok kuzuyu kurda çeviren ve bunların vasıtasıyla İsa'nın sürüsünü dağıtan Sergius; koyun postuna bürünmüş bir kurt olan, erdemli bir adam gibi görünmeyi ustalıkla beceren ve pek çok kişiyi kandıran İsa'nın düşmanı, kötülüğün temsilcisi, Tanrı'nın anasına ve bütün azizlere küfreden Sergius; yalan ve masallar içinde gezinen Sergius; İsa'dan nefret eden kilisenin düşmanı, Tanrı'nın oğlunu ayakları altında çiğneyen anlaşmanın kanına sıradan kanmış gibi davranan ve Tanrı'nın inayetini öfkelendiren Sergius.*"[24]

Sergius tıpkı Silvanius gibi tahtacılık yaparak geçiniyordu. 834 yılında Arguvan dağlarında tahta keserken, İznikli fanatik Ortodoks Tzanious tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü.

Sergius barış yanlısı bir adamdı. Yaşamı boyunca hiçbir kavganın içinde olmadı. O, iyi huyu ve kendisini sadakatle davasına adamışlığı ile halkın arasında çok ayrı ve çok saygın bir konuma ulaştı.

Ondan sonra onun müridleri, "*erkân*"ın kurumsal yapısını değiştirdiler. Tek bir pir'e bağlı ocak sisteminden birbirine üstünlüğü olmayan aynı yola bağlı ocaklar ortaya çıktı.

İnananlar da bu ocaklara aynı değişmez saygıyla bağlı kaldılar. Ocakların hiçbirini diğerlerinden ayırmadılar. Ocakların birbirine eşitliği erkân içinde; "*eri erden seçen kördür*," cümlesiyle ifade edile geldi.

"*Kendilerine rehber -synekdemoi- denilen bu müritler 'mürşit'leri Sergius'un ve öncellerinin öğretileri ile zehirlediler. Onlar geçmişte oldukları gibi eşittiler ancak öncelleri gibi aynı mürşide (kurumsal) bağlılıkta ısrar edilmiyordu.*"[25]

Bu, şartların zorladığı, güvenlik arayışından kaynaklanan bir bölünmeydi. Böylece saldırıya uğrayan bir ocak ortadan kaldırıldığında, diğer ocaklar erkânını sürdürebileceklerdi.

Sergius'un katledilmesi tek ocak yapısını, birbirine üstünlüğü olmayan çoklu ocak sistemine dönüştürmesinin yanısıra, halkın silahlanması, örgütlenmesi ve şiddete karşı güç kullanılması sürecini de başlattı.

DİVRİĞİ ALEVİ DEVLETİ

Şu milletin hak sancağın
Çekelim bakalım nic' ol(ur)sa olsun
Teber çekip zalimlerin kanını
Dökelim bakalım nic' ol(ur)sa olsun

Şu milleti gürûh gürûh gezelim
Mazlumları bir katara dizelim
Zalimlerin sarayını bozalım
Yıkalım bakalım nic' ol(ur)sa olsun

Pir Sultan'a Hakk yardım etmez mi?
Erenler bağında bülbül ötmez mi?
Gayrı çektiğimiz yetmez mi?
Kalkalım bakalım nic' ol(ur)sa olsun
Pir Sultan Abdal

İmparator Theoplius'un ölümünden sonra oğlu III. Michael'e vekâleten tahta oturan Kraliçe Theodora zamanında Bizans İmparatorluğu, bölge halkı üzerindeki baskısını inanılmaz boyutlara taşıdı. Bu dönemde ardı arkası kesilmeyen katliamlarda öldürülenlerin sayısı bazı kaynaklara göre yüz binin üzerindeydi. Ortodoks Kilisesi çılgın bir histeri içinde kendinden

olmayanları insafsızca tüketiyordu. Anadolu, oluk oluk kan akmaya başladı.

Carbeas, gözü dönmüş Kilise cellâtlarının zulmü altında çaresiz kalan savunmasız halkın umudu olarak, bu dönemde ortaya çıktı.

Ortodoks Kilisesi'nin hunhar katliamları sırasında öldürülenler arasında, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu temalikasında üst düzey görevli, Carbeas'ın babası da vardı.

Carbeas babasının ölüm haberini duyar duymaz, Bizans İmparatorluğu ile olan bütün bağlarını koparark, Anadolu tarihinin en büyük destanına konu olan bu toprakların en saygı n direnişini başlattı.

Carbeas beş bin yandaşıyla birlikte Bizans topraklarından ayrılarak, Arap Emirliği'nin sınırları içindeki Arguvan'a yerleşti (843) ve burayı kendine merkez edindi. Onun haberi Anadolu'nun bozkırlarında, yüksek yaylalarında ve dağ başlarında, dalga dalga yayıldı. Ortalığı bir heyecan ve tutku dalgası sardı.

İnsanlar tarifsiz bir vahşeti yaşıyorlardı. İki yüzyıldan beri sürekli soykırım ya da zorunlu göç seçenekleri arasında sıkışıp kalmışlardı. Çaresizliğin üst sınırında ölüm-kalım arasındaydılar. Önlerine çıkan umudun arkasından tereddütsüz yürüdüler.

Bizans sınırları içindeki kalabalıklar, hızla Carbeas'ın etrafında toplanmaya başladılar. Anadolu sel oldu, yüksek kayalardan dökülen çağlayanlar gibi Arguvan'a aktı. Her gün birkaç kafile şehre ulaşıyordu. Çığ gibi büyüdüler. Arguvan'da bir gül açtı.

"Bu sefer de Carbeas meydana çıktı ve bu öldürücü grubun başındaki yerini aldı; Carbeas bunların sayılarını öyle bir arttırdı ki Arguvan'da kalacak yer kalmadı."[26]

Carbeas yoğun insan göçü ile birlikte çoğalmış, güçlenmiş, büyük bir kuvvet haline gelmişti. Beraberindekiler ve sonradan kendisine katılanlarla büyük bir gönüllü ordusu kurdu. Arguvan'dan kalkarak Bizans üzerine sonu gelmez akınlara başladı. Karşısında sürekli savunmasız sivil halkı görmeye alışmış Bizans Ordusu, şaşkınlık içine düştü. Carbeas, Anadolu'da ayak basmadık yer bırakmadı. Karşılaştığı her yerde Ortodoks Kilisesi'nin fanatik katillerini bozguna uğrattı. Anadolu'da Bizans ordularını, karşılaştığı her yerde darmadağın etti.

Carbeas, Malatya Emiri ile iyi ilişkiler içinde olmasına rağmen ona güvenmiyordu. 845 yılında merkezini Bizans'ın doğu sınırında sarp dağlarla çevrilmiş Divriği'ye taşıdı. Divriği, doğal savunma olanakları olan bir yerdi. Carbeas bu yeri seçmekle Bizans'tan gelecek saldırılara olduğu kadar Malatya Emiri'ne karşı da tedbirli olmayı hedeflemişti. Carbeas, Divriği'de bir kale inşa etti ve bu tarihten başlayarak Arguvan'da kurulan Alevi devletinin başkenti Divriği'ye taşınmış oldu.

Evliya Çelebi Carbeas'ın Divriği'de inşa ettiği ünlü kalenin yapısı hakkında şu bilgileri verir.

"Fırat nehri kenarında yüksek yalçın kayalar üzerinde eski yapı görülmeye değer bir kaledir. Öyle dayanıklı bir kaledir ki ancak kuşatılıp aman dedirilerek ele geçirilebilir. Yoksa hiçbir taraftan lağım, sıbe ve siper yapmak mümkün değildir. Meğerki kalede kıtlık ola. Ne olursa olsun halkı yine suya hasret kalmazlar. Zira yukarı içkale kayasının en tepesinden iki bin basamak kesme taş merdiven ile ta Fırat nehrine inilir. Bir suyolu vardır ki dillere destandır. Suya gidenin başka yolu olduğu gibi, su getirenlerin de ayrı bir yolu vardır."

Evliya Çelebi Seyahatnamesi Cilt 3 s. 858

Carbeas, Divriği'yi başkent edindikten sonra, Bizans üzerine akınlarını sıklaştırdı. Ön Asya'da Bizans hâkimiyetindeki bütün şehirler, Carbeas'ın akınlarından nasiplerini aldılar. Carbeas'ın askerleri bir savaşta, Bizans'ın bölge valisi Callistus'u öldürdüler. Carbeas yirmi yıl boyunca Bizans'ın korkulu rüyası, halkının umudu, kahramanı ve üstün "*pir*"i oldu. 863 yılında Ankara yakınlarında, savaş meydanında Hakk'a yürüdü.

Carbeas, katledilen yüz binlerce sivil insanın, göçe mecbur edilmiş milyonların öcünü aldı. Carbeas'tan sonra yerine damadı, yeğeni ve komutanı Chrysocheir geçti. Chrysocheir, soykırımdan sorumlu Theodora'nın oğlu III. Michail'i Samsat önlerinde ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra Batı'ya yürüyerek Ankara'yı kuşattı ve büyük bedeller karşılığında bağışladı. Eskişehir önlerinde kapısına çıkan bir başka Bizans ordusunu tarumar etti. Ege sahillerine kadar bütün Bizans coğrafyasını fethetti. Dönemin ünlü Bizans şehirleri İznik, İzmit ve İzmir'i aldı. Efes'in ünlü katedraline atıyla girdi. Boğaziçi kıyılarına kadar inerek, İstanbul'un kapılarına dayandı. Arada deniz engeli olmasaydı belki İstanbul düşecek ve Bizans daha erken bir zamanda, tarih sahnesinden silinecekti.

Ard arda gelen yenilgiler üzerine III. Michail'den sonra Bizans'ın tahtına çıkan I. Basil, Sicilyalı Peter'i elçi olarak Divriği'ye gönderdi ve haraç önererek barış istedi. Chrysocheir Bizanslılardan, eğer barış istiyorlarsa Anadolu'dan çekilmelerini ve bu toprakları kendilerine bırakmalarını istedi. Bizans İmparatoru'na şu mesajı gönderdi:

"*İmparator barış istiyorsa Doğu'dan vazgeçip çekilsin ki Batı'yı yönetebilsin, aksi takdirde 'şahın kulları' onu tacından edecekler.*"[127]

Sicilyalı Peter, Divriği görüşmelerinde ancak savaş esirlerinin takasını sağlayarak, öfke ile ayrıldı. Barış görüşmelerinden sonuç alamayan I. Basil, casusları aracılığı ile Chrysocheir'in yakın adamlarından Pullades adlı bir haini büyük bir servet karşılığında elde etti.

Pullades, Chrysocheir'i, Amorion yakınlarında Zogoloenus dağının eteklerinde önceden mevzilenmiş iki büyük Bizans askeri birliğinin ortasında tuzağa düşürdü. Chrysocheir Bizanslılarla göğüs göğüse çarpışırken Pullades arkadan ona saldırdı. Chrysocheir yaralanarak yere düştü. Bizans askerleri Pullades'in yardımına koştular. Chrysocheir Hakk'a yürüdü (872). O yaşayan bir efsaneydi, onun bu dünyadan göçtüğüne uzun yıllar kimse inanmadı.

Chrysocheir'den sonra Divriği Alevi Devleti, Bizans'a ve Ortodoks Kilisesi'ne karşı direnişini 873 yılına kadar sürdürdü.

O yıl, Divriği merkezli büyük bir deprem oldu. Bunu fırsat sayan ve Alevilerle savaşı daha önce göze alamamış yakınlardaki bir Bizans Ordusu, kaleye saldırdı. Halk, depremin yaralarını sarmakla meşguldü. Savaşacak, karşı koyacak durumda değillerdi. Bizans askerleri yıkıntıların arasındaki halkın üzerine büyük bir öfke ile saldırdılar. Büyük Divriği depreminden geriye kalanlar, acımasız Ortodoks askerler tarafından kılıçtan geçirildiler. Çaltı Çayı günlerce kızıl aktı. Tarihin en hunhar katliamlarından biriydi. Bu olayın öncesinde ve sonrasında hiçbir ordu, deprem yıkıntılarının arasındaki yaralı sivil halka saldırmadı. Ortodoks Kilisesi'nin ve Bizans'ın bu ayıbı, tarihteki tek örnektir.

Divriği Kalesi düştükten sonra Bizanslılar ilerleyişlerini sürdürdüler. Arguvan, Samsat ve Yukarı Fırat Havzası'ndaki bütün Alevi şehirleri yakılıp yıkıldı. Ölenler öldü, kaçabilenler

dağlara çekildiler. Tutsak edilenler İstanbul'a getirildiler. Burada akıl almaz işkencelerle inançlarından dönmeye zorlandılar. İnançlarını terk edenler veya terk etmiş görünenler, Balkanlar'da iskâna zorlandılar. Direnenler, kimi zaman işkenceler altında katledildiler kimi zaman diri diri ateşe atılarak yakıldılar.

970'li yıllarda sınırlarını yeniden Kuzey Suriye'ye kadar genişleten Bizanslılar o bölgeye sığınmış olanlardan ele geçirebildiklerini tutsak ederek büyük kitleler halinde yeniden Balkanlar'a sürdüler ve ağırlıklı olarak Filibe bölgesinde zorunlu yerleşime tabi tuttular. Bu onların, Bizans eliyle yurtlarından son koparılışları ve son sürgüne gönderilişleriydi. Büyük ölçekte yaşanan zorunlu göçlere rağmen ana yurtta kalanlar, varlıklarını çoğalarak sürdürdüler.

Divriği Kalesi'nin yıkılmasından ve ard arda yaşanan onca felaketten sonra Anadolu'da dağlara, Bizans askerlerinin ulaşamayacağı yüksek mevzilere çekilen halk, kendi aralarındaki iletişim eksikliğine rağmen varlıklarını ve inançlarını bağımsız ocaklar halinde sürdürdüler. Bizans kayıtları onların onuncu ve on birinci yüzyıllarda büyük kalabalıklar halinde Milet'te, Efes'in köylerinde ve Euchaita'da (Çorum) yaşadıklarını ortaya koyuyor. Elbette onların onuncu ve on birinci yüzyılda Anadolu'daki varlıkları Bizans kayıtlarında ifade edilenlerle sınırlı değildi.

BATTAL GAZİ YA DA CHRYSOCHEİR

Aşkar ata binsem gerek
Derya deniz sürsem gerek
Meydanda savaşsam gerek
Atamdan guvatım vardır

İnip İstanbul'u alam
Padişahı suya salam
Ayasofya'da bir dem kılam
Böyle bir niyetim vardır

Anonim
(Hubyar Ayin-i Cem'i)

Anadolu Alevilerinin bin yıldan uzun zamandan beri ortak hafızasında özenle saklayıp kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktarıp bugüne ulaştırdıkları. Battal Gazi menakıp ve destanları, Anadolu'nun ünlü halk kahramanları Carbeas ve Chrysocheir'in Bizans İmparatorluğu'na karşı verdikleri soylu mücadelenin âdeta günlüğüdür.

Anadolu Alevilerinin dilinde, binlerce yıldır söylenegelen Battal Gazi menakıp ve destanlarındaki, dokuzuncu ve onuncu yüzyılda, Bizans'a karşı bir halkın verdiği üstün kahramanlık örnekleri ile dolu mücadeleler, Carbeas ve Chrysocheir dönemi Anadolu'sunda yaşanan tarihi olaylarla, hiçbir tereddüde yer

bırakmayacak şekilde olayların zamanı, tanımı, taraşarı, oluş sırası ve sonuçları ile birebir örtüşür.

Anadolu halkının dilinde Hüseyin Gazi ve Battal Gazi olarak ifade bulan bu kahramanların, dokuzuncu yüzyılda Bizans'a karşı verdikleri amansız mücadeleler, halkın dilindeki Battalnamelerin çekirdeğini oluştururlar.

Battal Gazi Destanı'nda anlatılan, Hüseyin Gazi'nin ve Battal Gazi'nin Bizanslıları alt ettiği savaşlar, Carbeas'ın Bizanslılara karşı çarpıştığı Sozopetra (837) ve Amorion (838) savaşları başta olmak üzere, onun Bizans üzerine düzenlediği irili ufaklı birçok akın ve Carbeas'ın 863 yılında Hakk'a yürümesinden sonra yerine geçen Chrysocheir'in katıldığı savaşlar ve çarpışmalardır.

Tarihte yaşanmış gerçekler, masalsı öğelerin katılımı ile destanlaşarak kendilerini yeni günlere taşırlarken, bazı değişikliklere uğrarlar. Ancak bunlar destanların doğruluğuna gölge düşürecek kadar derin farklılıklar değillerdir.

Gerçekte Malatya Emiri, Arguvan Valiliği'ni Carbeas'a bırakmışken destanda Hüseyin Gazi Malatya'ya vali olur. İstanbul'u kuşatan Chrysocheir şehri alamadı ve destanda anlatıldığı gibi Ayasofya'ya atıyla girmedi. Halk, İstanbul kapılarından geri dönmeyi ona yakıştıramamış olmalı ki Efes'in fethinde onun ünlü Efes Katedrali'ne atı ile girmesini hayal gücü ile İstanbul Ayasofya'ya taşıdı.

Battal Gazi Destanı'nda iki kahramanın mücadelesinin zaman zaman birbirine karışması ve neredeyse tek çatı altında toplanması, Arguvan yöneticiliğinin Malatya Valiliği ile yer değiştirmesi, Efes Katedrali'ne at sırtında girilmesinin Ayasofya'ya taşınması gibi kimi olayların değişik anlatımları, destan ile gerçek tarihi olaylar arasındaki farklardan bazılarıdır.

Carbeas'ın kabri, 863 yılında Hakk'a yürüdüğü yerde, Ankara yakınlarındaki Hüseyin Gazi Tepesi'ndedir. Onun makamı, Anadolu'da halkın çok saygı gösterdiği, çok bilinen ziyaret yerlerinden biridir. Aleviler, onun adına kurdukları bir dernek ve bir vakıf aracılığıyla onun türbesini ve onun adına tesis edilmiş dergâhı, kendi imkanları ile onararak, zamanın tahribatından kurtarmışlardır.

Her gün binlerce Alevi, onun makamını ziyaret eder, dilek diler, adaklarını yerine getirirler. Yılda bir kez, Eylül'ün ilk haftasında yurdun dört bir yanından gelen kalabalıklar, Hüseyin Gazi Tepesi'nde onun adına düzenlenen şenliğe katılırlar. Carbeas ya da Hüseyin Gazi'yi semahlar ve deyişlerle yâd ederler.

Eskişehir'in güneydoğusunda Seyitgazi ilçesinin kuzeyinden geçen Seyit Suyu'nun suladığı geniş vadinin geçmiş zamanlardaki adı Bathyrrmax Ovası'ydı. Eski kaynaklar Chrysocheir'in Bathyrrmax'ta Zogoloenus Dağı eteklerinde Hakk'a yürüdüğünü naklederler. Tarif edilen yer, anılan ovanın batısında 1826 rakımlı Türkmen Dağı'nın etekleridir. Seyitgazi ilçesinin yanı başında Üçler Tepesi'nin yamacında yer alan Battal Gazi Dergâhı içinde Battal Gazi Türbesi olarak bilinen yapı, Chrysocheir'in makamıdır. Bu makam onun Hakk'a yürüdüğü yerdedir.

Battal Gazi Dergâhı, bin yılı aşkın bir süreden beri Anadolu'daki ve Balkanlar'daki tüm Alevi zümrelerinin; Kalenderilerin, Vefailerin, Melamilerin, Bektâşilerin, Işıkların, Torlakların, Babailerin ve diğer Alevi topluluklarının en üstün ve en makbul mabedi oldu.

Burada yatan Alevi mürşidi Battal Gazi, yüzyıllar boyu Aleviliğin üstün "*pir*"i ve "*kutuplar kutbu*" olarak derin hür-

met, içten kabul ve sonsuz itibar gördü.

Alevi toplulukları yılda bir kere toplanarak ifa ettikleri büyük ayinlerini (*hacc-ı ekber*), burada gerçekleştirdiler.

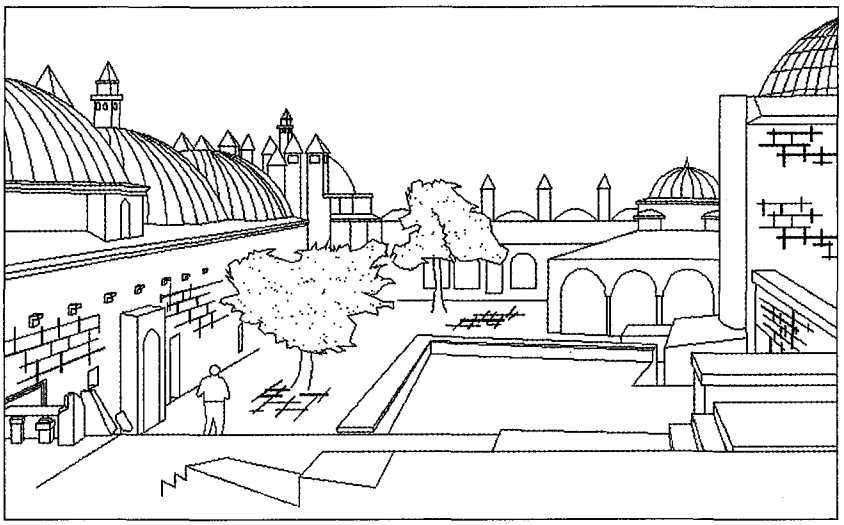
Bin altı yüzlü yılların başında Eskişehir Seyitgazi ilçesindeki Battal Gazi Dergâhı'nı ziyaret eden ünlü gezgin Evliya Çelebi bu dergahta iki yüzden fazla Alevi dervişinin sürekli bulunduğunu "*gece-gündüz gelene gidene candan hizmet*" ettiklerini anlatır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Aleviliğin bu ünlü mabedinde bulunan Chrysocheir'in türbesini şu cümlelerle tarif eder.

"*Bu tekkenin bir tarafında büyük bir kulübe içinde Battal Gazi yatmaktadır. Eşiğinde ve kapısının kapaklarında gümüş pullar, gümüş kakma güller, kılıf ve anahtarlar vardır. Bu kapıdan içeri giren ziyaretçi dehşet ve hayrette kalır. Gösterişli uzun bir kabir olup çevresi çeşitli meşaleler, buhurdan, gül suyu kapları ve şamdanlarla doludur. Baş tarafında çeşit çeşit bayrak, ok, davul ve yaylar vardır.*"

Evliya Çelebi Seyahatnamesi Cilt 2 s. 700

Carbeas ve Chrysocheir'in Ankara-Mamak ve Eskişehir-Seyidgazi ilçeleri dışında, kendi başkentleri Divriği'de de bölge halkı tarafından binlerce yıldır ziyaret edilen makamları vardır. Hüseyin Gazi ve Battal Gazi söylenceleri Divriği ve civarında sanki dün yaşanmış gibi dilden dile anlatılmaktadırlar.

Anadolu halkı sekizinci, dokuzuncu yüzyıllarda Bizans'a karşı yürütülen varlık yokluk savaşında Carbeas ve Chrysocheir'in yanında çarpışan komutanlarına karşı da vefalı olmayı bilmiştir. Anadolu'nun birçok yerinde, haklarında Battal Gazi'nin komutanı, sancaktarı veya akrabası olmasının dışında, rivayete

Şekil 1: *Battal Gazi Külliyesi*

dayalı bir iki kırık cümlenin dışında bilgi bulunmayan çok sayıda kişinin türbeleri vardır.

Bunlardan biri de halk arasında Cogi Baba ya da Kara Cölü Baba ya da Cog Baba adıyla bilinen ünlü Alevi savaşçısıdır. Cogi Baba'nın yaşadığı coğrafyada, Sivas ili sınırları içinde bölge halkının bin yıldır kutsal saydığı iki ayrı makamı vardır. Cogi Baba'mn daha çok bilinen makamı Sivas-İmranlı'ya bağlı, kendi adı ile anılan Cogi Baba Köyü'ndeki makamıdır. Cogi Baba'nın diğer makamı Sivas-fiarkışla'ya bağlı, Alman Çermiği Köyü'nün karşısındaki bir mezradadır.

Bin yılı aşkın bir zamandan beri yöre köylüleri, her yıl baharın gelişi ile birlikte yanlarına çocuklarını, azıklarını ve adaklarını alarak akın akın Cogi Baba'yı ziyarete giderler. Cogi Baba'nın tarihi kimliği halk arasında pek bilinmez. Anadolu'nun her yanında yatan yüzlerce Alevi Ereni gibi onun da geçmişi karartılmış, tarihi kimliği ortadan kaldırılmıştır.

Halkın hafızasında onunla ilgili bilgiler çok azdır, ancak

bu bilgiler doğrudur. Halk arasında onun Battal Gazi'nin akrabası olduğu ve Rumlarla yapılan bir savaşta Hakk'a yürüdüğü rivayet edilir.

Cogi Baba'nın yöre halkı üzerinde halen süren tartışmasız bir ağırlığı vardır. Büyük saygı görür, en büyük yemin onun üzerine edilir. Divriği, İmranlı, Zara ve Şarkışla köylerinde yaşayan Aleviler hâlâ sağ ellerinin başparmaklarının içini öperek, "*Cogi Baba çarpsın ki*" diye yemin ederler. Düşmanlarına karşı hâlâ onun kılıcından medet umarlar. "*Kara Cölü'nün kılıcı boynundan geçsin kalbini vursun*" cümlesi, bölge halkının dilindeki en büyük bedduadır.

Cogi Baba'nın temsili sancağı, önceleri İmranlı Cogi Baba Köyü'ndeyken sonradan Şarkışla mezrasındaki makamına taşınmıştır. Cogi Baba'nın İmranlı'daki türbesinin mezar taşına bir tabanca resmedilmiştir. Şarkışla'nın mezrasındaki bir evde korunan sandukasının üzerinde bir teber (*küçük balta*), bir kalkan, bir de kırık kılıç bulunur. Kırık kılıç, kaybedilmiş o soylu savaşın anılarını canlı tutmak içindir.

Civar köy ve kasabalarda yaşayanların, baharla başlayıp ilk karlarla beraber son bulan ziyaretlerinin yanında, dünyanın her yanından kopup gelen on binlerce Alevi, her yıl 3 Temmuz günü Cogi Baba Köyü'nde toplanıp, onu hürmet ve coşkuyla anarlar.

Chrysocheir, VI. Konstantin zamanında İstanbul üzerine yürüdü. Boğaziçi'nin Asya kıyılarına kadar ilerledi, burada Merdivenköy'de karşısına çıkan Bizans ordusunu mağlup etti. Donanması yoktu, boğazı geçemedi ve Kızkulesi önlerinden geri döndü.

Chrysocheir'in askerleri ve komutanları kendilerini "*Şahkulu*" (*servant of the Lord*) olarak tanımlıyorlardı.

İstanbul Merdivenköy'de "*Şahkulu Sultan Dergâhı*" ola-

rak isimlendirilen, çok bilinen ve her gün binlerce kişi tarafından ziyaret edilen çok köklü bir Alevi-Bektâşi dergâhı vardır.

F.W Hasluck on dokuzuncu yüzyıl sonlarında bu dergâh hakkında Bektâşilerden derlediği bilgiyi şöyle aktarıyor:

"*Bektâşiler bu önemli tekkede 'Konstantin'le savaşan' ve buraya gömülen çok eski bir savaşçı-ermişin Şahkulu'nun bulunduğunu söylerler.*"[28]

Sicilyalı Peter, Basileus'un oğlu İmparator VI. Konstantin zamanında savaş esirlerinin değişimi için Divriği'de imparatorluk görevlisi olarak bulunduğunu raporunda belirtir. Bu, Hasluck tarafından aktarılan Bektâşi kaynaklı bilgiyi doğruluyor. Sicilyalı Peter, muhtemelen Chrysocheir'in İstanbul seferi sırasında aldığı savaş tutsaklarını kurtarmak ve barış önermek amacı ile imparator tarafından Divriği'ye gönderilmişti.

"*Bu sapkınların elinde mahkûm olan bazı tutsak 'archon'ları (Bizanslı yerel yöneticiler) değiştirmek üzere imparatorluk göreviyle Divriği'ye gönderilmiştim. Bu, büyük dindar ve adil imparatorlarımız Basil'in, Kostantin ve Leo'nun ikinci yılında meydana gelmişti.*"[29] (Parantez içi bana ait.)

Evliya Çelebi ünlü *Seyahatnamesi*'nde, Battal Gazi'nin Kadıköy-Üsküdar önlerine gelerek buraları imar ettiğini ve Çamlıca Tepesi'ne bir karakol kulesi kurdurduğunu nakleder. Şahkulu Dergâhı Çamlıca Tepesi'nin güney yamaçlarındadır.

Binlerce yıldır Şahkulu'nun makamı, senenin her günü ve gündüzün bütün saatlerinde ziyaretçilerle dolar, taşar.

Şahkulu'nun asıl kimliği bilinmese de onun unutulmuş olduğunu söylemek mümkün mü?

Resmi tarih onları yok saysa da, kimlikleri değiştirilmiş, anıları tahrip edilmiş olsa da, Hüseyin Gazi, Battal Gazi, Cogi Baba ve Şahkulu bütün canlılıkları ve haşmetleriyle halkın gönlünde yaşamaya devam ediyorlar.

Ne İskender bu kadar sevildi, ne de Kanuni Süleyman'a bu kadar bağlanıldı. Aşk olsun sizlere Hüseyin Gazi, Battal Gazi, Cogi Baba, Şahkulu ve o kutsal savaşın bütün kahramanları... Aşk olsun bin bir cefa yükü altında sizlere olan minnetini ve sadakatini, binlerce yıl boyunca yüreklerinden eksik etmeyenlere...

ÇALINMIŞ KİMLİKLER UNUTULMUŞ MÜRŞİTLER

Battal Gazi'nin yaşamı ve kimliği, yaşadığı çağda ve sonrasında, o coğrafyada yaşayan veya sonradan o coğrafyaya gelen tüm toplulukları ve ulusları derinden etkiledi. Anadolu platosunun bu ünlü kahramanının ve ruhani önderinin hayatı ve maceraları, çeşitli unsurlar tarafından defalarca kopyalanarak kendi kahramanlarının üzerine acemice monte edildi.

Battal Gazi'nin yaşamı ve maceraları dört ayrı ulusal destanda karşımıza çıkar;

- *Arap destanı Delhemna (halk arasındaki söyleyişi ile zelhimme)*
- *Bizans epik destanı Digenis Akritas*
- *Ermeni epik destanı Sassunlu Davit*
- *Anadolu halk destanı Battalname*

Battal Gazi'nin hayatı temel alınarak onun üzerine yapıştırılmış ilk kimlik, sekizinci yüzyılda yaşadığı öne sürülen, asıl adı Abdullah olan bir Emevi komutanına aittir. Önceleri köle iken, hürriyetini kazandıktan sonra Emevi ordusunda ordu komutanlığına kadar yükselen bu zat, 740 yılında Afyonkarahisar yakınlarında Bizanslılar ile Emeviler arasında yapılan bir savaşta hayatını kaybetmiştir.

Bu yakıştırma kimlik, daha başlangıçta kendisini yalanlar, çünkü, Arap Battal Gazi Destanı Delhemna'da anlatılan olaylar ve Battal Gazi'nin katıldığı savaşlar, gerçek Battal Gazi olduğu öne sürülen Emevi Komutanı Abdullah'ın yaşadığı devrin olayları değil, onun yaşadığı dönemden yaklaşık yüzyıl sonrasının son derece iyi bilinen tarihi olayları olduğu gibi Anadolu Alevilerinin bir Emevi komutanını ululaştırıp "*üstün pir*" olarak tanımaları kesinlikle mümkün değildir.

Battal Gazi'nin yaşamı ve savaşları, Digenis Akritas adı altında epik Bizans destanının kahramanı olarak da karşımıza çıkar. Digenis iki soylu demektir. Akritas, Bizanslıların iyi bağlama çalıp nefesler söyleyen, savaşma yetenekleri fazla olan, sınır boyu halkına verdiği isimdir. Digenis Akritas, Bizans destanında kimi zaman Bizanslılara, çoğu kez de Araplara karşı savaşan ünlü bir savaşçıdır. Bu epik Bizans destanında Hıristiyan öğelere pek yer verilmemiştir. Ortodoks tutkulara rastlanmaz. Destanın zamanı, coğrafyası ve olaylar, Battal Gazi Destanı'nın zaman, coğrafya ve olayları ile örtüşür. Destanda anlatılan kahramanlıklar ve savaşlar, Carbeas ve Chrysocheir'in mücadeleleri ve yaşamlarıdır.

Ermeni ulusal destanı "*Sassun'lu David*" Battal Gazi Destanı'nın Ermenileştirilmiş bir versiyonudur. Destan'ın yaşandığı tarih, yer ve olaylar, Battal Gazi Destanı'nın Bizans ve

Arap uyarlamalarının tarih, yer ve olayları ile geniş paralellikler gösterir. Efsanenin kahramanı ve önemli kimliklerin tamamı Ermenidir.

Bir kahramanın yaşamı ne kadar çalınabilirse, Battal Gazi'nin hayatı da o kadar çalınmıştır. Battal Gazi'yi kendi çağında, aynı coğrafyada bulunan birbirlerine hasım unsurlar (*Araplar, Bizanslılar ve Ermeniler*) sahiplendiği gibi, o coğrafyaya üç yüzyıl sonra gelen Türkler de Battal Gazi'yi kendilerine mal etmişlerdir.

Arapların, Bizanslıların, Ermenilerin ve Türklerin Battal Gazi'yi millileştirme çabaları, kendi kurguları içinde kendileri ile çelişir. Battal Gazi ile ilgili en doğru kaynak, tartışmasız bir şekilde kendi halkının hafızasıdır. Battal Gazi'nin yaşamı ve savaşları en gerçekçi şekilde kendi halkının dilinde, kendi coğrafyasında nesiller boyu dilden dile söylenegelen "*Battalname*"lerde anlatılır.

Anadolu halkının dilindeki Battal Gazi menakıp ve destanları incelendiğinde, destanın Arguvan, Divriği ve Malatya kaynaklı olduğu görülecektir. Destanda 780–900 yılları arasında yerli halkın kimi zaman yalnız, kimi zaman da Malatya Emiri'nin yardımı ile Bizans üzerine düzenlediği akınlar anlatılır. Battalname, Anadolu halkının Ortodoks Kilisesi'ne karşı verdiği amansız mücadelenin, halkın hafızasındaki kaydıdır.

"*Battal Gazi Destanı*" (*Battalname*), yapısı ve anlatımı bakımından destansal Türk halk hikâyelerine benzemediği gibi, bu menakıp ve destanlara bakıldığında kadın–erkek tipleri ve inanç motişerinin, Anadolu kökenli olduğu kolayca fark edilecektir.

Anadolu Alevileri yalnızca Hüseyin Gazi'yi, Battal Gazi'yi ve Cogi Baba'yı hafızasının en gizli bölmelerinde koru-

yarak bugüne taşımakla yetinmemişlerdir. Onlar Aleviliğin geçmişine bağlılığının yegane örnekleri değillerdir. Mürşidine vefa göstermek, onların anılarını değişik öznelerle de olsa canlı tutmak, Anadolu Alevilerinin hiç terk etmedikleri asıl hasletlerinden olmuştur.

Tahrif edilmiş bir Orta Anadolu Alevi söylencesinde anlatılır ki; Osmanlı padişahı tarafından geniş yetkilerle donatılarak Sivas'a gönderilen Hızır Paşa eliyle asılan, on altıncı yüzyılın ünlü Alevi ozanı Pir Sultan Abdal darağacına giderken, Hızır Paşa'nın emri ile çevredekiler tarafından taşlanmıştır. Onu taşlayanlar arasında çok sevdiği kendi müridi de vardır. Onun attığı taş, çağlar boyu Alevileri derinden sarsar.

Pirlerinin kendi müridi tarafından taşlanmasının, Alevilerin yüreğinde bıraktığı kapanmaz yara, Pir Sultan Abdal'a mal edilen şu ölümsüz dizelerle seslendirilmiştir.

Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zareler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dostun bir fiskesi pareler beni
...
Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hakk'tan emr'olmazsa ırahmet yağmaz
Şu ellerin taşı hiç bana değmez
Dostun bir fiskesi yaralar beni

Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal'a atfedilen, müridi tarafından taşlanan "*pir*"in hikâyesi, İmparator IV. Konstantin zamanında, kendi müridi tarafından taşa tutularak öldürülen Pir Silvanius'un öyküsünün aynısıdır.

Osmanlı İmparatorluğundan günümüze ulaşan gerek başkent İstanbul'da gerek eyalet merkezlerinde korunmuş taşra sandıklarında kayıtlı yüz elli milyon yazılı kayıt içinde Pir Sultan Abdal'ın ya da onun önderlik ettiği söylenen Alevi başkaldırısından söz eden bir belge bugüne kadar gün yüzüne çıkmamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun arşiv kayıtlarında imparatorluk tarihi boyunca ortaya çıkan Alevi başkaldırılarına müdahale eden Osmanlı kuvvetlerinin yönetici kadrolarında ya da komuta kademelerinde Hızır Paşa adında bir görevliye de rastlanmıyor.

Dönemin ünlü Osmanlı tarihçilerinden Hoca Sadettin Efendi, Gelibolulu Mustafa Cenabi, Koçi Bey, İbrahim Peçevi ve benzerleri eserlerinde Pir Sultan Abdal'dan hiç söz etmiyorlar.

Bin altı yüzlü yılların başında efsanenin yaşandığı coğrafyayı gezen Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı ünlü seyahatnamesinde de Pir Sultan Abdal'dan hiç söz edilmez.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin acemi eller tarafından monte edilmeye çalışıldığı on altıncı yüzyıldan dokuz yüz yıl evvel aynı coğrafyada yaşamış, efsanede anlatılan aynı onurlu mücadeleyi vermiş ve aynı ihanete uğrayıp aynı hüzünlü sonla yaşama veda etmiş Pir Silvanus'un öyküsü kendi çağında Bizans İmparatorluğu'nun resmi kayıtlarına ve Ortodoks Hıristiyan Kilisesi'nin vaazlarına geçmiş bir gerçektir.

Alevi sözlü geleneği içindeki Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde geçen olaylar ile Pir Silvanus'un öyküsündeki olaylar karşılaştırıldığında; Olaylar, olayların oluş sıraları ve sebeplerinin aynı olduğu görülür. Biri sözlü diğeri yazılı olan bu iki metinde kahramanların tanımları da aynıdır.

Aleviler, İslamiyet'in yaşadıkları coğrafyada egemen güç

haline gelmesi ile birlikte haklı güvenlik gerekçeleri ile kendilerini Müslüman görüntüsü altında gizlerlerken o ana değin toplumsal hafızalarının en değerli parçaları olarak belleklerinde yaşattıkları kadim efsanelerini kendilerini çevreleyen yeni koşullara uygun yeni öznellerle bezeyerek güncelleştirdiler. Böylece Aleviler yüreklerinden atamadıkları o eski sızıyı ve unutamadıkları ulu mürşitlerini tüm zamanlarda ve her koşulda yanlarında taşıdılar.

Müridi tarafından taşlanarak öldürülen Mananalis'li Silvanius'un adı Latincedir. Orman halkından olanları tanımlayan Silvanius sözcüğünün Türkçe'deki tam karşılığı "*ağaç-eri*"dir. Türkler Ön Asya'ya gelmeden yüzyıllar önce, Anadolu'da varlıkları bilinen Alevi Ağaçeriler aşiretinin yaşam alanları, Samsat ve Maraş civarıydı. Efsane olmuş hazin sonu ve halkının tanımı olmuş adı ile Silvanius için unutulmuş demek çok zordur.

Otuz dört yıl boyunca (800–834), Batı Anadolu'yu ve Torosları gezerek inancını yayan ve mesleğinden dolayı yaşadığı dönemde halk içinde tahtacı olarak anılan Tahtacı Sergius'un takipçilerine de onun lakabından dolayı "*Tahtacılar*" denilirdi. Sonraki yüzyıllarda bu coğrafyaya gelerek yerleştikleri söylenen Türkmenler de aynı isimle anıldılar. Aynı bölgelerde birbirinin ardından yaşayan halkların aynı isimle anılmaları tesadüf olabilir mi? Yoksa Sergius'un ardılları, buraya sonradan gelen Türkmenlere inançlarını verip kendileri etnik kimliklerinde ısrar etmeden onların içinde eriyip gittiler mi? Ya da ortada zamana ayak uyduran tek bir halk mı var? Muhakkak olan bir şey var; geçmişin Anadolu'sunda Ortodoks Kilisesi'ni hayli uğraştırmış ünlü "*mürşit*", Tahtacı Sergius'un adı halen Toroslar'da, Batı Anadolu'da Alevi toplulukları arasında yaşıyor.

Aleviler, inançlarını değişen koşullara uyumlu hale getirebilmek ve zamandan zamana aktarabilmek için en ünlü mürşitleri bile olsa pirlerinin isimlerini değiştirdiler. Etnik kimliklerinde ısrar etmediler. Gizlenmelerinin önünde en büyük engel olan dillerinden kolayca vazgeçtiler. Alevi erkânı içinde esas olan inancın bekâsı, Alevi erkânının devamıdır. Çünkü Alevilikte;

"*Yol cümleden uludur.*"

Onlar, Alevi yoluna hizmet etmiş pirlerini ve mürşitlerini bazen bir destan kahramanı olarak, bazen kendi isimlerinin içine saklanmış olarak, bazen bir söylencenin merkezine koyarak, bazen de bir deyişin dizelerine yaslayarak bugüne taşımışlardır. Onların bu tutumu, Alevi geçmişine giden izlerin tamamen kaybolmasını engellemiştir. Kendileri göçüp giderken geçmişi aydınlatmak için bizlere ışık bırakanlara minnetimiz vardır.

Battal Gazi Destanı'nda anlatılır ki, görkemli atı Aşkar'ın üzerinde Bizans üzerine yaptığı bir seferden dönüşte Kaf Dağı'na uğrayan Battal Gazi, orada atına ölümsüzlük suyundan içirmiştir.

Rüzgâr kanatlarıyla Battal'ı Alevi inanışının hizmetine götüren Aşkar, destanda "*yol*"u simgeler. Umalım ki destan doğruyu nakletsin, "*Alevi Yolu*" ölümsüzlük suyundan içmiş olsun.

İKİNCİ BÖLÜM

BİN YILLIK SÜRGÜN

HAKDOSTLARI

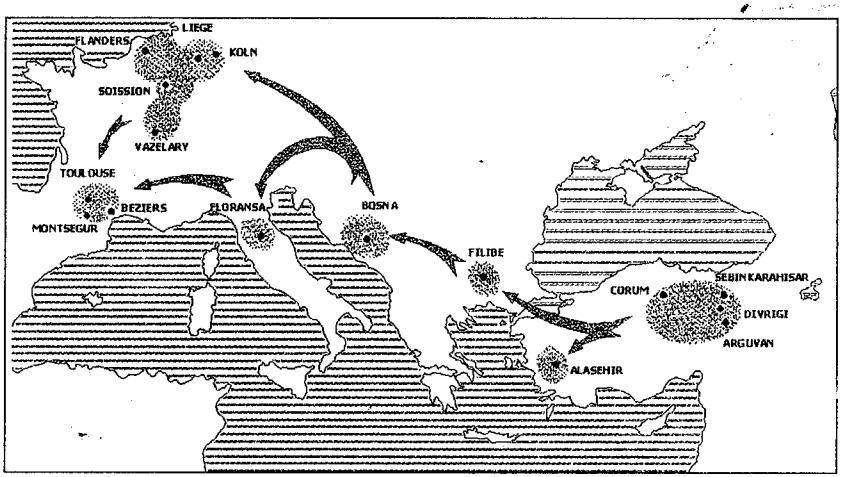
Bu dünyaya kalmayalım
Fanidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım
Gel Dost'a gidelim gönül

Biz bu cihandan göçelim
O Dost iline uçalım
Arzu hevadan geçelim
Gel Dost'a gidelim gönül

Gerçek erene varalım
Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre'yi alalım
Gel Dost'a gidelim gönül
Yunus Emre

Yedinci yüzyıldan başlayarak onuncu yüzyılın sonlarına kadar, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Bizanslılar tarafından göçe ve zorunlu iskâna tabi tutulan Orta Anadolu kökenli Alevilerin büyük çoğunluğu, Bulgaristan'da Filibe civarına yerleştirilmişlerdi.

Filibe etrafında ilk Alevi kolonisi, İmparator IV. Konstantin (678-685) zamanında oluştu. Zorla anayurtlarından çıkar-

Harita 2: *VII. Yüzyıl'da Başlayan Bin Yıllık Alevi Sürgünü*

tılarak buraya sürgün edilen öncü Alevi toplulukları, inançlarına sıkı sıkıya bağlı kaldıkları gibi anayurtları ile ilişkilerini de hiç koparmadılar.

Bizans İmparatoru adına Divriği Alevi Devleti ile barış görüşmelerinde bulunan Sicilyalı Peter, raporunda, Battal Gazi'nin Bulgaristan'daki Alevi topluluğuna katkı sağlamak için misyoner dervişlerini Trakya'ya gönderdiğini duyduğunu not eder.

Sicilyalı Peter 869 veya 870 yılında Divriği'de bulundu. Alevilerin Balkanlara ilk sürgününün üzerinden tam yüzyıl geçmişti. Bir asırdan beri birbirlerinden çok uzak coğrafyalarda yaşayan Alevi toplulukları, et ve tırnak gibi birbirlerine bağlıydılar.

Dokuzuncu yüzyılda Divriği Alevi Devleti'nin yıkılmasından sonra ve onuncu yüzyılda son zorunlu göç dalgasıyla Trakya'ya savrulan Alevi toplulukları, yedinci yüzyıldan beri Filibe civarında yerleşik olan Aleviler tarafından hoş karşılandılar. Dokuzuncu ve onuncu yüzyılın sürgünleri, yeni ülkeye alışmakta pek zorlanmadılar.

Alevilerin Balkanlar'daki varlığı, henüz son büyük göç dalgası (970) yaşanmadan hissedilmeye başlandı. Bogomili adındaki Alevi dervişinin faaliyetlerinden ilk endişelenen, Bulgaristan Çarı Peter oldu (927–969). Çar Peter, Çariçe Maria'nın amcası olan Ortodoks Patriği Theopylact Lecapenus'a bir mektup yazarak, Bogomili'nin kuşkulu faaliyetlerine karşı Patriği uyardı.

Balkan Alevileri, bu coğrafyanın bilinen ilk Alevi pirinin adı ile Bogomiller olarak anılırlar. Bogomil Bulgarca bir sözcüktür. Hakdostu anlamındadır.

Hakdostu, Alevilerin tarihleri boyunca kendilerine yakıştırdıkları sayısız isimlerden birisidir. Bu doğru bir tanımlamadır. Hakk'ı gerçek, gerçeği de Hakk bilen Aleviler, Hakk'ı (gerçeği) kendilerine dost sayarlar.

Ezelden evveli bir Hakk'ı bildik
Hakk'tan nida geldi Hakk'a hak dedik.
Hatayi

Alevi erkânı içinde, geçmişteki bütün Alevi nefesleri "Dost"un adıyla başlardı. Bu geleneğin uzantılarına bugün de kimi Alevi nefeslerinde rastlanılır.

Dost...
Lâmekân elinden misafir geldim
Bu fani mülküne bastım kademi
Kaynak-Hüseyin Sadık Dede

Alevilerin Hakk'ı kendilerine dost saydıkları ve Hakk dostu oldukları, Alevi Âşık-ı Sadıkları'nın dizelerinde çok sık olarak ifade edilir.

Ben benliğimden geçtim
Gözünü hicabın açtım
Dost vasfına eriştim
Gümanım yağma olsun
Yunus Emre

İki turnam gelir, birisi yavru
Yavrunun kanadı sepirdek benli
Yüzünü döndürmüş ol Hakk'a doğru
İnip gider turnam Dost diye diye
Pir Sultan Abdal

Bulgar Çarı'nın Ortodoks Patriği'ne yazdığı endişe dolu mektuptan sonra Hakdostlarından detaylı olarak bahseden ikinci Bulgar belgesi, Papaz Cosmas'ın 977 tarihinde kaleme aldığı risalesidir. Bulgar Papazı Cosmas risalesinde, Hakdostlarını geleneksel şekilde ağır bir dille suçladıktan sonra, Ortodoks Kilisesi'ni Hakdostlarına karşı tedbir almamakla eleştiriyordu.

Hakdostlarının zikredildiği ilk Bizans belgesi, 1045 tarihli Euthymius'un mektubudur. Euthymius, Bizanslı yetkililere gönderdiği mektubunda, Hakdostlarının yola giriş törenlerini (*ikrar cemi*) detaylarıyla anlatır. Euthymius'un ifadesine göre, nefeslerin okunduğu bir seremoni (*ayin-i cem*) ile ikrar vererek yola giren talip, ancak uzun bir eğitim döneminden sonra inanışın özüne, gerçeğine ulaşabiliyordu.

Hakdostlarının gizliliğe dayalı kurumsal yapıları hakkında en önemli yazılı kaynak, Ziebenus'tan[30] günümüze ulaşmıştır. Ziebenus'un tespitlerine göre Hakdostları İkrar Cemi ile yola aldıkları taliplere ilk aşamada, kendilerinin Hıristiyan olduklarını söylerlerdi. Ancak ilerleyen aşamalarda bu söylemden vazgeçilirdi. Talibin eğitim ve olgunluk düzeyine uygun ola-

rak, sırlar kendisine açıklanır, kiliseye ve Ortodoks inanışına ait ne varsa terk edilirdi.

Hakdostları, kendi inanışlarının aslını, ehil olmayan kendi yandaşlarına bile çıklamamışlardı. Buna rağmen Bizanslılar geleneksel olarak onları, Manici Hıristiyan sapkınları olarak nitelemekten vazgeçmediler. Bizanslılara göre bu sapkınlar, Anadolu'daki alışkanlıklarını burada da sürdürüyorlar, dinsel törenleri sırasında mumları söndürerek cinsel sapkınlıklar yapıyorlardı.

İmparator I. Alexios Komnenos'un (1081–1118) kızı Anna Komnenos, babasının dönemini anlattığı kitabında bir kadın olarak Hakdostlarının sapık inançlarını anlatmaktan, dilini kirletmemek için kaçındığını belirtir.

"Hakdostlarının sapık inancı hakkında tam bir açıklama yapmak isterdim ama güzel Sappo'nun dediği gibi 'Utanç beni engelliyor'. Çünkü her ne kadar tarihçi isem de ben bir kadınım... Hakdostları hakkında çok kişinin öğrenmiş bulunduğu şeyleri susarak geçsem daha iyi olur. Hakdostları sapkınlığının tam bir açıklamasını yazmak için duyduğum isteğe rağmen dilimi kirletmemek için bundan geri duruyorum..."[31]

Bizans ve Bulgar belgelerinden anlaşılan o ki, Aleviler kendi yurtlarından sürgün edildikten sonra yerleştirildikleri Balkanlar'da inançlarına sıkı sıkıya bağlı kalmışlar, Ortodoks Kilisesi de onlara karşı alışılmış nefretini sürdürmüştür.

Ortodoks Kilisesi ve Bizans İmparatorluğu'nun olanca nefretine rağmen on birinci yüzyılın başlangıcından itibaren Balkanlarda hızla yayılan Aleviliğe karşı etkili bir tedbir alamadılar.

Bizans'ın içinde bulunduğu konjonktür, on birinci yüzyıl

boyunca imparatorları, Alevilerin Balkanlar'da genişlemesinin önüne geçebilecek özel önlemler almaktan alıkoydu.

Bizans İmparatorluğu bu yüzyıl içinde Batı'da Normanlarla, Kuzeyde Peçeneklerle sürekli savaş halindeydi. Türkler Anadolu'yu fethe bu yüzyılda başladılar ve yine bu yüzyılda İstanbul'da iktidar çok sık el değiştirdi. İmparator II. Basil'in ölümünden sonraki elli yıl içinde on üç imparator Bizans tahtı na oturdu.

İç ve dış belirsizlikleri ve kargaşaları dizginleyerek, Balkan Aleviliğine yönelik katliamları başlatan ilk İmparator, I. Alexios'tur.

Balkan Alevilerinin iktidar ve devlet arzuları yoktu. Mütevazı bir şekilde kendi inançlarını yaşıyorlardı. I. Alexios, kızı Anna'nın da belirttiği gibi katliamlarına ortada hiçbir sebep yokken başladı.

"Gerçekten o zamana değin, bu halk, ülkesinde kendi halinde yaşamakta idi ve henüz ne talana ne de başka bir eşkıyalığa koyulmuştu..."[32]

En acımasız düşmanların gözünde bile kendi inançlarını yaşamaktan başka suçu olmayan Aleviler'in, Bizansı korkutan bir şöhretleri vardı. Kahraman insanlardı. Onların Anadolu'daki büyükbabaları Anadolu platosunda, imparatorluğun askerlerini defalarca perişan etmişlerdi. Anadolu'daki Bizans-Alevi Savaşları daha dün gibi Bizanslıların belleklerinde kayıtlıydı. Anna'nın da ifade ettiği gibi I. Alexios onlarla doğrudan savaşı göze alamadı.

"Bu adamların yamanlığını, ayrıca savaşlarda ve çatışmalarda gösterdikleri gözüpekliği bildiği için, onların, (impa-

rator üzerine yürürse) umutsuzluğa düşerek korkunç bir karşılık tasarlamalarından çekiniyordu."[33]

Bu korku içindeki imparator, Hakdostlarının ileri gelenlerini dostluk gösterisi içinde bir şölene davet etti. Davete katılan Hakdostlarının kimileri katledildiler, kimileri zindana atıldılar.

Anna, babasının haksız ve sebepsiz yere Alevilere yaptıklarını şu cümlelerle anlatmaya devam ediyor.

"*... ardından, onların mallarına el koydu ve bu malları daha önceki çatışmalara ve tehlikelere onunla birlikte girip kahır çekmiş yiğit askerlerine dağıttı. Yapılacak son işle görevlendirilenler, tutukluların kadınlarını evlerinden atmak üzere çıkıp işe koyuldular ve kadınları iç kaleye kapadılar...*"[34]

Bizanslıların hiçbir savaş kuralına uymayan sinsi bir tuzakla başlayıp, her şeyden habersiz evinde oturan Alevi kadınlarına kadar uzanan bu saldırısı üzerine Balkan Alevileri ayaklandılar. Traulos adlı liderlerinin önderliğinde Beliatoba'yı kendilerine merkez edinerek Bizans üzerine sayısız akınlar düzenlediler.

İmparator Alexios, Traulos'a mektuplar yazarak özür diledi ve barış istedi. Ona altın yaldızlı ferman göndererek gönlünü almaya çalıştı. Alexios'un çabaları sonuçsuz kaldı. Balkan Hakdostları onu güvenilir bulmuyorlardı. Traulos ve yandaşları, düşürüldükleri hain tuzağın ve kadınlarına kadar uzanan çirkin ellerin öcünü Bizans'tan almaya devam ettiler.

Anna'nın anlatımlarından anlaşılan o ki, İmparator I. Alexios Balkan Alevilerine karşı savaşını askeri yoldan değil, Bi-

zansvari entrikalarla, bazen adam satın alarak bazen hain tuzaklar kurarak, eline fırsat geçtiğinde insanlık dışı ahlaksız usullerle yürütmüştü.

"Mani'cilere (Hakdostlarını kastediyor) karşı silahlandı ama (kılıçla değil, bilgiyle; ve) askeri harekat yerine, peygamberce bir savaşıma girişti... O, nice kentin tüm halkını ve her çeşit sapkınlığın salgınına tutulmuş nice ülkeyi, çeşitli yöntemlerle bizim Ortodoks inancımıza (=doğru öğreti) getirdi. (Bize dönenler içinde) En önemli kişilere büyük armağanlar verildi..."[35] (Parantez içindekiler bana ait.)

Anna'nın tarihinde babasının döneminde İstanbul'da Bizans İmparatorluğu'nun merkezinde bir Alevi ocağının varlığının tespit edildiği, bu ocağın pirinin nasıl güler yüzlü bir sinsilikle ortaya çıkartıldığı ve inancından dönmeyi reddettiği için hiçbir vicdanın kabul edemeyeceği bir vahşetle yakıldığı, çok detaylı bir şekilde hikâye edilir.

İmparator, İstanbul'da gizli bir Alevi ocağının varlığını öğrendikten sonra bu ocağın taliplerinden Diblatius'u tutuklatarak ağır işkenceler altında konuşturur. Diblatius'tan, İstanbul'daki Alevi ocağının pirinin adının Basil olduğunu öğrenen Alexios, casusları aracılığıyla Basil'i imparatorun hak yoluna girmek arzusunda olduğuna ikna ederek saraya davet eder.

Anna'nın anlatımlarına göre imparator, Pir'i ihtimamla ağırlar hatta tahtını onunla paylaşır. Pir'e onun müridi olmak istiyormuş gibi davranır. Ona:

"... 'çok saygıdeğer Babamız;'... senin erdemine hayranım; sen yüce din adamının, bana, kendi öğretisini anlatıp öğretmesini içten dilemekteyim..."[36]

türünden kelâmlar eder.

Anna, Basil'in bir mürşit gibi davranıp imparatora bir "*çömez*" muamelesi yaptığını yazar. Anna'nın ifadesinde o, günah ve yasak olan inancını imparator huzurunda ard arda sıralamakla kalmaz, tüm kilise örgütünü ve yönetimini de yerin dibine batırır. Ortodoks inancını küçümser, kiliseleri "cinlerin tapmağı" olarak niteler. Basil, "... *(İsa'nın) bedenini ve kanını (bedenini simgeleyen ekmekle, kanını simgeleyen şarapla) kutsama törenini*"[37] bir ahmaklık sayar ve öyle hükme bağlar.

İmparator Alexios, Basil'i böylece tuzağa düşürdükten sonra zindana attırdı. Basil'in yakalanmasından sonra İstanbul'daki ilk alevi ocağının taliplerinin peşine düşüldü. Ocağın on iki hizmetlisi (*Anna'nın metninde on iki hizmetli on iki Apostolos -Resûl- olarak geçiyor*) ocağın bacıları (*bacıyan-ı rum*) ile ulaşılabilen tüm talipler tutuklandılar.

Dönemin Ortodoks teologu Ziebenus'un naklettiğine göre Basil, on beş yıl boyunca ocakta eğitim gördükten sonra mürşit olmuştu. Kırk yıldan beri de ocağı yürütüyordu. Tutuklandığında yetmişli yaşlarındaydı. Doktordu, şifa dağıtıyordu. Halk içinde saygın bir yeri vardı.

Ona yolundan dönmesi halinde bağışlanacağı sözü verildi ve inançlarını terk etmesi için önüne dünya nimetleri konularak teşvik edildi ise de Anna'nın da belirttiği gibi:

"... *Basil dönmedi ve eğilmez gerçek bir Hakdostu olarak kaldı; onun ateşte yakılmakla ve başka işkencelerle tehdid edilmesi, boşuna oldu;... Zindana konduğu zaman, imparator onu sık sık yanına getirtti ve sık sık onu dininden dönmeye teşvik etti; o ise, her kez, imparatorun ısrarına duyarsız kaldı.*"[38]

Basil için bugünkü Sultanahmet Meydanı'nda büyük odun kütüklerinden oluşan dağ gibi bir ateş yakıldı. Ateşin diğer yanına bir haç dikildi. Basil'e son ana kadar haçın yanına yürümesi ve inancından dönmesi için fırsat verildi. O tercihini diri diri yakılmaktan yana kullandı.

Basil uzun boylu ve inceydi. Beyaz bıyıkları ve sakalı, karşısındakinde derin bir saygı uyandırıyordu. Alevleri dikilitaşın boyunu geçen ateşin önünde korkusuzca, hiç gerilemeden durdu, gözlerinde yılgınlık ve pişmanlık arayanlar boşuna umutlandılar. Bu yaşlı adam haçın olduğu yöne bakmadı bile, kararlı adımlarla yüzünü aydınlatan alevlere doğru yürüdü, kendini dimdik öylece ateşe bıraktı, yanarken acı duyduğuna delil olabilecek en küçük bir ses dahi çıkarmadı.

İstanbul'da Alevilere yönelik vahşet Basil'in diri diri yakılması ile sınırlı kalmadı. Urfalı Mateos onlara yapılan mezalimi şu sözlerle naklediyor:

"Bu zamanda İstanbul'da aslen Romalı bir rahip olan menfur bir rafizi türedi... O, birçok erkek ve kadını ve dindar bir şehir olan İstanbul halkının ufak bir kısmını bu menfur rafizilikle kirletmişti. O, hatta İmparator Aleks'in annesini de bu rafiziliğin içine almıştı... Dindar imparator Aleks, rafiziliğin başı olan adamı ateşte yakmak suretiyle idam ettirdi, taraftarlarından 10.000 kişiyi de okyanus denizinde boğdurdu."[39]

Bu vahşet miladi 1111 yılında İstanbul'da yaşandı.

BOSNA ALEVİLERİ

Basil'in Hakk'a yürümesinden sonra Bizans kayıtlarında kırk yıl boyunca Hakdostlarından hiç söz edilmez. Bu dönemde Doğu Roma arşivleri âdeta susmuş gibidir.

1150'li yıllardaki Bizans metinlerinden, onların İstanbul'da varlıklarını sürdürdüklerini ve bu yıllarda Ortodoks Kilise'nin ve Bizans devlet yönetiminin baskılarından bunalan halkın yegâne umudu olduklarını anlıyoruz. Hakdostları on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un gizli, karanlık ve saygın gücü olarak korku ve itibar kaynağıydılar.

On ikinci yüzyılın ikinci yarısında Bizans en çalkantılı dönemlerinden birini yaşıyordu. Bizans'ın saray içi entrikaları en üst seviyedeydi. İmparatorluğa yönelik dış tehditlerde yükselme vardı. Sırbistan'da yeni, bağımsız bir krallık ortaya çıkmıştı. Bulgaristan Krallığı gücünün doruğundaydı.

On üçüncü yüzyılın hemen başında İstanbul IV. Haçlı Ordusu tarafından işgal edildi (1203–1204). Bizans İmparatoru ve Ortodoks Patriği, yönetim merkezlerini İstanbul'dan İznik'e

taşıdılar. Bizans dört krallığa bölündü. (*İstanbul-İznik-Trabzon-Epirus*).

1204 yılından sonra Bizans topraklarında Hakdostları ile uğraşabilecek güçlü bir otorite kalmadı. İşgal altındaki İstanbul'da Latin imparatorlar İznik, Bulgaristan ve Epinus'tan kendilerine yönelen tehlikeleri savuşturma tedbirleri almaktan, Hakdostları ile uğraşacak vakit bulamadılar. Ayrıca yerel halkla aralarında dil engeli bulunan Latinler, keşiş kıyafeti ile dolaşan Hakdostlarını diğerlerinden ayırt edemediler. Bu yüzyıl Hakdostlarının, Bizans toprakları içinde en az koğuşturmaya uğradıkları dönem oldu.

Balkan Aleviliği, on birinci yüzyılda ve on ikinci yüzyılın ilk yarısında Ortodoks Kilisesi'nin baskısı ile bir yandan Bizans'ta ve Bulgaristan'da varlığını korumaya yönelik tedbirler alırken bir yandan da kendisine yeni yaşam alanları açmak üzere Batı'ya ve Doğu'ya yönelmişti.

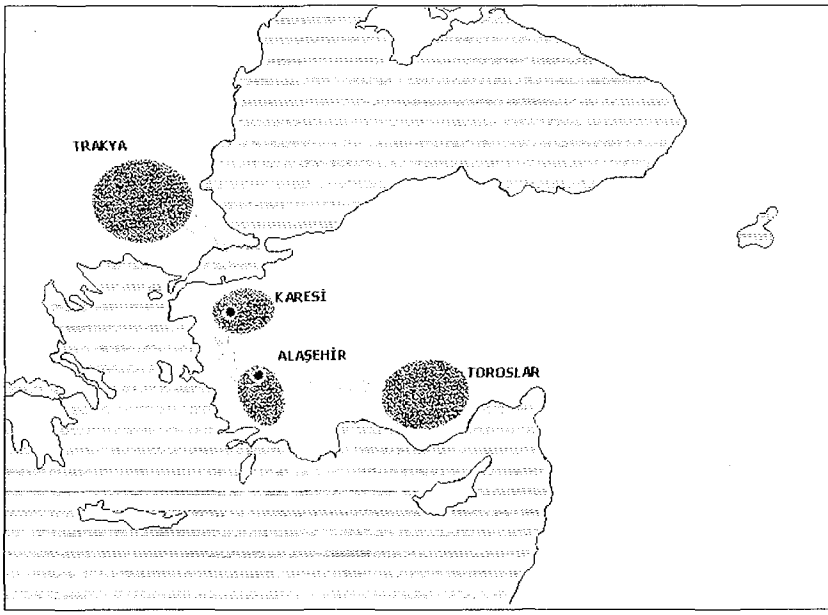
Hakdostlarından Doğu'ya göçenler, Çanakkale Boğazı üzerinden geçerek Batı Anadolu'ya yerleştiler. Bu bölgede yaşayan, zorunlu göçlerin ayırdığı akrabaları ile birleşerek geniş Alevi toplulukları oluşturdular.

On birinci yüzyıldan başlayarak Batı'ya doğru yayılan Balkan Alevilerinin ilk durağı Bosna oldu.

On ikinci yüzyılda Bosna, Katolik dünyasının bir parçasıydı. Bu yüzyılda Bosna, Ban adı verilen Macar Krallığı'na bağlı prensler tarafından yönetilmekteydi.

Bosna'da ilk Alevi Ocağı, kendisi de bir Hakdostu olan Bosna Prensi Ban Kulin (1180–1204) döneminde, on ikinci yüzyılın sonlarına doğru Dalmaçya'da ortaya çıktı.

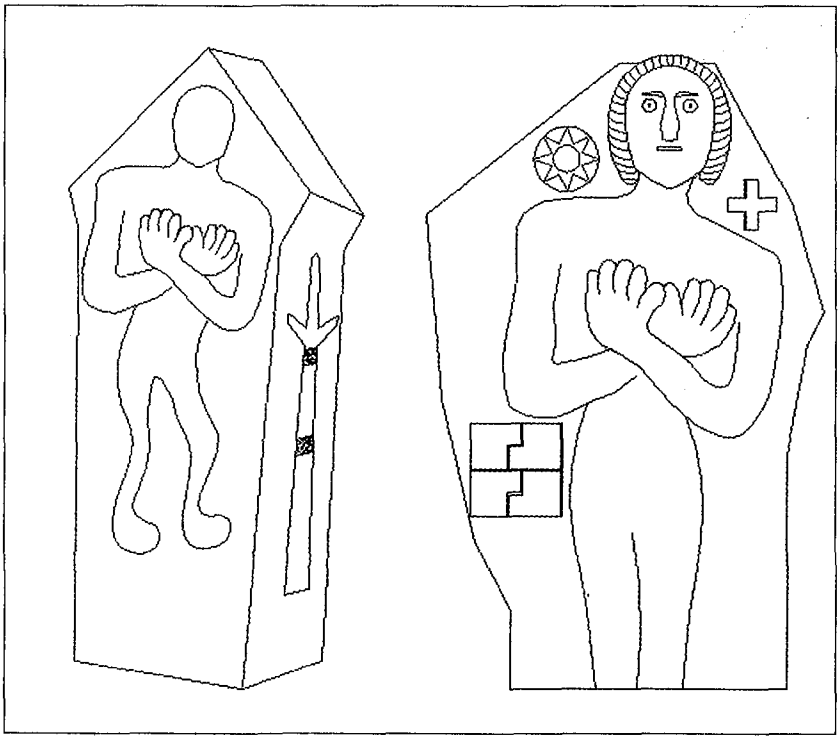
Ban Kulin'in himayesindeki Hakdostları, Bosna'da süratle örgütlenerek genişlediler.

Harita 4: *Balkanlar'dan Anadolu'ya Alevi Göçleri (XI.YY)*

Alevilerin Anadolu'daki yurtlarından koparılmalarının üzerinden, dört yüzyıldan fazla zaman geçmişti. Alevileri önüne katan merhametsiz rüzgâr, onları asırlar boyu o diyardan bu diyara savurarak Bosna'ya kadar getirmişti. Başlarına gelen hiçbir felaket onları, inançlarını yaşamaktan vazgeçiremiyordu. Bosna Alevilerinde ocak sistemi ve Dedelik kurumu, Anadolu'daki aslına uygun olarak, olduğu gibi korunmuştu. Cem törenleri bugün Anadolu'da olduğu gibi evlerin mütevazı odalarında, dedeler tarafından yürütülüyordu. Dışarıdakilere karşı gerçek Hıristiyanların kendileri olduğunu söyleyen bu insanlar, Cem törenlerinde çan, altar, ikona gibi kiliseyi anımsatacak hiçbir öğe bulundurmazlardı.

Bosna Alevi ocakları, Bulgaristan ve Bizans'taki tüm ocaklar gibi Dimetoka'daki mürşit ocağına bağlıydılar.

Şekil 2: *Bosna Hakdostlarının Mezar Taşları*
Hakk'a teslim olmuş canlar Hakk makamında darda duruyorlar. Omuzbaşlarında dört kuvveti temsil eden motif ve Aleviliğin kadim sembolü sekiz köşeli yıldız var.

Günahım çok dildeyim
Teslim oldum eldeyim
Ben yolumca yoldayım
Allah eyvallah pirim
Güvenç Abdal

On üçüncü yüzyıla gelindiğinde Balkanlar'daki Aleviler üzerinde Ortodoks Kilisesi'nin baskısı kısmen azaldıysa da Batı'ya doğru genişlemelerini sürdüren Aleviler, burada başka bir düşmanla karşılaştılar: Katolik Kilisesi.

Ban Kulin kendisi de bir Hakdostu olmasına rağmen, Papa III. İnnocent tarafından yönlendirilen Macar Kralı'nın baskısı ile 1203 yılında Bijelo Polie'de Bosna'nın ileri gelenlerini topladı. Katolik Kilisesi'nin temsilcilerinin de hazır bulunduğu bu toplantıda Bosna ileri gelenleri ve Ban Kulin, Katolik Kilisesi'ne, kilisenin hiyerarşisine ve kilisenin kutsal saydığı her şeye bağlılık kararı aldılar, bir daha İsa Mesih'in yolundan ayrılmayacaklarına dair, Katolik Kilisesi gözlemcilerinin önünde yemin ettiler.

Ancak Bosnalılar, Ban Kulin'in ve diğer Bosnalı yönetici ve ileri gelenlerin Katolik Kilisesi ile yaptıkları bağlılık anlaşmasına uymadılar, Alevi erkânı içinde verdikleri ikrara sadık kalmayı seçtiler.

Ban Kulin'in 1204 yılında ölümünden sonra Papalık, Bosnalıları Katolikleştirmek üzere onun yerine Katolik bir Ban atadıysa da Bosnalılar, Katolik Kilisesi'nin atadığı Ban'ı devirerek onun yerine Hakdostu Ninoslar'ı Ban olarak seçtiler. Bosna Aleviliği yeni Ban döneminde Hırvatistan, Dalmaçya, İstriya, Cornioala ve Slovenya'ya kadar genişlemesini sürdürdü.

Bosna'daki bu gelişmelerden telaşa düşen Papa III. Honorius (1216–1227), bu yayılmayı kuvvet kullanarak durdurması için Macar Kralı II. Andrew'i ikna etmeye çalıştı ancak sonuç alamadı.

III. Honorius'tan sonra Papa olan IX. Gregory (1227–1241), Hırvatistan Dükü'ne, Bosnalı Alevilerle "*Haçlı İmtiyazlarını*" kullanarak savaşması için izin verdi (1234). Hır-

vatistan Dükü, Papa'nın teşviki ve desteği ile Bosna'ya saldırdı. Savaş yıllarca sürdü. Bosnalılar çok zarar gördüler ancak yenilmediler. Bosnalılar savaş sırasında harap olan ülkelerini ve ekonomilerini süratle ayağa kaldırdılar ve inançlarından hiç ödün vermeden yaşamlarına devam ettiler.

Papa IX. Gregory, Bosna'daki gelişmelerden olduğu kadar Bulgaristan'daki gelişmelerden de rahatsızlık duyuyordu. Ancak Bulgaristan'ın 1238'de İznik'teki Ortodoks Patriği'ne bağlanması ile bu ülke üzerindeki etkisini kaybetmişti. Yine de 1238 yılında Macar Kralı IV. Bela'ya bir mektup yazarak, Bulgar Çarı II. John Asen'in Hakdostlarına gösterdiği toleranstan duyduğu rahatsızlığı dile getirdi ve ondan Bulgaristan'a bir Haçlı Seferi düzenlemesini istedi. Macaristan'ın Bulgaristan üzerine Haçlı Seferi hazırlıkları sürerken, Moğol orduları Macaristan'ı istila etti (1241–1242). Bulgaristan üzerine Haçlı Seferi girişimi sonuçsuz kaldı.

1240'lı yıllarda İstanbul'da, Bulgaristan'da ve Bosna'da Alevilerin ahvali böyleydi.

TOULOSE'DA HÜZÜN

Aleviliğin Güney ve Batı Avrupa'da on birinci yüzyılın sonlarına doğru başlayıp on dördüncü yüzyılın ilk yıllarında biten iki yüzyılı aşkın dönemi, Avrupa tarihinde insanlık değerlerinin vahşice tarumar edildiği en ayıplı çağlardır.

Bu yıllarda Katolik Kilisesi, Avrupa'da engizisyonların katliamlarıyla, yargılamalarıyla, işkenceleriyle, tarihin hiç affedemeyeceği insanlık suçlarının failleri haline geldiler. Onların karşısında cesaretle ve metanetle duran, tavizsiz bir şekilde inanan, hiçbir koşulda baş eğmeyen Batı Avrupa Alevileri, en elverişsiz koşullarda bile insanlık onurunu en yükseklere çıkardılar ve insanlığın yüz akı olarak tarihe mal oldular.

En kötü ile en iyi, en acımasız ile en mağdur, en amansız ile en savunmasız, hiçbir dönemde ve hiçbir coğrafyada hiç bu kadar birbirlerine yakın olmadılar. O dönemin sözde güçlüleri vardı ki, yaratılmışın en çirkinleriydiler. İnsana yakışan her şeyi üzerlerinden çıkardılar. İnsanlığı hançerlediler. O günlerde gerçek kahramanlar da vardı ve yaşamdan ölüme giden ince çiz-

gide, üstün değerlere sarılarak insanlığa gelecek kazandırdılar.

On birinci yüzyılın sonlarından başlayarak Batı Avrupa'da görülen Alevilik, Atlas Okyanusu kıyılarına kadar, ağırlıklı olarak Balkanlar üzerinden yayıldı. Aleviliği Avrupa'nın en batısına kadar taşıyanlar, Dimetoka ve İstanbul ocaklarının gezgin mürşitleri oldular. Balkan çıkışlı misyoner Alevi dervişlerinin yanı sıra, Aleviliğin Atlas Okyanusu kıyılarına taşınmasında;

- Kendilerine daha güvenli bölgeler arayan Bosnalı Alevilerin,

- İstanbul'da, Dalmaçya şehirlerinde, Hırvatistan'da, Alevilikle tanışmış Kuzey Avrupalı tüccarların,

- Ve Haçlı Seferleri sırasında Balkanlar'da ve Anadolu'da Alevilerle karşılaşarak bu inanışa sempati duyan veya tutkuyla bağlanan Haçlı askerlerinin önemli rolleri oldu.

On birinci yüzyılın başından itibaren Bosnalı Aleviler, Papalığın yoğun baskısından bunalmaya başlamışlardı.

Başta İtalyan kumaş tüccarları olmak üzere Avrupalı tacirler, Doğu ve Batı arasında mekik dokuyorlar, kültürlerin ve inanışların transferinde etkili oluyorlardı.

Aleviliğin on ikinci yüzyılda ortaya çıktığı Şanders, Şampanya, Loire Vadisi ve Ren bölgesi, Haçlı Ordusu'na katılımın en yüksek olduğu bölgelerdi. Müslümanları yok etmek için coşkuyla gönüllü olarak yola çıkan Hıristiyan askerlerden kimileri, Ön Asya'da ve Balkanlar'da Alevilerle tanışmış ve Haçlı Seferlerinin sonunda Aleviliğe gönül vermiş olarak yurtlarına dönmüşlerdi.

Avrupa'da iyi örgütlenmiş ilk Alevi ocakları, 1144'de Liege ve Köln'de ortaya çıktı. Aleviliğin bu bölgelerde aniden ortaya çıkışına hazırlıksız yakalanan Katolik Kilisesi, kısa bir bocalama devresinden sonra ağır şiddet içeren tedbirler aldı. Ard arda toplanan Hıristiyan konsüllerin 1160 yılında Oxford'da 1162 yılında Flanders'te 1167 yılında Burgundu'da ve 1179 yılında toplanan büyük konsülde Albigenlerin ve Katharlar'ın Divriği kökenli sapkınların ardılları ve uzantıları oldukları vurgulandı ve lanetlendiler.[40]

Batı Avrupa'da ortaya çıkan ilk Alevi toplulukları, Katolik Kilisesi'nin kışkırttığı yerli Hıristiyanlar tarafından katledildiler. İlk katliamlar 1120 yılında Soission'da, 1144'de Köln'de, 1167'de Vazellary'de, Alevilerin linç edilerek öldürülmeleriyle başladı.

1163 yılının Ağustos ayında, Avrupa kıtasının orta yerinde çok daha ağır, bir dizi vahşet yaşandı. Köln Alevileri tıpkı Şebinkarahisar'da ve İstanbul'da olduğu gibi partiler halinde diri diri ateşe atılarak yakıldılar.

Aleviler nereye giderlerse gitsinler bu kahredici sondan hiç kurtulamıyorlardı. Kaderlerini yanlarında taşıyan bu insanlar hep yakılıyorlardı.

Ren Vadisi'ndeki vahşetlerin tanığı Schönau'lu Eckbert bu korkunç anlardan birini şöyle anlatıyor;

"5 Ağustos günü dört adam ve bir kız çocuğu şehrin (Köln) dışına çıkarılarak yakıldılar. Kız çocuğu eğer yanındakilerin uğrayacağı akıbetten korksaydı ve kendisine yapılan tavsiyelere uysaydı, halkın sempatisi onu kurtarabilirdi. Fakat o kendisini ateşe attı ve yanarak öldü."[41]

Schönau'lu Eckbert
5 Ağustos 1163

Aleviler, Almanya ve Kuzey Fransa'da Katolik Kilisesi'nin baskısına ancak seksen yıl kadar dayanabildiler. Bu bölgede Katolik Kilisesi katliamları doğrudan düzenlememiş, halkı tahrik ve sivil otoriteleri teşvik ederek Alevilere karşı kamuoyu inşa etmiş, insanlık dışı eylemlerini sivil kamuoyu eliyle yürütmüştü.

Katolikler, sivil halkı Aleviler'e karşı kışkırtırken tüm zamanların Aleviler için uydurulmuş en ağır ithamını, "*mum söndü*" iftirasını kullanıyorlardı.

"*Bodrumlarda ve çeşitli gizli yerlerde toplanırlar ama orada iki cinsliler serbestçe karışırlar. Mumlar yakılınca, topluluğun arkasında yatan bir kişiye herkesin önünde çıplak kıçlı kadınlar teklif edilir. Mum söndürmeden sonra 'Kaos' başlayınca herkes ilk anda zapt edebildiği ile sevişmeye başlar.*"[42]

de Nogent 1907

"*Bu merasimden sonra lambalar söndürülür ve herkes cinsine bakmadan en iğrenç sefahatla ilgili faaliyete başlar... Bu dehşetli iş bitince, lambaları yine yakarlar ve herkes yerine döner.*"[43]

Papa IX Georgius

Papalık sivil halkı tahrik etmede başarılı oldu. 1160'lı yıllardan başlayarak mezalimden kurtulan Kuzey Fransa ve Almanya Alevileri hiç güvende olmadıkları, ağır nefret duygusu ile karşılandıkları bölgeleri terk ettiler.

Arkalarında vahşetin soluğunu hissederek telaşla yollara düşen Şanders Alevi toplulukları, ağır trajediler yaşadılar. Buradan kaçarak Köln'e sığınan bir grup Alevi, yakılarak öldü-

rüldü. Yine bu bölgeden göç edip Manş'ı geçen ve İngiltere'ye sığınan bir grup, Kilise'nin kışkırttığı halk tarafından kışın en soğuk ayında çırılçıplak soyularak buzların arasına atıldılar ve donarak öldüler.

Batı Avrupa'daki büyük Alevi toplulukları, yollarda yaşanan trajedilere ve uğranılan ağır kayıplara rağmen Fransa'nın Lombardin ve Languedoc bölgelerine ulaşmayı başardılar. Refah düzeyi yüksek olan bu bölgede halkın kiliseye bağlılığı azdı, sivil otoritenin gücü de pek fazla değildi. Aleviler burada, Kuzey Avrupa'da maruz kaldıkları düşmanlıkla kıyaslanamayacak bir sıcaklık ve hoşgörü ile karşılandılar.

Oksidanya olarak anılan bu coğrafya, on ikinci yüzyıl Avrupası'nın Katolik bağnazlığına bulanmamış, Kilise karanlığına gömülmemiş, en uygar, en bayındır yeriydi. Bölge halkı kültür ve sanatta hayli ileriydi. Kuzey Avrupalılar gibi ilkel ve kaba saba yaşamıyorlar, naif bir yaşam sürüyorlardı. fiiiri, müziği ve edebiyatı günlük hayatlarından eksik etmiyorlardı.

Alevilik, Oksidanya'da karşısına çıkan uygar koşullarda kısa sürede gelişti ve yayıldı.

Oksidanya Alevileri yaygın olarak Albigenler olarak adlandırılırlardı. Albigen, albi ve gen sözcüklerinden oluşan bir birleşik kelimedir. Albi, Latince "*parlak beyaz ışık*" anlamına gelen Alba kökünden türetilmiştir. Gen birçok dilde insan demektir. Albigen deyiminin Türkçe karşılığı "*parlak ışık insanı*" dır. "*Işık insanı*" Alevi tanımlamasının da tam karşılığıdır. Alevi sözcüğü de alev köküne "*i*" aidiyet takısı eklenerek elde edilmiş bir kelimedir. Aleve (*ışığa*) ait veya alevden (*ışıktan*) gelen anlamındadır. On altıncı yüzyılın son çeyreğine kadar Anadolu'da Alevi zümreleri "*ışıklar*" veya "*ışık taifesi*" olarak adlandırılırlardı.

Alevilik, Oksidanya'da karşısına çıkan hoşgörü ile donatılmış elverişli çevrenin büyüsüne kapılarak, her zaman ve her yerde yanında taşıdığı tedbirini elden bıraktı. Gizlilik ilkesinden vazgeçti ve kendini açıkça ortaya koydu. 1167 yılında Toulouse yakınlarında toplanan bir Alevi kurultayı ile Aleviler kendilerini açıkladılar.

İstanbul'dan gelen gezgin Hakdostu dervişi Nicetos'un başkanlık ettiği Toulouse kurultayından sonra yerel yöneticilerin girişimi ile Albigen İnsan-ı Kâmilleri ile Hıristiyan din görevlileri çok defa bir araya gelerek demokratik bir atmosferde adilce tartıştılar. Halkın huzurunda yapılan bu tartışmalarda Alevi inanışı her defasında tartışmasız bir üstünlük sağladı. Halkın zaten çok güçlü olmayan kilise ile bağları tamamen koptu. Kiliseler cemaatsiz kaldılar, din görevlileri dahi kiliselerini terk ettiler.

Aleviliğin Oksidanya'daki bu hızlı, ani ve açık genişlemesi karşısında 1198 yılında papalık koltuğuna oturan Papa III. İnnocent, bu yayılmanın önüne geçmek üzere insanlık tarihinin en acımasız katliamlarını tetikleyen kişi oldu.

Papalık ilk iş olarak İspanya doğumlu Dominigue e Guzma'yı (1170–1221), sapkın Albigenleri yola getirmek için görevlendirdiyse de bunda başarı sağlayamadı. 1204 yılında Albigenlerle Katolikler, Aragon Kralı'nın önerisi ile uzlaşmak için bir araya geldiler. Bu toplantıda Katolik temsilcisinin uzlaşmaz ve küstah tavrı, olacakların âdeta habercisi oldu. Olayların akışı hızlandı. Görüşmeler yerini, çatışmalara bıraktı.

Papalık 1207 yılında Oksidanya Alevilerine kucak açan, hoşgörü gösteren ve Kilise'nin ısrarına rağmen bu tavrından vazgeçmeyen Toulouse Kontu'nu aforoz etti. 1208 yılında Toulouse Kontluğu'nun bir subayı, Papa'nın elçisini Montpellier'de

öldürdü. Bunun üzerine Papa III. İnnocent'in talebi ile Fransa Krallığı'na bağlı bir Haçlı Ordusu güneye inerek Beziers Kalesi'ni ve Carcassonni'yi aldı. Carcassonni halkı genç senyörleri Vikont Trenceval'in barış görüşmesi bahanesi ile şehir dışına çıkarılıp tutuklanmasıyla, gece gizlice şehri terk ederek civardaki derebeylere sığınıp canlarını kurtardılar. Beziers'de yaşayanlar inançları ne olursa olsun benzersiz bir katliamın mağdurları oldular. Ünlü cellât Başpapaz Arnaut Amuari'nın emri ile benzeri görülmemiş bir katliama tabi tutuldular.

"Kılıçlarından kan damlayan Kuzeyli Baronlar zırhlarını şakırdatarak geldiler ve Başpapaz Arnaut Amuari'nin huzurunda diz vurup sordular:

- Albi sapkınları çoluk çocuk Beziers Katedrali'ne sığınmış. Onları korumak isteyen dini bütün halk, Katoliğiyle, Yahudisiyle aralarına karışmış. Tanrı'nın kullarını şeytana tapanlardan nasıl ayıracağız Peder?

Albiler'in üzerine Haçlı Seferini Roma adına yöneten Başpapaz yanıtladı:

- Hepsini öldürün. Tanrı kendi kullarını ayırır."[44]

22 Temmuz 1209 Beziers

Bu tarihten sonra Beziers katliamının önde gelen katillerinden Simon de Monfort'a Başpapaz Arnaut Amuari tarafından Carcassonne Senyörlüğü verildi ve Haçlı Orduları Komutanlığı'na atandı.

Yeni Haçlı Orduları Komutanı Monfort dokuz yıllık kanla bezeli yönetim döneminde, 1210 yılının ortalarına doğru Minerva Kalesi düştü. Monfort, Minerva Kalesi'ne sığınmış yüzlerce İnsan-ı Kâmil'i diri diri ateşe atarak yaktı. Tarihin en aşağılık katillerinden Monfort, 1211 yılında Larcur'a girdikten sonra dört yüz İnsan-ı Kâmil'i yine canlı canlı ateşe attı.

Kana ve ateşte yakılan insan kokusuna doymayan Monfort, Larcur'un düşmesinden sonra Toulouse'u kuşattı. Bu kuşatmada bir Alevi bacısının attığı bir mancınık taşıyla öldürüldü. *-Ona lanet olsun-*

Toulouse Kontluğu, güneyden Oksidanya'nın yardımına gelen Aragon Krallığı'nın desteği ile kuşatmaya direndi. 1216 yılında Papa olan III. Honorius'un teşviki ile Fransa Kralı 8. Lois, Kraliyet Orduları'ndan kurulu yeni bir Haçlı Seferi başlattı. Haçlı Ordularının yetkisi ile donatılmış düzenli krallık ordusu, katliamların dozunu iyice arttırdı. Toulouse Kont'u teslim oldu. Languedoc bölgesi Fransa Krallığı'na bağlandı.

Yüksek yoğunluklu askeri vahşet, Oksidanya Alevilerini ortadan kaldırmaya yetmedi. Tam aksine onlar kendinden olmayan yerel halkın sempatisini arkalarına alarak yeraltına çekildiler ve daha da güçlendiler.

Meydanlarda tutuşturulan devasa ateşlerde yakılan insanların uğradığı zulüm dahi; Güney Fransa'da Aleviliğin önünü almada caydırıcı olamayınca Katolik Kilisesi, cana susamış Haçlı Orduları'ndan çok daha vahşi bir kıyım makinesini hayata geçirdi: Engizisyon Mahkemeleri.

Tarihte Engizisyon Mahkemeleri ilk kez Albigenler için kuruldu. Yerleşmiş bütün hukuk kurallarının dışında işleyen, kral dâhil her türlü sivil otoritenin denetiminden uzak, insanlık dışı uygulamaların kaynağı ve Avrupa tarihinin kara leke-

si olan bu mahkemelerin, ilk başkanı Guillaume Arnaud'dır.

Oksidanya'nın hemen her yerleşim bölgesinde kurulan bu mahkemeler birer vahşet kurumuydular. Korkunç bir Alevi avı başlattılar. Çok can yaktılar. Bu mahkemelerde işkence altında alınmış bir tek tanık ifadesi bile ölüm cezasının verilebilmesi için yeterliydi.

Engizisyon Mahkemesi'nin suçlu bulduğu Aleviler canlı canlı ateşe atılarak yakıldılar. Bu mahkemelerin cani yargıçları:

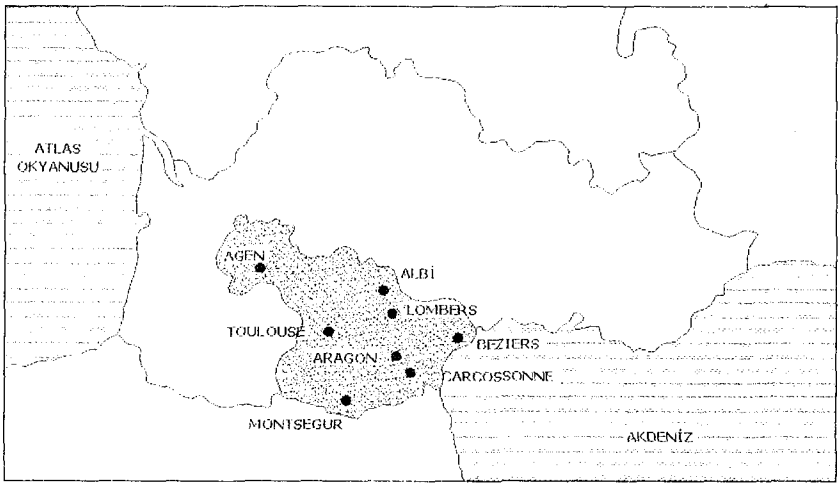
"*'Ateş masumları yakmaz' diyorlardı... Onlara göre ateşin yaktığı herkes suçluydu. Bu vahşi tezlerinin doğruluğunu kanıtlamak için kimilerini sadece ateşte tütsüleyip bırakıyorlardı.*"[45]

Oksidanya Alevileri 1230–1240 yılları arasında, Engizisyon Mahkemeleri'nin sınırsız mezalimi altında en ıstıraplı dönemlerini yaşadılar. Bütün insanlık tarihi boyunca insanın insana böylesi planlı, sürekli ve tahammül sınırlarının ötesine taşmış zulmüne o güne kadar ve ondan sonra hiç rastlanmadı.

1240'lı yıllara gelindiğinde Oksidanya'da varlığını sürdüren en önemli direnme noktası ünlü Montsegur Kalesi'ydi. Oksidanya Alevileri 1204 yılından başlayarak Montsegur Kalesi'ni yeniden inşa etmeye başlamışlardı. Oksidanya Alevileri kaleyi yeniden inşa ederken yuvarlak hatlı eski temelleri bir kenara bırakarak her köşesi dik açılardan, değişik bir plan uygulamışlardı.

Montsegur Kalesi'nin yeni plan şeması ile kadim uygarlıkların mimaride ve sanatta uyguladıkları altın oran, ilk kez Avrupa'da kullanılmış oldu.

Altın oran yaratılmış her nesnede bulunan bir mükem-

Harita 5: *Albigenlerin Güney Fransa'da Coğrafi Dağılımları*

mellik ölçüsüdür. Evrenin güzellik orantısıdır. Evren bu ölçü üzerine var olmuştur. Deniz kabuğundan, çam kozalağına, ayçiçeğinden, insan vücuduna kadar her canlıda bulunan altın oranın insan eli ile uygulandığı ilk yapı, eski Mısır'da inşa edilmiş Büyük Piramit'tir (MÖ 2800).

Montsegur Kalesi "*altın oran*"lı plan üzerine kurulmuş bir "*Alevi Tapınağı*" idi. Oksidanya Alevileri anayurtları Anadolu'dan gelirlerken, kadim geçmişe uzanan inançları ile birlikte eski dünyanın mimari sırlarını da beraberlerinde taşımışlardı.

Oksidanya Alevilerini sığındıkları Montsegur Kalesi'nde koruyan şövalyeler, zaman zaman kaleden dışarıya çıkarak Haçlılara karşı vur-kaç akınları yapıyorlardı.

1242 yılının erken aylarında tarihin en ünlü cellâdı Guillaume Arnaud, kendisine bağlı engizisyon yargıçlarını yeni bir vahşeti planlamak üzere Toulouse yakınlarında bir kasabada topladı.

Bunu haber alan Montsegur şövalyelerinden Pierre Roger, bir gece yarısı yanına aldığı küçük bir kuvvetle cellâtların bulunduğu kasabayı bastı. Montsegur fedaileri Guillaume Arnaud ve diğer engizisyon yargıçlarını günün ilk ışıkları doğmadan baltalarla parçaladılar.

Bu haberin duyulmasından sonra Haçlı Ordusu Hugues des Arcis komutasında toplandı. Haçlı Ordusu, Fransız Kraliyet Ordusu'ndan oluşuyordu. 1243 yılının baharında on bini aşkın askerle Montsegur kuşatıldı. Kalede yüz kadar savaşçı, iki yüz civarında İnsan-ı Kâmil ve talip, bir o kadar da yerli halktan kadın ve çocuk vardı.

Haçlı Orduları Komutanı, kartal yuvasını çarpışarak almayı değil, kaledekilerin ikmal yollarını keserek, onları aç ve susuz bırakıp teslim olmaya zorlamayı düşünüyordu. Ancak ovadaki yerleşim birimleri ile geceleri gizli geçitlerden iletişimini sürdüren Montsegur direnişçileri yine de ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. Halkın desteği onları ayakta tutuyordu. Beklenenin tersine dağın eteklerinde mevzilenmiş Haçlı Ordusu'nun iaşesinde zorluklar yaşanıyordu. Haçlı Ordusu'nda açlık ve hastalık baş göstermişti.

Haçlı Orduları Komutanı, 1243 yılının Aralık ayında dağı iyi bilen, tırmanma yetenekleri yüksek, bir düzine Bask savaşçısını kiralayarak, onların becerileri ve rehberliği ile Montsegur burçlarının seksen metre yakınına kadar yaklaştı. Mancınıklar bu noktadan kaleyi gülle yağmuruna tutmaya başladı.

Montsegur savaşçıları kaleyi inatla ve inançla savunmaya devam ediyorlardı. Kale Komutanı'na giden İnsan-ı Kâmiller, teslim olmayı ve kendileri yüzünden başkalarının ölümüne razı olmadıklarını bildirdiler.

1244 yılının 2 Martında Montsegur Komutanı Pierre

Roger ve Haçlı şövalyesi Hugues des Arcis bir araya gelerek teslim koşullarında anlaştılar.

- Kale on beş gün sonra haçlılara teslim edilecekti.

- Toulouse yakınındaki kasabada engizisyon cellatlarını öldüren şövalyeler dahil tüm savaşçılar affedilecekti.

- Kalede bulunanlardan Albigen inanışında olmadığını beyan eden herkes serbest kalacaktı.

- İnsan-ı Kâmiller Engizisyon Mahkemesi ve halkın önünde inançlarından caydıklarını açıklamaları halinde ölümden kurtulacaklar aksi takdirde ateşe atılarak diri diri yakılacaklardı.

Oksidanya Alevilerinin ateşle sınavı vardı. Haçlılar onların ateşten ve ölümden korkarak geri çekileceklerini, inançlarını terk edeceklerini umuyorlardı. İnançları uğruna bilerek kendilerini ateşe atmaları, kiliseye karşı çıkışları cesaretlendirirdi. Haçlıların beklediği gibi olmadı. Aksine, kale halkından on beş kişi teslimden önce İnsan-ı Kâmillere gönüllü olarak katıldı. Onlar Albigen olmadıkları halde onlarla birlikte yanmayı seçmişlerdi.

16 Mart Çarşamba sabahı, daha önce üzerinde anlaşma sağlandığı gibi Montsegur savaşçıları, kaleyi ve silahlarını bırakarak teslim oldular.

Albigenlerin sayısı kale halkından katılanlarla 225'e yükselmişti. Montsegur savaşçılarından ayrıldılar. Önde İnsan-ı Kâmiller, arkada talipler, sarp tepeden aşağıya, düzlüğe indiler. Düzlükte önceden yığılmış saman ve odun yığını tutuşturuldu. Albigenler ateşe doğru yürüdüler.

Şekil 3: *Montsegur Kalesi*

"... Haçlı Ordularının gümüş zırhlı şövalyeleri gözlerini eğdiler, basit askerler ise büyülenmiş gibiydiler. Haçlı Seferinin dinsel kutsayıcısı, tilki kadar kurnaz Narbonne Piskoposu, havada bir hayranlık soluğunun kokusunu aldı. Ölüme gidenlerden hiç olmazsa birine fire verdiremezse eğer, bu olağanüstü manzaranın babadan oğula kalan bir miras gibi yüzyıllarca anlatılacağını sezmişti. Son bir umutla gerilmiş yay gibi yerindenfırlayarak koştu, ateş çemberi ile Albigenlerin arasına dikildi:

- Durun, durun diyorum size! Bir kez daha düşünün. Aranızdan cayan yok mu hiç mezhebinden? Engizisyon kararına rağmen ben, son bir şans tanıyorum nedamet getirenlere!

Albigenler duymadı... Albigenler durmadı... Kafileye öncülük eden İnsan-ı Kâmillerden Bertrand Marty, başka bir soruya yanıt verir gibi gülümseyerek söylendi:

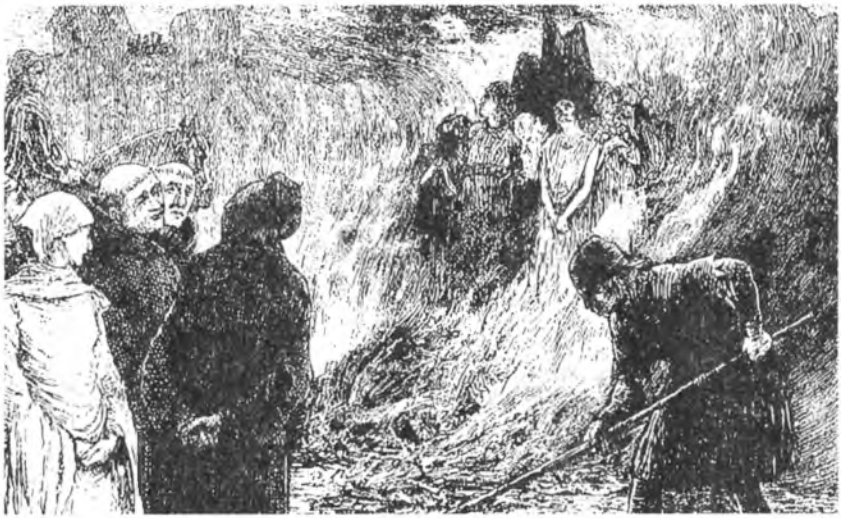
- Biz hepimiz kardeştik."[16]

Montsegur, 16 Mart 1244

Ateşin üzerine uzatılmış merdivenlere tırmanan Albigenler kendilerini tek tek alevlerin içine bıraktılar.

Onlar Divriği Kalesi'nden yola çıkmışlar, bir sürgünden bir sürgüne geçerek, Rodop Dağları ve Dalmaçya üzerinden Montsegur'e ulaşmışlardı. Bir yangından kurtulmuşlar başka bir yangına düşmüşlerdi. Pirene Dağları'nın eteklerinde yakılan bu son ateşte kavrulup kül oldular.

Montsegur Katliamı'ndan sonra Oksidanya'da Alevilik bir on yıl daha yaşadı. Bu süre içinde geride kalan birkaç diren-

Şekil 4: *Yakılan Albigenliler*

me noktası da düştü. Engizisyon Mahkemeleri Oksidanya Alevilerini yakmaya devam etti. Bu vahşete dayanamayan halkın ayaklanmaları, koyu Katolik Fransız Kralı'nın askerleri tarafından her defasında kanla bastırıldı. Oksidanyalı son İnsan-ı Kâmil (olgun insan) 1321 yılında yakıldı.

Onlar hiç varolmamış gibi yok olup gitmediler. Onların inancı;

"*... bugün Fransa'da Pirene dağlarının doğu yamacında Tulus kenti çevresinde; on iki sayısının kutsallığı, karşılaşan kişilerin üçer kez öpüşmesi, insana saygı, belli tapınak yerlerinin (onlarda kilise) olmazlanışı, din adamlarının bir lokma, bir hırka ile yetinmesi, ele, dile, bele bağlılık, ateşin ve ocağın kutsanması vb. olarak yaşamaktadır*".[47]

OKSİDANYA'NIN HALK OZANLARI

Yedi yüzyıl geçecek, sonra başımızdaki taç bir kere daha yeşillenecek.

Anon (on üçüncü yüzyıl halk ozanı)

Bizans'ın ve Ortodoks Hıristiyan kilisesinin zulüm ve katliamların katlanılmaz boyutlara ulaştığı Yedinci Yüzyıl Anadolusu'nda Alevilerin ibadet etmeleri, kutsal el yazmalarını çoğaltmaları ve yanlarında taşımaları yasaklanmıştı. Emirlere karşı gelenler "ilahi ve Ortodoks" ve "gerçek Hıristiyan" imparatorlar tarafında ağır cezalara çarptırılıyorlardı.

"*...bulunduğu takdirde kitapların yakılmasını emrettiler. Kim ki onları gizlerse ölüme mahkûm edilecek ve kamu hazinesi tarafından bütün malı mülkü kamulaştırılacaktır*"[48]

Aleviliğin o en sancılı çağında inanışın önderliğini üstlenen Pir Silvanus (Pir Sultan Abdal) Cibossa'da (Sivas) Yıldız Dağı'nın yamaçlarında kurduğu dergâhında bu kadar geli-

şerek sürüp gelen Alevi sözlü geleneğinin temellerini attı. Dokuzuncu yüzyılda Alevi sözlü geleneğinin kurucusu ve en büyük ustası Pir Silvanus'un ardıllarının kurduğu Divriği Alevi Devleti'nde Bizans İmparatorluk elçisi olarak bulunan Sicilyalı Peter, Alevi inanışının Pir Silvanus eli ile söze yaslandığını şu cümlelerle naklediyor.

"Silvanus'un görüşleri hala aramızda yaşıyor. O sapkın inançlarını yazıyla değil sözle aktardı. Böylece sözlerinin, yazılarının hiç değişmesen kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağladı."[49]

Pir Silvanus'tan sonra Alevi inanışı varlığının devamını yazı ile değil müzik ile beslenmiş söz ile sağladı. O büyük ustadan sonra gezgin ozanlar Aleviliğin meşakkatli çağlarında Alevi Hakk Aşıkları Anadolu'da, Balkanlar'da, Kuzey İtalya'da ve Güney Fransa'da Aleviliğin uzun sürmüş hüzünlü ve onurlu macerasına eşlik ettiler.

Avrupa'da ilk gezgin ozanlar Albigenler'in ortaya çıkışı ile birlikte Oksidanya'da (*Orta Fransa*) görüldüler. Bilinen Avrupalı ilk gezgin ozan Oksidanyalı Guilleim de Peitieus oldu (1071-1127). Oksidanya'da on ikinci yüzyıl başlarında ortaya çıkan gezgin ozanlık geleneği buradan Kuzey Fransa'ya, Kuzey İtalya'ya, Almanya'ya ve İngiltereye yayıldı. Oksidanya'da gezgin ozanlara troubadourlar denildi. Kuzey Fransa'nın gezgin ozanları trouvere adı ile anıldılar. Almanya'da gezgin ozanlara minnesinger, Kuzey İtalya'da travatore ismi verildi.

On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Avrupa'nın kültür hayatını derinden etkileyen Avrupa'lı gezgin ozanlar Anadolu'dan ilham aldılar. Üsluplarında ve temalarında ortaya çıkan

o güne kadar Avrupa'da görülmemiş yenilikler Anadolu kaynaklıydı.

Gezici ozanların ortaya çıkışı ile birlikte Avrupa'nın kültür hayatı, beklemediği, şaşırtıcı bir edebi zenginliğe ve çeşitliliğe kavuştu. Avrupa'da kilisenin kasvetli melodisinden başka sesler duyuldu. Farklı ezgiler söylenildi. Avrupa'da bir uçtan bir uca gezen, köyden köye, şatodan şatoya dolaşan ozanların dilinden ilk defa;

- *taşlamalar-hicivler* (sirvetes)
- *atışmalar* (partimens)
- *koçaklamalar* (gaps)
- *ağıtlar* (planhs)
- *koşmalar* (cansas)
- *doğa şiirleri* (pastorals) ve
- *isyan şiirleri* (tex-partis)

işitilmeye başlandı.

Avrupalı gezgin ozanlar şiirlerinde ilahi aşkı konu aldılar. Tanrı yerine insana yöneldiler. Günlük yaşamı şiirin içine yerleştirdiler. Romantizm bugünkü anlamı ile Avrupa'da ilk defa onların dili ile telaffuz edildi.

Troubadourlar şiirlerinin sözlerini müzikle uyumlu hale getirmeden önce mısralarının kendi aralarında ritmik uyarlılık içinde olmalarına özen gösterdiler. Troubadour müziğinde sözlerin kendi içinde zengin bir ritmi ve iç ahengi vardı. Anadolu alevi şiirinde durak, kafiye ve hece vezni ile sağlanan dizelerin birbirleri ile uyumu ve dengesi benzer şekilde Avrupalı gezgin ozanların şiirlerinde de devam etmişti. Troubadourlar Anadolu'dan taşınmış esintilerle müzik ve sözlerin uyumunda

ileri bir düzeye ulaştılar.

Troubadour şiirinde görülen Anadolu âşıklık geleneğine özgü biçim ve tema benzerliklerinin yanı sıra troubadourlar Anadolu âşıklık geleneğinin ezgi kurgusunu da kendi müziklerine taşımışlardı. Troubadour müziğinin büyük çoğunluğu Anadolu Alevi müziğinde olduğu gibi dönüşlüdür. Bu form içinde müzik bir kalıp içinde sabit kalarak tekrar ederken sözler parça boyunca değişerek sürer.

On ikinci, on üçüncü yüzyıllarda Albigenlerle birlikte Avrupa'da görülen gezgin ozanlar, Albigenler'le aynı iklimde yaşadılar aynı havayı soludular Albigenler'le aynı doktrinlere inandılar, aynı değerlerde birleştiler. Doğaya ve insana önem verdiler. Troubadourlar'ın yarattığı entelektüel ortamda kadınlar Katolik Hıristiyan Kilisesi'nin boyunduruğundaki kardeşlerinin hayal bile edemeyecekleri özgürlüklere kavuştular. (*12. ve 13. yüzyıllarda Oksidanya'da ortaya çıkan gezgin kadın ozanlara troboiritz denildi*). Onlar yarattıkları yeni sanat akımıyla yalnızca kendi yüzyıllarında Avrupa'nın entellektüel hayatına yön vermekle kalmadılar, onlar kendilerinden sonra gelişecek olam modern batı edebiyatının da ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en büyük katkıyı sağladılar. Troubadourlar şiirlerine taşıdıkları çok geniş bir yelpazeye yayılmış zengin konularla, biyografiden romana kadar birçok edebi tarza kaynaklık ettiler, başlangıç oluşturdular.

Dünya şiirinin başyapıtı sayılan "*İlahi Komedya*"mn (*La Divinie Commedia*) şairi, Dante (1256-1321) Avrupalı gezgin ozanlar geleneğinden büyük ölçüde ilham aldı. Dante, yeni biçim anlayışının en önemli örneği sayılan ünlü eseri "*Yeni Hayat*"ı (*Vita Nouva*) troubadour tarzda kaleme aldı. Troubadour geleneğinin etkileri modern batı edebiyatının gelişmesine öncü-

lük etmiş, John Gower, Chretien de Troyes, Gottfried von Strassburg, Thomas Malary, Marie de France, Geoffery Chaucer ve benzeri pek çok yazarda açıkça görülür.

Albigenlerle aynı zamanda aynı coğrafyada ortaya çıkan, onlarla aynı inancı paylaşan Albigen ayinlerinin değişmez zakirleri troubadourlar politik taşlamaları, derin felsefe içeren şiirleri, dini değil de insanı esas alan tavırları ile Katolik Hıristiyan Kilisesi'ni kızdırdılar, haçlıların öfkesini ve derin nefretini kazandılar. Troubadourlar Katolik Kilisesi'nin Albigenler'e karşı düzenlediği haçlı seferleri sırasında tutuklanarak engizisyon mahkemelerinin önlerine çıkarıldılar. Albigenlerle birlikte kilise vahşetinin kurbanları ve engizisyon cellâtlarının mağdurları oldular.

Evvel baharda, susuz bozkırda açmış çiçekler gibiydiler, erkenden soldular. Tohumları rüzgârın önüne düştü.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GERİDE KALANLAR

DANİŞMENDLER

Doğru(ya) varırdı yolları
Kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri
Danişmend yiğitler yatar

Ulu-kiçi ağlamışlar
Server yiğitler komuşlar
Başucunda yay bozmuşlar
Kırılmış oklar yatar

Atlarının izi tozlu
Önleri tabil-bazılu
Ele güne hükmü yazılı
Şu muhteşem beyler yatar
Yunus Emre

Aleviler sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında Bizanslıların soykırım girişimine karşı kahramanca bir savunma yaptılar ancak yenildiler. Üç yüzyıl süren Bizans-Alevi savaşlarında büyük kayıplar verdiler, kitleler halinde tutsak edilip, sürgünlere mecbur edildiler. Balkanlardan Atlantik kıyılarına kadar uzanan geniş coğrafyada uzun süren gurbet yılları oldu.

Katliamlardan ve sürgünlerden kurtulan Alevilerin bir bö-

lümü, bulundukları yerlerden daha yüksek bölgelere sığınmışlar, kimi Alevi toplulukları da, daha doğuya göç ederek Bizans'ın hükümranlık sahasının dışında kendilerine yaşam alanları bulmuşlardı. Kimileri de şehirlerde kendilerini gizleyerek varlıklarını sürdürmüşlerdi.

Bizanslılar Alevi direnişini kırmış olsalar da onuncu ve on birinci yüzyıllarda Anadolu'da Bizans hâkimiyetinden bahsedilemezdi. Bu dönemde Bizanslılar Anadolu'da yerli halkın desteğini kaybetmiş, onlarla olan bağlarını koparmış haldeydiler. Bu yüzyıllarda Anadolu'daki Bizans varlığı, mecbur kalmadıkça garnizonlarından dışarı çıkmayan Bizans askerlerinden ibaretti.

Bizanslılar Alevilere karşı işledikleri cürümlerle, Aleviliğin kalbinde onulmaz bir yara açmışlardı. Ortodoks Kilisesi ve İstanbul'da oturan imparatorlar, Anadolu'nun asıl çoğunluğunu oluşturan yerli halk Alevilerle tüm köprüleri atmışlar, onların derin nefretlerini kazanmışlardı. Onuncu yüzyıldan başlayarak Anadolu'da bir sessizlik, hüzün ve nefret havası hâkimdi. Alevilik, şehirlerde gizlice, unutulmuş yükseklikerde açıkça yürütülüyordu.

Böyle bir dönemde Asya'nın içlerinden kopup gelen Türk göçleri, dalga dalga Anadolu'ya akmaya başladı.

Orta Asya'nın istikrarsız ve huzursuz atmosferinden koparak yollara düşen Türkler, önceleri kendilerine güvenli ve verimli yaşam alanı arayan aşiret düzenindeki topluluklardan oluşuyordu. On birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkler vur-kaç ve ganimet amaçlı akınlarla Anadolu şehirlerini sarsmaya başladılar. Birkaç on yıl sonra 1071 yılında düzenli bir Türk Ordusu, Anadolu kapılarına dayandı.

Alparslan komutasındaki Selçuklu Ordusu, Malazgirt

Ovası'nda Bizanslılarla karşı karşıya geldiğinde, Bizans Devleti'nin hükümranlığının bittiği sınır boylarında, kendi geleneksel coğrafyalarında, yüksek bölgelerde ve gizlenmiş olarak şehirlerde yaşayan Aleviler, Türklerin yanında yer almakta tereddüt etmediler.

Aleviler içgüdülerinin zorladığı bir coşku ile Bizans'a karşı cephe aldılar. Selçuklu komutanı Alparslan, Anadolu'nun yerli halkı Alevilerin, Bizans'a duyduğu öfke ile ittifak ederek Doğu Roma'ya ve Ortodoks Kilisesi'ne karşı 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda büyük bir zafer kazandı.

Türkler Malazgirt zaferinden sonra Alevi bölgeleri üzerinden hiçbir zorlukla karşılaşmadan kolayca aşarak, rahat bir yürüyüşle, kısa zamanda Ege kıyılarına kadar uzandılar.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Amasya, Merzifon, Niksar, Tokat, Sivas, Divriği ve Malatya bölgelerinde 1071 yılından başlayarak 1178 yılına kadar yüzyılı aşkın süre ile Danişmendli Devleti hüküm sürdü.

Danişmendli Devleti'nin kurucusu, faziletli ve bilge kişiliği ile diğer Anadolu emirlerinden farklılık gösteren Danişmend Gazi'dir. Amin Maalouf, on birinci yüzyıl Anadolu'sunun bu efsanevi kişiliğini şöyle tanımlıyor:

"Özellikle Doğu'da Anadolu yaylasının perişan yüksekliklerinde, bu belirsiz dönemlerde Danişmend adında garip bir kişi yaşamaktadır. 'Mürşit' denilen bu kişinin geçmişi karanlık ve maceralıdır. Çoğu okuması yazması olmayan diğer Türk beylerinin tersine çok çeşitli alanlarda eğitim almıştır. Kısa bir süre sonra 'Danişmendname' olarak adlandırılan ünlü destanın kahramanı haline gelecektir."[50]

Sadece Danişmend Gazi'nin değil Malazgirt Savaşı sonrasında Alevi coğrafyasında ortaya çıkan ünlü emirliklerin ilk zamanları, bu emirlikleri kuranların ailelerinin ve soyağaçlarının belirsizliği, geçmişte ve günümüzde araştırmacıların ve tarihçilerin dikkatini çeken bir eksikliktir.

Selçukname'nin yazarı ünlü tarihçi İbn Bibi, yüzyıllar öncesinde o dönemin tarihini yazarken, başlangıçtan beri o dönem Anadolu'sunda Alevi coğrafyasının bilgilerinin kirletildiğini, anlaşılmaz hale getirildiğini açıkça ifade eder:

"*Emir Mengücek, Emir Artuk ve Emir Danişmend gibi büyük emirler hakkında kesin bilgim yoktu. Onlar hakkında yazılmış olan tarih kitaplarının anlaşılması çok zor olduğu için bunlardan faydalanma imkânı bulamadım. Üstelik eski zamanlardan gelen sözlü rivayetler ise çelişkili ve tutarsızdı.*"[51]

Anadolu tarihinde büyük emirler dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu zaman dilimi, Anadolu Alevilerinin görünen yüzlerini değiştirdikleri dönemdir.

İbn Bibi'nin bu yüzyıla ilişkin sözünü ettiği çelişkiler ve tutarsızlıklar, giydiği dış gömleği değiştiren kendine yeni bir çehre ve yeni bir kisve arayan bir halkın, köklerinden kopmadan geçmişini saklama arzusunun bulanık fotoğrafı olmalıdır.

Eldeki tarihi veriler son derece yetersiz ve karartılmış olsa da, o dönemi aydınlatmak için elimizde iki büyük ve muteber kaynak var. Alevi halkının iki ünlü destanı *Battalname* ve *Danişmendname*, bu karanlık geçmişe ait, birbirlerini tamamlayan ve tarihi aydınlatan, halkın kayda geçmiş güvenilir hafızasını oluştururlar.

Alevi halkının tarihini kendi belleğinde yaşatmasının iki

seçkin örneği *Battalname* ve *Danişmendname*, tarihi tahrip edenlerin tüm çabalarına rağmen Aleviliğin geçmişini aydınlık tutarak masalsı anlatımlarla bugüne taşımışlardır. Yazmalar imha edilip kitaplar ateşe verilmiş olsa da, halkın belleğini yakmaya kimsenin gücü yetmemiştir.

Alevilerin sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında Bizans'a karşı verdiği mücadeleyi ve bu mücadelenin, Battal Gazi kimliği altında birleştirilmiş kahramanlarının yaşamlarının ve mücadelelerinin anlatıldığı Battal Gazi Destanı'nda, Battal Gazi'nin soyağacı Danişmendlilere bağlanır. Battal Gazi Destanı'nda Danişmendliler, Battal Gazi'nin ardılı ve mirasçısı olarak anılırlar.

Danişmendname, *Battalname*'yi doğrular ve onun devamı niteliğindedir. Bu destan Battal Gazi ve arkadaşlarını anarak başlar. *Danişmendname*'de rivayet edilir ki, Danişmend Gazi düşünde büyük atası Battal Gazi'yi görmüş, Battal Gazi ona Malatya başta olmak üzere tüm Alevi ülkesini Hıristiyan işgalinden kurtarma görevini vermiştir.

Danişmendname'de ağırlıklı olarak, Aleviler için geçmişin anıları ile yüklü Battal Gazi'nin şehri, Hıristiyan elindeki Alevi kenti Malatya'nın kuşatılması ve Bizanslılardan geri alınması tasvir edilir.

Danişmendname'de Bizans zulmü ile parçalanarak sağa sola savrulmuş, Anadolu Alevilerinden Doğu'ya doğru gidenlerin geriye dönerek Bizans ile yeniden hesaplaşması ve Anayurt'ta gizlenerek, kalanlarla yeniden buluşması hikâye edilir. Destanda Danişmend Gazi ve gaza arkadaşları tarafından fethedilen Şebinkarahisar, Sivas, Malatya ve Amasya gibi yerler, Alevilerin sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında ağır soykırım baskısı altında terk etmek zorunda kaldıkları bölgelerdir.

Battalname ve *Danişmendname* birlikte ele alındıklarında Aleviliğin karartılmış geçmişi kendiliğinden gün ışığına çıkar. Alevi tarihine giden yıkılmış köprüler yeniden kurulur.

Bizanslıların önlerine koydukları yok olma ve zorunlu sürgün seçeneklerinin hiçbirisine itibar etmeyerek daha doğuya, daha yükseklere göç eden veya şehirlerin gizliliklerine saklanan Aleviler, buralarda iki yüzyıl yaşadıktan sonra Selçukluların Ön Asya fetihleri ile birlikte geriye, arkada bıraktıklarına dönmüşlerdir. *Danişmendname*'de anlatılanlar onların hikâyesidir.

Danişmendname'ye göre Danişmend Gazi ve fetih arkadaşları, Malatya şehrinde kendilerini gizleyerek yaşayan Alevi halkı ile bir toplantı yapmışlar, bu toplantıda Malatya halkının Bizans işgalinden kurtulması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıdan sonra Malatya'dan Bağdat'a bir elçi gönderilerek Halife'nin desteği alındıktan sonra özgürlük savaşı başlatılır.

Malazgirt Savaşı ile birlikte Anadolu'da ortaya çıkan Danişmendli Devleti'nin kurucusu Danişmend Gazi'nin iki büyük tutkusu oldu: Alevilerin terk etmek zorunda kaldığı bölgeleri kendi egemenliğine alıp huzura ve güvene kavuşturmak ve geçmişte atalarının uğradığı mezalimin sorumlusu Bizans Devleti ve Hıristiyan zihniyeti ile yeniden hesaplaşmak.

Danişmend Gazi, Malazgirt Savaşı'ndan sonra yerli halkın desteği ile kısa sürede Sivas, Amasya, Tokat, Niksar ve Çorum bölgelerine hâkim güçlü bir devlet kurdu. 1097 yılına gelindiğinde Anadolu'nun en büyük gücü haline gelmişti. Anadolu'nun Batı ucunda İznik'i kendine başkent edinmiş Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'nun diğer etkili devletiydi. Bu iki güç arasında ilk çatışma belirtileri 1097 yılının ilk aylarında Danişmend Gazi'nin atalar kenti Malatya'yı kuşatması ile baş-

ladı. Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Danişmendlilerin aşırı kuvvetlenmesinden ve genişlemesinden çekinerek Malatya üzerine yürüdü. İki ordu Malatya surlarının önünde karşı karşıya geldi. Savaş kaçınılmaz hale gelmişti ki, tam bu sırada Selçuklu başkenti İznik'in, Haçlı Ordusu tarafından kuşatıldığı haberi geldi. I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi ile ateşkes anlaşması yaparak ordusunu Malatya'dan İznik'e doğru yola çıkardı. Selçuklular Haçlılar karşısında yetersiz kaldılar. Selçuklu başkenti İznik, Haçlıların eline geçti.

I. Kılıçarslan umutsuz bir halde birkaç ay önce savaşmaya hazırlandığı Danişmend Gazi'den yardım istedi. Danişmend Gazi, Bizans'a ve Haçlılara karşı, I. Kılıçarslan'la ittifak etmekte gecikmedi. Danişmend Gazi ve I. Kılıçarslan kuvvetlerini birleştirerek 1097 yılının ortalarında Eskişehir yakınlarında Haçlı Ordusu'na saldırdılar. Birinci günde ağır kayıplara uğrayan Haçlı Ordusu daha sonra kendini toparladı. Paniğe kapılan I. Kılıçarslan askerleriyle geri çekildi. Bunun üzerine Danişmend Gazi, cephe savaşını bırakarak Haçlılarla gerilla savaşına girişti. Antakya yolunda Haçlı Ordusu'na hayli ağır kayıplar verdirdi.

Danişmend Gazi, 1098 yılında Malatya'yı yeniden kuşattı. Malatya'nın alınması onun için yüce bir ülkü ve ömrünü kilitlediği sarsılmaz bir tutkuydu. Danişmend Gazi, Malatya kuşatmasını her yıl tekrarladı.

1101 yılına gelindiğinde Danişmend Gazi, kalabalık bir orduyla yeniden Malatya önüne geldi. Sıkıntılı günler yaşayan Malatya kumandanı, Antakya Prensi Bohemond'a haber gönderip onu yardıma çağırdı. Yardım karşılığında Malatya'yı kendisine vermeyi önerdi. Danişmend Gazi, Malatya'ya yardıma gelen Bohemond komutasındaki Haçlı Ordusu'nu pusuya düşü-

rerek imha etti. Bohemond ve ileri gelen Haçlı komutanları esir düştüler. Urfalı Mateos Vekâiname'sinde bu olayı şu sözlerle nakleder:

"*Malatya kumandam Khuril, Boemond'a adam gönderip onu yardıma çağırdı ve Malatya'yı kendisine vermeyi vaadetti. Boemond ve Rişar, askerlerini alıp Danişman'a karşı yürüdüler. Bunu haber alan Danişman, Malatya Ovası'na, Franklara karşı asker sevketti. O, birçok yerde pusu kurdu, kendisi de birçok askerle beraber bizzat Frankların karşısına çıktı. Boemond ve Rişar, akılsızca hareket edip emniyette imişler gibi kaygısızca ilerledi. Onların askerleri, her türlü zırh ve harp teçhizatlarını terk etmiş bir vaziyette, bir cenaze alayını takip eden kadınlar gibi yürüyorlardı. Onlar, silah ve teçhizatlarını uşaklarına tevdi etmişlerdi. Kendileri de bir esir kafilesi gibi boş elle yürüyorlardı. Danişman'ın askerleri aniden Frank askerlerinin üzerine atıldılar. Şiddetli bir muharebe başladı. Franklarla Ermeniler kılıçtan geçirildiler, Boemond ve Rişar da esir edildiler. Bu muharebede, iki Ermeni Piskoposu olan Antakya Piskopusu Giprianos (Cyprien) ile Maraş Piskoposu Grigores de öldüler.*"[52]

O dönemler Haçlıların akın akın Anadolu'ya indikleri, talan ve şiddetle yerli halkı canlarından bezdirdikleri yıllardı. Danişmend Gazi'nin Haçlılar üzerinde sağladığı bu kesin zafer, tüm Anadolu'yu sevince boğdu. Hıristiyan tarihçileri, Haçlı dünyası, Haçlı Ordularının uğradığı bu beklenmedik ilk bozgunu, onların günahkâr olmalarına bağladılar.

"*İşte Frank askerleri, işledikleri günahlardan dolayı bu*

akıbete maruz kaldılar... Bu, Frank askerlerinin ilk mağlubiyetidir."[53]

Danişmend Gazi, zincire vurulmuş Boemond ve Rişar'ı alarak beraberinde Niksar'a döndü.

Ertesi yıl yaz başlarında Norman ve Lombordlardan oluşan devasa bir Haçlı Ordusu (*bazı kaynaklara göre üç yüz bin askerden oluşuyordu*) Niksar'daki esirleri kurtarmak için Eskişehir, Ankara, Çankırı, Kastamonu üzerinden Niksar'a doğru hareket ettiler. Yol boyunca I. Kılıçarslan'la ittifak halinde vurkaç akınları ile Haçlı Ordusu'nu yıpratan Danişmend Gazi, Amasya yakınlarında, bu büyük ordunun tamamına yakınını imha etti.

Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* adlı kitabında, 1101 yılı Ağustos ayında, Haçlıların Danişmend Gazi önündeki bozgununu şöyle anlatıyor:

"Haçlılar daha büyük bedeni güçlerinin ve daha iyi olan silahlarının kendilerine fayda sağlayacağı adam adama yakın dövüş imkânını dahi bulamadılar. Lombardların sinirlerinin bozulması için fazla zamana ihtiyaç kalmadı. Bunlar, başlarında reisleri Kont Biandrate bulunduğu halde, korkudan akılları başından gitmiş, kaçmaya başlayarak kadınlarını ve papazlarını geride bıraktılar...

Sadece atları üzerinde bulunan şövalyeler kurtulabildi. Yaya kuvvetine yetişilerek bunlar son neferine kadar temizlendi."[54]

Danişmend Gazi Avrupa'yı yasa boğan Haçlılara karşı ka-

zandığı Amasya zaferinden sonra değişmez sevdası, ömrünün sebebi Malatya üzerine yeniden yürüdü. Anadolu'nun tartışmasız en büyük gücüne sahipti ve o çağın Anadolu'sunun en saygın kişisiydi. Malatya 1102 yılının 18 Eylülünde Danişmend Gazi'nin eline geçti. Yüzyıllar süren bir rüya gerçekleşmiş oldu.

Danişmend Gazi ata diyarında şehir halkı tarafından sevinç gösterileri ile karşılandı. Danişmend Gazi kendi halkına kavuşmuş oldu. Gregory Abu'l-Farac bu buluşmayı şu sözlerle ifade ediyor:

"*Çünkü Danişmend oğlu şehrin servetini askerlerine dağıtmıştı ve yalnız ahaliye dokunmamıştı.* ***Danişmend oğlu, bir kimsenin öldürülmesine müsaade etmeyerek bütün ahaliyi kendine ait saymış, herkesi evine göndermiş ve kendi memleketinden buğday, inek vesair lüzumlu şeyleri getirterek ahaliye vermişti.*** *Onun devrinde Malatya birçok nimetlere nail oldu. O da buraya adı Basil olan birini kataban, yani vali olarak tayin etti. Bu adam Allah'tan korkar ve insaflı bir adamdı.*"[55] (abç.)

Danişmend Gazi atalarından kendisine miras kalan rüyayı gerçekleştirdikten sonra 1105 yılında Niksar'da Hakk'a yürüdü.

Urfalı Mateos onun Hakk'a yürümesini şöyle naklediyor:

"*O, iyi bir adam, memleketi imar edici ve Hıristiyanlara karşı çok merhametli bir zattı. Onun tabiiyetinde bulunan Hıristiyanlar, Onun ölümü için büyük matem tuttular.*"[56] (abç.)

Danişmend Gazi, Hıristiyan Haçlı zihniyetinin ve Bizans

Şekil 5: *Danişmendli Emirlerinin kestirdikleri sikkeler*

Devleti'nin amansız bir düşmanıydı. Haçlı Ordularına karşı koyabilmek için, birkaç ay önce kendisini yok etmek üzere kuşatan Selçuklu Sultanı ile işbirliği etmede bir an bile tereddüt etmemişti. Haçlıları ve Bizans ordularını defalarca mağlup etmiş, beklenmedik şaşırtıcı zaferlerle, onlara en ağır darbeleri vurmuştu. Onun Hakk'a yürümesinden sonra büyük matem tutanlar kuşkusuz gerçek Hıristiyan değillerdi. Onlar Hıristiyan mezalimi altında korunma amaçlı büründükleri Hıristiyan görünümünden henüz kurtulamamış Alevilerdi. Urfalı Meteos gibi bir uzak gözlemcinin dışarıdan Hıristiyan gözüken Alevileri, Hıristiyanlardan ayırt etmesi mümkün değildi.

Danişmend Gazi'nin ve erken dönem Danişmendlilerin Alevi kimliği, Danişmend Gazi tarafından bastırılan sikkelerde

açık olarak gözlemlenir. Bu sikkelerde diğer Anadolu Türk Beyliklerinde ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin sikkelerinde olduğu gibi Arap alfabesi değil o dönemde Anadolu yerlilerinin kullandığı Latin alfabesi kullanılmıştır. Danişmend Gazi döneminin sikkelerinde İslam motişerine de rastlanmaz. Danişmend paralarında yer alan sembol ve motişerin tamamı Alevi kaynaklıdır.

Danişmend Gazi'nin naaşı, Hıristiyan ve Müslüman adetlerinde yer almayan bir usulde, kadim Alevi geleneğine uygun bir biçimde mumyalanarak Niksar'da türbesine konuldu. Türbesinde on ikinci yüzyıldan bugüne gelebilmiş kitabe bulunmamaktadır.

Abu'l Farac'a göre Danişmend Gazi'nin ölümünden birkaç ay sonra, halkı henüz onun matemini tutmaktayken I. Kılıçarslan Malatya'yı kuşattı. Yas içindeki şehir teslim oldu.

"Haziranın 28. günü Kılıçaslan Malatya'nın önüne geldi ve karargâhını kurarak şehrin güney doğusundaki kuleyi tahribe çalıştı. Kılıçaslan, şiddetli bir muharebeden sonra Yunanlıların 1417 (Miladi 1106) yılının Eylül ayının 2. günü burasını kılıç kuvveti ile değil, andlaşma yolu ile zaptetti ve şehre girerek hâkim olduktan sonra bir kimseye zarar vermedi."[57]

Danişmend Gazi'nin Hakk'a yürümesinden ve Malatya'nın düşmesinden sonra kısa bir karışıklık döneminin ardından, Danişmendli Devleti'nin başına Danişmend Gazi'nin oğlu Emir Gazi geçti.

Emir Gazi, Danişmendlilerin en güçlü hükümdarlarından biri oldu. Onun hükümranlığı döneminde Malatya Selçuklular'dan geri alındı.

Emir Gazi, Selçukluları, Bizanslıları ve Haçlıları savaş

meydanlarında sayısız kere mağlup etti. Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan bölgede Selçuklu egemenliğine son verdi. Bu toprakları Danişmendli hükümranlık sahasına kattı. O, on ikinci yüzyıl Anadolu'sunun tartışmasız en büyük hükümdarıydı.

Bizans tarihçisi Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi adlı çalışmasında Emir Gazi'nin hâkimiyet yıllarının Anadolusu'nda hasım gözüyle şöyle nakleder:

"Bu sıralarda Anadolu'daki başdüşman, iç karışıklıklar yüzünden zayışamış olan Konya Selçuklu Sultanlığı değil, Malatya'daki Danişmendli Emirliği idi."[58]

Abbasi Halifesi de Emir Gazi'ye çeşitli hediye ve nişanlar göndererek onun, Anadolu'daki hâkim güç olduğunu kabul ve ifade etti.

Emir Gazi, 1134 yılında Hakk'a yürüdü. Türbesi, Kayseri Pazaröreni'de kendi adı ile anılan köydedir. Türbenin kitabesi yoktur.

Emir Gazi'den sonra onun yerine geçen Melik Muhammed son büyük Danişmendli Melik'i oldu. Melik Muhammed, kardeşler arasındaki taht kavgalarından faydalanarak, kuzeyde saldırıya geçen Bizanslıları geri püskürttü. Güney'den Elbistan bölgesinden, Danişmendli ülkesine giren Haçlıları da ağır yenilgiye uğrattı.

Melik Muhammed 1143 yılında Hakk'a yürüdü. Kayseri Melik Gazi Medresesi'ndeki türbesinin kitabesi kayıptır.

Melik Muhammed'den sonra Danişmend Hanedanı'na mensup oğullar ve kardeşler arasında taht kavgaları ve bölünmeler oldu. Danişmendliler; Elbistan–Malatya Kolu, Kayseri Kolu ve Sivas Kolu olmak üzere üçe bölündüler. Bu karışık-

lık ve taht kavgalarını iyi değerlendiren Selçuklular; Danişmendlilerin, 1173 yılında Kayseri Kolu'nun, 1175 yılında Sivas Kolu'nun, 1178 yılında Malatya Kolu'nun, egemenliğine son verdiler.

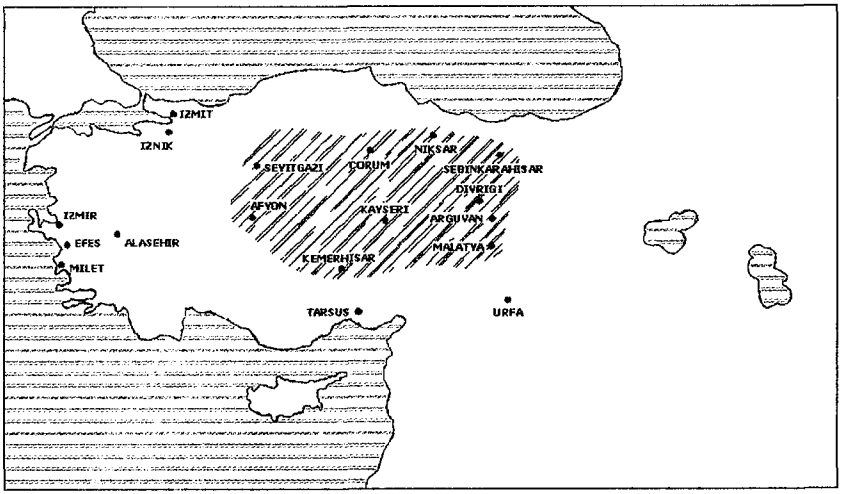
Danişmendliler 1071 yılından başlayarak yüzyıl boyunca Anadolu'da Bizanslılar ve Haçlılara karşı, geçmişin onlara yüklediği sorumlulukla amansız savaşlar verdiler. Bizanslılarm Anadolu'dan atılması, Haçlıların Ön Asya'da tutunamaması onlarla oldu. Danişmendliler, halkın kendi hafızasına kazıdığı önemli tarihi vesikalar olan destanlarla birlikte, Anadolu Alevilerinin yetiştirdiği büyük bilge ozan Yunus Emre'nin nefeslerinde yer almış, bu yolla da bugüne ulaşmışlardır.

*Şeyh-i **Danişmendi** veli*
Cümlesi birdir, er yolu
Yunus dervişler kulu
Tapduk gibi serveri var
Yunus Emre

Yunus Emre'nin Danişmendli Devleti'nin yıkılmasından yaklaşık yüzyıl sonra söylediği nefesler, Danişmendlilere halkın duyduğu saygının, onların devlet olmadıkları zamanda da devam ettiğini gösterir.

Yunus Emre'nin nefeslerinde pek çok yerde Danişmend ve Danişmen adlarına rastlanılır.

*Şeyhi **Danişmendi** fakı*
Gönül yapan bulur Hakk'ı
Sen bir gönül yıktın ise
Gerekse var yüzyıl oku
Yunus Emre

Harita 6: *Danişmendi (Alevi) Devleti (XII.YY)*

Alevi destanlarında ve Alevi nefeslerinde inkâr edilemez bir gerçeklikle yaşayan Danişmendlilerin kimlikleri hakkı nda, geçmişin ve günümüzün tarihçileri susarken, onları aydınlatacak her türlü fiziki kanıt, geçmişten günümüze uzayan bir süreklilik içinde hunharca tahrip edile gelmiştir.

İslam Ansiklopedisi'nde Danişmendliler maddesinde yer alan bir cümle bu gerçeğin âdeta itirafıdır:

"*Anadolu'nun mühim bir kısmına bir asra yakın bir zaman hâkim olan Danişmendlilerin oralarda pek çok cami, medrese ve diğer hayrat vücuda getirmiş olmaları lazım gelir. Fakat* ***şimdiye kadar yapılan bütün tetkiklerde bunlara ait kitabe bulunamamıştır.***"[59] (abç.)

Danişmendi tarihinin katledilmesi coşkusu o kadar ileri boyutlara gitmiştir ki, Müslümanlardan ve Hıristiyanlardan farklı olarak devlet büyüklerini mumyalayan Danişmendlilerden

günümüze kadar gelen Danişmendli Meliklerine ve yöneticilere ait mumyalar dahi bu tahribattan kurtulamamışlardır.

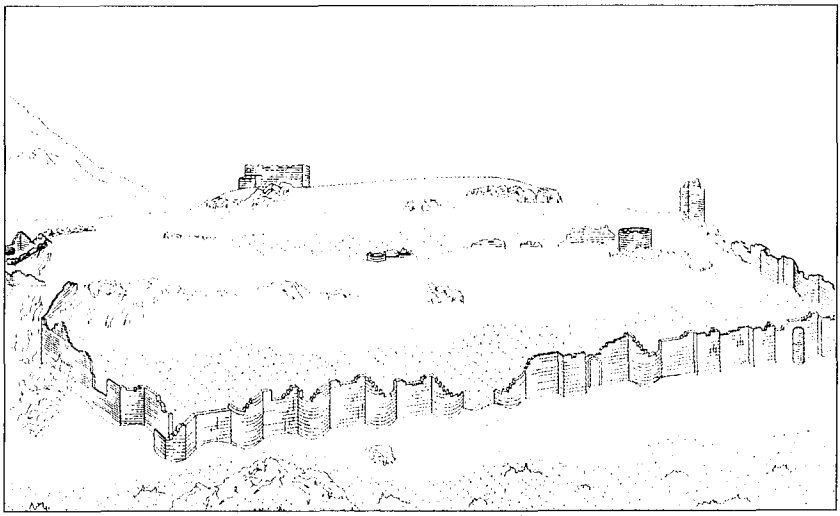
Kitabesinin sökülmesinin Danişmendlinin geçmişini karartmada yeterli olamayacağını, türbelerdeki mumyaların da geçmişi aydınlatmada katkı sağlayabileceğini düşünen çevrelerin girişimi ile 1987 yılında Kayseri Pınarbaşı'nda Melik Gazi Türbesi'nde Melik Gazi ve üç Danişmendli yöneticisinin mumyaları ateşe verildi. Yangında kısmen yanan mumyalar barbar iştahları doyurmamış olacak ki, türbedeki mumyalar 1996 yılında Vakışar Bölge Müdürlüğü'nün yazılı talebi ile, "*İslamiyet döneminde mumya yoktu. Bunların hepsi uydurma...*"[60] gerekçesiyle Kayseri İl Müftülüğü gözetiminde toprağa gömüldü.

Bugün her türlü tahribat girişimine karşı Danişmend yöneticilerine ve ulularına ait türbeler, Danişmendli soyundan gelen yoksul köylüler tarafından korunmaya çalışılmaktadır.

Bu türden davranışlar, halkın kendi tarihi mirasına sahip çıkmasının az görülen saygın örnekleridirler.

Danişmendli Devleti'nin yıkılmasından sonra onların bulundukları coğrafyalar, Selçuklu ve Osmanlı hükümranlık dönemlerinde, sonu gelmez Babai İsyanları ile çalkalandı.

Danişmendliler hâkim unsurlar tarafından sürekli "*fesat kaynağı*" sayıldılar. Oradan oraya zorunlu göçe ve iskâna tabi tutularak parçalara bölündüler. Bugün Anadolu'da ve Balkanlarda Danişmendli, Danişmend, Danışman veya Tanışman adlarını taşıyan yerleşim yerleri vardır. Tirebolu, Hasankale, Adana, Bilecik, Soma, Eskişehir, Bolayır, Lâpseki... vb. Birbirinden çok ayrı ve çok uzak yerlerdeki bu yerleşimler, Danişmendlilerin çok defa parçalanıp sayısız sürgüne gönderilmelerinin sonucudur.

Şekil 6: *Divriği Kalesi*

Danişmendname'de Danişmend Gazi'nin Sivas ilinde Battal Gazi'nin yıkık kalesini alıp imar ettiği anlatılır ki bu ünlü Divriği Kalesi'dir. Battal Gazi'nin kalesi bugün de yıkık haldedir.

BÜYÜK BABAİ HAREKETİ

Pervaz vurup gökyüzünde dönünce
Dinley'n tarif edem yolu turnalar
Hidayet Mevla'dan kalkın deyince
Gözetleyin sağı solu turnalar

Varıncağız Amasya'nın üstüne
Secde kılın Hamdülillahın postuna
Dergâhını damanına destine
Ezelden demişiz beli turnalar

Durmayın Çetmi'de açın pervazı
Ali Pir Civan'a eyley'n niyazı
Hacıköy'de şehitlerin şahbazı
Onun da bir ismi deli turnalar

Merzifon'dan seyreyleyin obayı
Kılavuz eyleyin bad-ı sabayı
Ziyaret eyleyin Pir-i babayı
Hoştur o sultanın hali turnalar

Bir gececik yatın Kırklar dağında
Bülbül öter bahçesinde bağında
Açın kanatları seher çağında
Seyredin ülkeyi ili turnalar

Hamdülillah gören çeker mi yası
Pirim Bektâş Veli mülkün ihyası
Nur-i Cemalettin hasların hası
Pervane ol yârin kulu turnalar
Sıdkı Baba

Üçüncü yüzyıl başlarında kökleri kiliseden de camiden de çok daha eski ve çok daha köklü bir inanış, korkunç bir irade ve tartışılmaz bir kesintisizlik içinde varlığını Güney Fransa'da, Kuzey İtalya'da, Balkanlar'da ve Anadolu'da sürdürüyordu.

Bu yüzyıl kendi ibadet biçiminin dışındaki inanışları sapkınlık sayan kilisenin, Hıristiyanlığın ortaya çıkışından beri her türlü vahşete karşı bir türlü ezemedikleri bu inanç mensuplarına karşı insanlık dışı katliamlarını artırdıkları yüzyıl oldu.

Papa III. İnnocent bu inanç mensuplarını ezmek için yüzyılın başında bir Haçlı Seferi başlatmıştı. Güney Fransa'da, Toulouse'da, Provence bölgesinde, Kuzey İtalya'da, Şoransa'da bu insanlar kılıçtan geçirildiler. Engizisyonlar ilk kez onlar için kuruldu. İşkenceler altında katledildiler.

Ortodoksların Patriği II. Germanius (1222–1240) Balkanlar'da Filibe ve Dimetoka ile Bosna'da yoğunlaşmış bu insanları katletmeyi vaaz ediyordu. Katolik Papa (*IX. Gregory 1227–1241*), Macar Kralı'nı Balkanlar'daki sapık adamları katletmeye ikna için mektuplar yazıyordu.

Anadolu'da yüzyıl süren Danişmendli Devleti'nin egemenliği ortadan kalktıktan sonra, Anadolu Alevileri atmış beş yıl süreyle şehirlerden kırsala göç ederek kendi hallerinde sakince yaşamaya devam ettiler. Mürşit ocakları Danişmendli başkenti Niksar'ın yakınlarında, Amasya'nın Çad Köyü'ndeydi.

Ortaçağ karanlığındaki Avrupa'da, Alevileri kasıp kavuran, ağır şiddetle donatılmış bağnazlığın eli 1240 yılında Anadolu Alevilerine kadar uzandı. Onlar da Avrupa'daki yakın akrabaları gibi kilise tarafından tüm Avrupa ve Ön Asya'da başlatılan yeni Alevi soykırım girişiminin hedefi olmaktan kendilerini kurtaramadılar.

1240 yılının ortalarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Sultanı II. Keyhusrev, askerlerini Amasya'da Çad Köyü'nde yaşamakta olan Alevi mürşidi Baba İlyas'ın üzerine göndererek, onu öldürmeye kalkıştı. Ortada hiçbir makul sebep yoktu. Belki Sultan'ın kendisi Baba İlyas'ın halk üzerindeki nüfuzundan korkmuş, onu kendi saltanatı için tehlikeli saymıştı. Belki de Konya Sarayı'ndaki Hıristiyan casuslar, onu böyle düşünmeye itecek oyunlar sahnelemişlerdi.

Baba Resûl adı ile de anılan Baba İlyas, bu sebepsiz saldırıdan kurtularak Amasya Kalesi'ne sığındı.

Mürşitlerine karşı girişilen bu haksız saldırının haberi, Anadolu'nun her yanma hızla yayıldı. Halk çılgına döndü. Adıyaman-Kefersud'da Baba İlyas halifesi Baba İshak, topladığı ordu ile "*pir*"ine yardım için yola çıktı. Her gittiği yerde halk akın akın onlara katıldı. Anadolu sel olup aktı. Selçuklular mürşitlerinin imdadına giden bu talipler ordusunun önünü sekiz kez kestiler ve her defasında ağır bozguna uğradılar.

Baba İshak önderliğindeki yürüyüş ve ilk çarpışmalar, Adıyaman-Samsat yakınlarında Kefersud'dan başladı. Kefersud ele geçirildikten sonra yürüyüşüne devam eden Babailer, Adıyaman Gerger ve Kâhta'da Selçukluları bozguna uğrattıktan sonra Malatya yönüne devam ettiler. Malatya Valisi çoğunluğu Hıristiyan ahaliden oluşan ordusu ile Baba İshak'la savaşa tutuştu ve yenilerek savaş alanından kaçtı. Kürtlerin ve Ger-

miyanlar'ın sağladığı destek kuvvetlerle Elbistan'da tekrar Babailerin önüne çıkan Selçuklu Valisi, bir kez daha mağlup oldu. Baba İshak taraftarları Sivas üzerinden Amasya'ya pirlerine ulaşmaya çalışırken, Sivas önlerinde yollarını kesen bir Selçuklu ordusunu da dağıttılar. Artık engel kalmamıştı. Pirlerine kavuşmak üzereydiler ki Amasya'da:

"*... Roma diyarının asilzadeleri ihtiyar Baba'ya karşı bir pusu kurdular ve Baba'yı pusuya düşürerek boğdular.*"[61]

Baba İlyas'm Hakk'a yürümesinden kısa bir süre sonra Amasya'ya giren Babailer, mürşitlerinin ölüm haberini aldılar. Dört aydan beri yollardaydılar. "Pir"lerine ulaşmak ve onu canına, kastedilen haksız hücumdan kurtarmak için amansız ordularla çarpışa çarpışa pirlerinin makamına ulaşmışlardı. Kara haber Anadolu'ya tez yayıldı. Halk çılgına döndü.

Uğradın mı Amasya'ya
Yüz sürdün mü kaşı yaya
Vakıf oldun mu her şeye
Dost ilinden gelen sail
...
Yandı ciğer döndü köze
Sürme çekmiş ela göze
Bir hayırlı haber size
Dost ilinden gelen sail

Veli'm eydür arttı zarım
Gece gündüz intizarım
Amasya'da kaldı yârim
Dost ilinden gelen sail
Âşık Veli

Bu sırada II. Keyhusrev'in Armağanşah komutasında Amasya'ya gönderdiği Selçuklu Ordusu, Amasya'ya ulaşmıştı. Babailer bütün güçleri ile Selçuklu askerlerine saldırdılar. Korkunç bir savaş oldu. Selçuklular, ağır bir yenilgi daha aldılar. Armağanşah öldürüldü. Selçuklular pirlerinin öcünü almak için Konya üzerine yönelen Babaileri, Kayseri yakınlarında durdurmayı denedilerse de ağır bir yenilgi daha aldılar.

Son büyük savaş Kırşehir'in Kuzeydoğusu'nda, Malya (*Seyfe*) Ovası'nda yaşandı. Babailer bütün varlıkları ile Malya Ovası'nda toplandılar. Selçuklu Ordusu'nun omurgasında zırhlı Frank (*Bizans*) askerleri vardı. Frank askerlerinden başka bu orduda Gürcüler, Kürtler ve Araplar da bulunuyorlardı. Savaş, Babailerin hücumu ile başladı. Zırhlı ve tam donanımlı Frank askerlerine karşı Babailerin derme çatma silahları etkili olamadı... Yenildiler...

Babailer; yaşlıları, kadınları, çocukları, hayvanları dâhil tüm ağırlıklarını yanlarında taşımışlar ve savaş meydanına bütün ağırlıkları ile gelmişlerdi. Yenilgi sonrasında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar dâhil binlercesi kılıçtan geçirildi. Babailerin askeri lideri Baba İshak bu savaşta Hakk'a yürüdü. 1240 yılının Kasım ayıydı.

1225 yılında Malatya'da doğan Süryani papaz ve tarihçi Bar Hebracus (*Abu'l-Farac*) bulunduğu coğrafyada yaşadığı dönemde vuku bulan bu savaşı ve kıyımı şu sözlerle anlatıyor:

"*... Sultanın hizmetinde bulunan 1.000 Frenk atlı hiddet ile alevlenerek dişlerini gıcırdattılar ve yüzlerinin üzerine haç işareti yaparak bu sapık adamların üzerine hücum ettiler ve bunları dağıttılar. Daha sonra Araplar da bunlarla beraber hareket ederek Türkmenleri çemberlediler ve hepsini kılıçtan*

geçirerek mahvettiler. ***Bunlardan erkek, kadın, çocuk, hayvan velhasıl hiçbir şey kılıçtan kurtulamadı ve böylece bir fitne bastırıldı.***"[62] (abç.)

Anadolu tarihinin bu ünlü halk hareketinin sebepleri, harekete katılanların etnik ve sosyal kimlikleri ve önemi, çok sayıda araştırmacının ilgisini çekti ve ortaya pek çok yorum çıktı.

Ancak bu önyargı sahipleri durdukları yere göre bu isyanın(!) çıkış sebebini farklı şekillerde ortaya koydular.

Sultan'ın açık ve haksız saldırısına karşı, halkın inandıklarını terk etmeden kendisini savunmasını (*istisnasız tüm araştırmacılar ve tarihçiler*) ortak bir önyargı ile isyan olarak tanımladılar.

Anadolu tarihinin bu en ünlü halk hareketi, Anadolu Aleviliğini geçmişi ile buluşturacak çok önemli bir halka iken, resmi tarihin yazıcılığını yapan araştırmacıların elinde meeramdan çok uzaklara taşınmıştır.

Babai Hareketi'ni kaynağından uzaklara taşıyanlar, aslında Aleviliği kendi yörüngesinden dışarı çıkarmayı amaçlamaktadırlar. Onlar hareketin tanımı, sebepleri ve harekete katılanların etnik ve sosyal kimlikleri gibi ana konularda temelsiz kabullere, değişmez önyargılara sahiptiler.

Bugüne değin araştırmacıların dilinde bu hareket, "*Büyük Babai İsyanı*" olarak ifade buldu. Bu olay aslında bir isyan değil nefs-i müdafaa idi. Sultan'ın sebepsiz ve haksız saldırısı karşısında zorda kalan mürşitlerini korumak için insanlar yollara dökülmüşler ve bu uğurda sorgusuz sualsiz canları nı vermişlerdi. Bu bir isyan olsaydı, harekete katılanlar pirlerinin yüzünü görmek için Amasya'ya yönelmez, doğrudan Sultan'ı ve Konya'yı hedef alırlardı.

Babai Hareketi'nin yanlı ve yanlış adlandırılmasının dışında bu hareket, o devrin Avrupa'sında ve Ön Asya'da yaşanan olayların dışında ve onlardan bağımsız bir olay gibi sunuldu. Araştırmacılar bu girişimin, Avrupa'nın her yerinde kilise tarafından yönlendirilen, kendilerinin sapkın saydıkları insanlara yönelmiş insanlık dışı soykırımın bir parçası ve uzantısı olduğunu hep görmezden geldiler. Onlara göre bu, bağımsız bir başkaldırıydı. Bu isyana(!), kendilerine göre sebepler de bulmuşlardı.

Bir görüşe göre olay, göçerlikten yerleşikliğe geçişin sancısıydı. Değişimden hoşlanmayan göçebe zihniyet, yerleşik düzen arzulayan devlete başkaldırmıştı.

Olaya sınıf temelinden bakanlara göre bu hareket, ezenle ezilen arasındaydı. Yoksulun sömürüye başkaldırısıydı.

Bu soylu savunmayı bir talan hareketi olarak görenler de oldu. Kırsalın öfke dolu ruhu, şehri ve şehirliyi hedef alan bir talana kalkışmıştı. Ganimet zihniyeti ile donatılmış baldırı çıplak, göçebe köylüler sapkın şeyhler tarafından kandırılmışlardı.

Olayların en yakın tanığı Hıristiyan papaz Bar Hebracus'a göre bu, "*Arapların dinine karşı fena bir aykırılık hareketi*"[103] idi. Hebracus, isyanı dini temele dayandırıyordu. Kilise tarafından çok önemli görevlere getirilmiş bir Süryani din adamı olan Bar Hebracus, kendi tespiti ile "*Arap dinine*" karşı yapılmış bu başkaldırıyı bir "*fitne*", katılanları da "*sapık adamlar*" olarak niteliyor.

O dönemde aynı coğrafyada birbiri ile amansız bir çatışma içinde bulunan Hıristiyanlar ve Müslümanlar, Babai Hareketi'ne karşı uyum içinde aynı nefret duygularını paylaşıyorlardı.

Bir sel gibi önüne çıkan bütün orduları harap ederek Amasya'daki pirlerine koşan Aleviler, pirlerine ulaşabilselerdi

elbette sonuç başka türlü olacaktı. Mürşidi pusuya düşürüp boğarak bu kavuşmanın önüne geçen, Doğu Roma asilzadeleri oldu. Malya'daki savaşın merkezinde Frank (*Doğu Roma*) askerleri vardı. Selçuklular savaşı, donanımlı Frank askerleri ile kazandılar.

Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında, ardı arkası gelmeyen Haçlı Seferleri ile Anadolu'da ve Ortadoğu'da kıyasıya savaşların yaşandığı bir çağdı. Hıristiyanlar, Selçuklulardan daha fazla öfke duydukları bu "*sapık adamlara*" karşı Müslümanları kışkırttılar ve onların safında yer aldılar. Sultan II. Keyhüsrev'in tahtını, Hıristiyanların Babailer'e karşı nefreti kurtardı.

Geçmişte Malazgirt'te Alpaslan'ın yanında (1071), Haçlı Seferleri sırasında I. Kılıçarslan ile birlikte Bizanslılara ve Haçlı Ordularına karşı kahramanca savaşmış Alevilere, Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'in Katolik Kilisesi'nin kışkırtması ile saldırdığının ve bu saldırının o yıllarda Avrupa'daki Alevi soykırımını yönlendiren Fransa Krallığı ile eşgüdüm içinde yapıldığının açık kanıtlarından biri de Selçuklu Sultanı'nın 5 Ağustos 1243 tarihli mektubudur.

Selçuklu Sultanı'nın Latin bir prensesle evlenebilmek için o tarihlerde Haçlı Ordusu'nun işgali altında bulunan İstanbul'daki Latin Başkomutan aracılığıyla Alevi celladı Fransız Kralı'na gönderdiği bir mektup, bir kadın uğruna Katolik Kilisesi ile ne tür ittifaklar kurulabildiğini ispatlamaktadır.

"*İttifak yapabilmemizin şartı Latin İmparatoru'nun kardeşi Prenses Elizabeth'in kızıyla evlenmemdir. Prenses, Konya'da kendi dininde tam bir hürriyete sahip olacak, sarayda kendisine bir ibadethane tahsis edilecektir. Zaten benim annem de (Mahperi Hatun) Hıristiyan olup, babamın sağlığında sarayda*

din ve ibadet serbestisine sahip olarak yaşadı. Ayrıca bu evlilik gerçekleştiği takdirde Selçuklu topraklarında yaşamakta olan Hıristiyanların Roma Kilisesi'ne bağlanmasını sağlayacağım..."[64]

Selçuklu Sultanı, 1240 yılında Katolik cellâtlarının tetikçiliğine soyunduktan sonra, onların yardımı ile tahtını kurtarmış olsa da onun Babailer karşısında ard arda aldığı yenilgiler, düşmanlarına karşı zafiyetlerini ortaya çıkardı. Onların askeri güçlerinin zayışığını fark ederek harekete geçen Moğollar, kısa süre içinde Anadolu'yu işgal ettiler ve Anadolu Selçuklu Devleti'ne son verdiler.

1240 yılı, Alevilik için bir karartma yılıdır. Devrinin tarihçileri tarafından objektif olmaktan uzak, hasmane bir bakış açısı ile kayıtlara geçen Büyük Babai Hareketi, günümüz tarihçileri tarafından da gerçeklerden çok uzak dayatmalarla, Aleviliği kendi geçmişinden koparmada çıkış noktası olarak kullanılmaktadır.

Babai Hareketi'nin yakasına yapışmış en büyük talihsizlik, onun şimdiye kadar Aleviliğin geçmişini bulandırmada ve Alevi tarihini tahrif etmede altyapı olarak kullanılmış olmasıdır. Günümüz araştırmacılarına göre bu isyan(!) Anadolu Aleviliğinin tarihsel altyapısını ve başlangıcını oluşturmuştur. Günümüzde ortalıkta dolaşan tüm Alevilik söylemleri bu tespit üzerine inşa edilmiştir. Aleviliğin öncesi yoktur. 1240 yılındaki Babai İsyanı(!) ile başlamıştır. Aleviliği başlatanlar yerleşik düzene ve uygarlığa düşman, talana ve yıkıma programlanmış baldırı çıplak köylüler ve onların önderleri sapkın şeyhlerdir.

Olaylar sırasında Sultan II. Keyhusrev kendini ancak parayla tutulmuş askerlerle koruyabildi. Bütün Anadolu plato-

su, pirlerini korumak, erkânlarına sahip çıkmak üzere birdenbire gönüllü bir ordu haline gelip Amasya'ya aktı. Bu, o dönemde Anadolu'da Alevi ocaklarının üst düzey kurumsallaşma içinde olduklarının bir kanıtıdır. Alevi ocaklarına bağlı talipler, yol terbiyesi ve erkân hiyerarşisi içinde, iletişim olanaklarının çok sınırlı olduğu bir çağda, kolayca organize olabilmişlerdi.

Babai Hareketi'nin ortaya çıkışı ve gelişimi o devirde Anadolu'da oturmuş ve iyi işleyen bir Alevi ocak sisteminin varlığının açık bir kanıtıdır.

Alevilik, Anadolu'nun dini mülkiyetidir. Bu inanış kendi coğrafyasından ve asıl köklerinden koparılarak Türkistan'a, bir Nakşibendî dergâhına taşınmaya çalışılmaktadır. Alevi tarihi umarsızca talan edilmektedir.

Aleviler "*yol*"un devamını, "*erkân*"ın bekasını, canlarından üstün tutarlar. Mürşit yolu temsil eder. Alevilikte bilinirki mürşide kastedilmişse asıl kasıt Alevi yoluna, Alevi erkânınadır.

Onlar şimdi yoklar. Kadimden beri ödünsüz ve kesintisiz olarak sürdürdükleri inanışlarını korumak için her şeylerini geride bırakarak yollara düştüler. Aylarca en zor koşullarda devrin en donanımlı orduları ile çarpıştılar. Gül yüzlü pirlerini son bir kez görememenin ağır hüznü ile çıktıkları son meydan savaşında, ağır bir katliama uğradılar.

Sınırsız bir vefa ile bağlandıkları inançları uğruna can veren bu insanlara, talancı ruhlu baldırı çıplaklar yakıştırması vicdan sınırlarını aşan bir küfürdür. Onların bu küfre karşılık verecek dilleri yok artık.

EVLAD-I RESÛL

Ruhumuz inandı beli bes dedik
Evlad-ı Resûl'e candan dost dedik
Mürşid-i Kâmil'den himmet istedik
Hakk'ın didarını gördüğüm bu dem

Muhabbet açılır ehli Kâmil'den
Çözme metaını sakla cahilden
Faş etme sırrını gizle pahilden
Enel Hakk darına durduğum bu dem
Aşık Daimi

Malya bozgunundan sonra Baba İlyas'ın halifelerinden hayatta kalanlar, yeniden Anadolu'nun kuş uçmaz, kervan geçmez yüksekliklerine, en ücra köşelerine ve şehirlerin gizliliklerine çekildiler. Uzun sürmeyen bir suskunluk ve yaralarını sarma döneminden sonra, kendi adlarıyla anılan Alevi ocaklarını kurdular.

Onlar halk arasında yaygın olarak Baba Resûl adıyla bilinen Baba İlyas'tan el almışlardı. Baba Resûl'un halifeleri, Alevi toplulukları arasında büyük kabul ve itibar gördüler. Alevilik, Baba Resûl'un Hakk'a yürümesinden sonra onun adı altında, onun halifelerinin etrafında yeniden toparlandı.

On üçüncü yüzyılda Orta Anadolu'da yeniden yeşeren Alevi ocaklarının ruhani önderleri olan dedeler kendilerini "*Ev-*

lad-ı Resûl" olarak tanımladılar. Halk da onları böyle anıyordu. Resûl, gönderilen adam, peygamber demektir.

Alevi ocakzade dedeler, on altıncı yüzyıldan başlayarak kendilerini bunaltan yoğun Osmanlı baskısı karşısında, korunabilmek, dokunulmazlık ve saygınlıklarını devam ettirebilmek için dışarıya karşı bir aldatmaca içine girdiler.

"*Evlad-ı Resûl*" olmak onlara bir fırsat yarattı. Onlar Evlad-ı Resûl olduklarını yani peygamber soyundan geldiklerini, Hz. Muhammed'in torunları olduklarını ifade etmeye başladılar. "*Evlad-ı Resûl*" nitelemesi içindeki Baba Resûl, Hz. Muhammed ile yer değiştirdi.

Alevi ocakzade dedeler bununla da kalmadılar, bu iddialarında inandırıcı olabilmek için kendi soylarını Hz. Muhammed'e (*on iki imamlara*) bağlayan uydurma şecereler hazırlattılar.

Üç-beş kuşak sonra yoğun Osmanlı baskısı ve ağır Şii propagandası altında Alevi dedeler, büyük babalarının söylediklerini yalanlara inanır oldular. Kolluk kuvvetlerini yanıltmak için hazırlatılan şecereler de muteber ve kutsal belgeler olarak, Alevi ocaklarının başköşelerinde yerlerini aldılar.

Böylece oldukları gibi görünme haklarından mahrum kalan Aleviler için göründükleri gibi olma yolu açılmış, takıyye ile asılın birbirlerine karışma süreci başlamış oldu.

Son yıllarda ortaya çıkan kimi araştırmacılar da bu türden şecereleri doğru kabul ederek Aleviliğin ruhban sınıfının Arap soylu olduğunu iddia eder oldular.

Gerçeklerin çok ötesinde, akademik disiplinlerden uzak, bilimsellikten yoksun bu yanlı ve yanlış tezler Alevilik için ayrı bir talihsizliktir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİMETOKA'NIN KURTULUŞU

OSMANLI ALEVİLERİ

Büyük Babai Hareketi'nden sonra Anadolu'da, Moğol istilası ile başlayıp yarım asrı aşan, uzun bir siyasi istikrarsızlık dönemi yaşandı. Bu yıllarda Anadolu, devlet boşluğu ve iktidar yokluğu ile baş başa kaldı. Moğolların Anadolu'yu işgali ile başlayan, sonrasında küçük Anadolu beyliklerinin kısır çatışmaları ile devam eden bu dönem, Anadolu'da düşüncenin devlet hakimiyetinden kurtulduğu en aydınlık çağ oldu.

Anadolu, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında, kendi aşiretinin dışında yaptırım gücü olmayan, çok sayıda beylerle yönetildi. Bu çoklu, birbirinden kopuk, zayıf ve sınırlı otorite, sınırsız bir düşünce özgürlüğüne bulunmaz bir altyapı oluşturdu ve kısır beylikler, kifayetsiz yöneticiler arasında Anadolu, kendi gerçek sultanlarını yetiştirdi.

On üçüncü yüzyılın ikinci yarısında Hacı Bektâş-i Veli, Mevlâna, Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Şeyh Edebâli ve da-

ha niceleri, yalnız Anadolu halkının değil, tüm insanlığın gönül tahtına oturdular.

Anadolu felsefesi ve inanışı, bu sultanlar eliyle yeniden inşa edildi. O günlerden bugüne çok hükümdarlar geldi geçti bu topraklardan, hiçbiri onlar kadar sultan olmadılar, onlar kadar uzun hüküm sürmediler. Onların hiç bitmeyecek saltanatları gönüllerde, halen devam ediyor.

Osmanlı Beyliği, on üçüncü yüzyılın son senesinde (1299) Kuzey Batı Anadolu'da Osman Bey tarafından kuruldu. Beyliğin merkezi Bilecik'ti.

Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in tarih sahnesine çıkışı ve küçük beyliğinin devlete dönüşmesinin başlangıcı, Osman Bey'in Anadolu'nun gerçek sultanlarından Şeyh Edebâli'den aldığı icazetle ve ona damat olmasıyla başladı.

Şeyh Edebâli 1240 yılındaki Büyük Babai Hareketi içinde yer alan ve katliamdan kurtulabilmiş Baba İlyas halifelerinden biriydi. Devrin etkili Alevi zümreleri olan Abdallar, Işıklar, Danişmendliler ve Balabanlar üzerinde etkili bir Alevi mürşidiydi.

Şeyh Edebâli'nın kızı Bala Hatun'la (*Malhun Hatun*) evlenmek isteyen Osman Bey'in yıldızı, bu evliliğe Şeyh Edebâli'yi ikna etmesiyle parladı (1277). Alevi geleneklerine uygun olarak, bir Alevi dedesi (*Derviş Turud*) tarafından kıyılan nikâhtan sonra Şeyh Edebâli küçük bir beylikten, devlet olmaya giden yolda, engin bilgeliği, tecrübesi ve yol göstericiliği ile on dokuz yaşındaki damadı Osman Bey'e geniş katkılar sağladı, rehber oldu. Bu evlilik, Anadolu ve Balkan Alevilerini Osman Bey'e yakınlaştırdı. Şeyh Mehmet Gazi, Ahi Şemseddin ve oğlu Ahi Hasan ile Çandarlı Halil gibi önemli Alevi önderleri, Şeyh Edebâli'nin daveti üzerine Osman Bey'in hiz-

metine girdiler.

Osman Bey 1299 yılında beyliğinin bağımsızlığını ilan ettiğinde, Bala Hatun'la evliliği yirmi iki yılını doldurmuştu. Bu evlilikten doğan Orhan Bey, on sekiz yaşındaydı.

Osmanlı Beyliğinin bağımsızlığını ilan etmesinden sonraki ilk önemli başarısı Bursa'nın alınmasıdır. On dört yıl süren ve Osman Bey zamanında başlayan Bursa kuşatması, Orhan Bey'in kumandasında 1326 yılında fetih ile sonuçlandı. Osmanlı Beyliği'nin bu ilk büyük başarısında Alevi zümrelerin ve Alevi önderlerin geniş katkısı oldu.

Alevi bir anneden doğan Sultan Orhan, Bursa'nın fethinde büyük yararlılıklar gösteren Alevi topluluklarına ve Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad ve Doğlu Baba gibi Alevi önderlerine cömert ihsanlarda bulundu.

Bursa'nın alınışından sonra kuşatmaya katılan Alevi zümrelerinden Işıklar, Sultan Orhan tarafından Bursa'da bugün, Işıklar olarak bilinen mevkiye yerleştirildi. Geniş ve verimli arazilerle ödüllendirildiler. Geyikli Baba dervişlerine, Bursa yakınlarındaki Keşiş Dağı eteklerinde sulak araziler vakfedildi. Orhan Gazi, Geyikli Baba Tekkesi'ni onardı ve yeni ekler yaparak genişletti.

Orhan Bey zamanında Alevi toplulukları, (*Işıklar, Abdallar ve Balabanlar*) ile Osmanlı Devleti arasında Osman Bey zamanında temelleri atılan yakınlaşma üst seviyede bir ittifaka dönüştü. Bursa'nın alınmasından sonra bu ittifaka katılan Uludağ Abdalları ile Osmanlı-Alevi birlikteliği daha da güçlendi.

Osmanlılar, Bursa'yı aldıklarında Uludağ'da 100'den fazla Hıristiyan manastırı görünümünde Alevi tekkesi vardı. Bizans coğrafyasında sahte Hıristiyanlar olarak adlandırılan Hakdostu dervişleri, Uludağ yamaçlarındaki bu tekkelerde, keşiş kı-

lığında yaşamlarını sürdürmekteydiler.

Osmanlı'nın Bursa'yı almasıyla bu manastır görünümlü Batıni dergâhlar tekkelere dönüştüler. Keşişler, üzerlerindeki papaz giysilerinden kurtularak birer derviş oldular. Ancak keşiş görünümünden derviş görünümüne geçenlerin inançlarında ve yaşam tarzlarında hiçbir değişiklik olmadı. Manastır görüntüsünü terk ederek tekkeye dönüşen mabetlerde, dinsel ritüeller olduğu gibi kaldı.

Bursa'nın fethinde önemli yararlılıklar gösteren Derviş Abdal Murad'ın, şehrin kapısında Alişir Irmağı kenarındaki tekkesi Bizans döneminde Aziz Ronald Manastırı olarak anılırdı. Değirmenlikızık'taki ünlü Libiana Manastırı, Osmanlı'nın elinin değmesiyle Araplar Tekkesi oldu. Aziz Agopios Ma Tekkesi, Emir Sultan Tekkesi, Zeyniler Tekkesi, Geyikli Baba Tekkesi ve diğerleri, Bizans döneminin manastır görünümlü batıni mabetleriydiler.

Uludağ mabetlerinde, geçmişte yaşanmış olaylar ve keşiş kılığındaki Alevi dedelerinin gösterdiği kerametler, özlemini koruyarak yeni öznelerle anlatılmaya başlandılar. İmparator IV. Konstantin, Bursa'ya geldiğinde, onu karşılamaya gitmeyen Platon adlı keşiş görünümlü dervişin hikâyesi, Emir Sultan Tekkesi'ni ziyarete gelen II. Murad'ın, tekkenin kapısında bekletildiği hikâyesi ile yer değiştirdi.

Bir Bizans söylencesinde anlatılır ki, Aziz Konstantin gaipten gelen bir ses işitir. Sesin geldiği yere döndüğünde bir ışık görür. Gaipten gelen ses Konstantin'e ışığı takip etmesini söyler. Konstantin ışığı izleyerek Bursa'ya, Uludağ'a gelir ve burada yerleşir. Bursa'nın Osmanh'nın eline geçmesiyle unutulan bu öykünün yerine, Emir Sultan'ın üç kandilin yol göstericiliğinde Bursa'ya gelip burayı kendine mekân tuttuğu anla-

tılmaya başlandı.

Abdal Murad Tekkesi'nin Bizans dönemi Azizi Joonnice'nin, halkı yılanlardan kurtarması, Osmanlı dönemlerinde Abdal Murad'a mal edilerek, halkın dilinde yeniden vücut buldu. Hiçbir rivayet ve keramet kaybolmadı. Geçmişte Alevi ruhani önderlerin Hıristiyan giysisi içinde yaptıkları ve gösterdikleri mucizeler, yeni isimlerle bezenerek halkın arasında yaşamaya devam ettiler.

Abdallar, Bursa'nın fethi ile ani bir değişim yaşadılar. Zorla taşıdıkları keşiş giysilerinden ve Ortodoks isimlerden hızla kurtuldular ancak geleneklerini, söylencelerini, ritüellerini, dinsel kurumlarını olduğu gibi yeni düzene taşıdılar.

Bizans döneminin Uludağ keşişlerinin, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki Abdallarla aynı kişiler olduğu, uzun zaman Bursa köylerinde yerinde incelemelerde bulunan Raif Kaplanoğlu tarafından da tespit ve açıkça ifade edilmiştir:

"Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Ahi, Abdalan Rum ve Bacıyan-ı Rum denilen dinsel zümreler vardı. Ahmet Yaşar Ocak da, Türk geleneğine göre Türkistan, Horasan ve Rum erenleri olarak üç evliya ve sufi zümresi olduğunu yazar. Bu kavramların ne anlama geldiği, günümüzde ne yazık ki tümüyle aydınlanmış değildir. Çünkü sadece Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yer alan bu zümreler, ilk tarih kitapları yazıldığı dönemde kalmamıştı. Bu nedenle de ilk kroniklerde verilen kısa bilgiler söylencelerden ibaret olup konunun anlaşılmasına olanak vermemektedir. Ahmet Yaşar Ocak'ın sınışamasını ele alırsak, Bacıyan-ı Rum'u ve Abdalan-ı Rum'u Horasan veya Türkistan'dan gelen zümreler içinde görmemek gerekiyor. Çünkü buralardan gelen dervişler ayrıca zikredili-

yor. O halde abdallar ve bacılar, Horasan veya Türkistan'dan gelmedilerse nereden gelmişlerdi? Bu erenlerin, hiçbir yerden gelmeyen, Rum yani Anadolu kökenli olduğu anlaşılmaktadır."[65]

Kaplanoğlu Rum ifadesinin coğrafi anlamda ele alınması gereğini vurguladıktan sonra devamla:

"Abdalan-ı Rum olarak anılan erenlerin tüm yaşayış, ibadet ve hikâyelerinin Bursalı dervişlere benzerliğinin yanında, abdalların önceki aile yaşamlarının belirsizliği bu düşüncemizi arttırmaktadır... Abdal Murad, Abdal Musa, Abdal Mehmet, Kumral Abdal, Akbıyık, Postun-Puş Baba, Alacahırkalı Dede, Doğlu Baba, Sarı Saltuk, Hasan Dede ve Eskici Mehmet Dede. Tüm bu kişilerin ortak özelliği, kimliklerinin tümüyle bir giz olmasıdır. Haklarında bilinenler, sadece söylencelere dayanmaktadır... Tümünün de ortak noktası baba adının anılmamasıdır."[66]

Aleviliğin geçmişi ile olan bağları, Alevilik "*zahiri Hıristiyan*" görünümünden "*zahiri Müslüman*" görünümüne geçtiğinde görünmez eller tarafından koparılmıştır. On üçüncü yüzyılda ve öncesinde yaşamış hiçbir Alevi önderi, bilgesi hakkında, hiçbir yerde yeterli ve sağlıklı bilgiye rastlanmaz.

Sadece Uludağ Abdallarının değil en ünlü Alevi ermişlerinin bile geçmişi karartılmıştır. Baba İlyas, Hacı Bektâş-i Veli, Şeyh Edebâli, Sarı Saltuk, Battal Gazi, Cogi Baba, Yunus Emre ve daha nicelerinin ailesi ve soyağaçları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkün değildir.

Anadolu'da ve Balkanlar'da bir uçtan diğer uca hâlâ halk

tarafından korunan ve ziyaret edilen yüzlerce Alevi ermişinin mezarları, makamları vardır ki çok az istisna ile tamamının kimliği ortadan kaldırılmıştır. Hiçbiri ile ilgili sağlıklı sayılabilecek en küçük bir bilgi dahi bulunmaz.

Halkın saygı duyduğu kimlikleri tanımsız kılmak, Aleviliği geçmişinden koparmak için uygulanan ve halen yürürlükte olan bir politikadır.

Osmanlı'nın Bursa'yı ele geçirmesi ile önemli bir Alevi nüfusu ve kimi önemli Alevi dergâhları, Bizans egemenliğinden kurtuldular. Ancak Bizans hegemonyası altındaki en önemli Alevi dergâhı Dimetoka'ydı. Dimetoka Dergâhı tüm Balkanların, Bosna'nın, Arnavutluğun ve Bizans egemenliğindeki Batı Anadolu dergâhlarının asıl merkeziydi.

On dördüncü yüzyılın başlarında Kuzey Batı Anadolu'da Balıkesir, Çanakkale ve Edremit bölgelerinde hüküm süren, tarihte Karasiler olarak adlandırılan bir beylik daha vardı ki bu beyliğin soyağacı Danişmendli Devleti'nin kurucusu Danişmen Gazi'ye uzanıyordu. Beyliğin ahalisi ağırlıklı olarak Balaban ve Karesi (*Danişmend*) Alevilerindendiler. (*Balıkesir adı Balaban ve Karesi sözcüklerinden türetilmiştir.*)

Karesi Beyliği Alevileri de Osmanlı Beyliği içindeki Aleviler gibi Dimetoka Mürşit Ocağı'na bağlıydılar.

On dördüncü yüzyılda Kuzey Batı Anadolu Alevilerinin en büyük tutkusu, Ortdokos baskısı altındaki Dimetoka'ya ulaşmak ve mürşit ocaklarını zulümden kurtarmaktı. Bu amaçla Karesi Beyleri 1341 ve 1342 yıllarında iki defa Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarmışlar, ancak başarılı olamamış geri dönmüşlerdi.

Karesi Beyliği ve Osmanlı Beyliği sınırları içinde yaşayan Balaban Alevi aşiretinin önderi Balabancık Bey, Bursa'nın

fethinden önce Osmanlı'nın hizmetine girmiş, Bursa'nın ikmal yolu üzerinde inşa ettiği hisarla Bursa'nın Bizans'la olan ikmal yollarını keserek, şehrin düşmesine önemli katkı sağlamıştı. Orhan Bey üzerinde nüfuzu vardı. Balabancık Bey, Şeyh Edebâli'nin de desteğini alarak Sultan Orhan'ı Dimetoka'ya sefer yapmaya ikna etti.

Ancak Osmanlının, on dördüncü yüzyılda donanması ve denizcilik tecrübesi yoktu. Araya giren Alevi önderleri, Karesi Beyliğinin Osmanlı'ya ilhakını sağladılar (1345). Karesi Beyliği, donanması, ordusu ve deneyimli komutanları ile Osmanlı Beyliği'ne katıldı. Bu katılımla Osmanlı Beyliği bir donanmaya, Ece Bey gibi bir donanma amiraline sahip oldu. Evrenos Bey, İlbey ve Fazıl Bey gibi ünlü Karesi Komutanları Osmanlı'nın hizmetine girdiler. Osmanlı Ordusu, Karesililerin katılımı ile güçlendi.

Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa'yı Dimetoka'yı fetihle görevlendirdi. Balabancık Bey'in oğlu ince Balaban Bey, Süleyman Paşa'nın yanında yer aldı.

Süleyman Paşa 1354 yılında Gelibolu'ya ayak bastı. Süleyman Paşa'nın komuta ettiği Rumeli fetih ordusunu Anadolu'dan Gelibolu'ya, Ece Bey komutasındaki Karesi Donanması taşıdı. Ordunun önde gelen komutanları Emir Sultan, Abdal Samed, Evrenos Bey, İlbey, Fazıl Bey, Cendereli Kara Halil, Seyit Ali Sultan ve Rüstem Gazi gibi Alevi Beyleriydiler. Süleyman Paşa'nın ordusunda bulunan askerler, tarihi kaynaklarda "*Karesi Gazileri*" olarak tanımlanırlar.

Süleyman Paşa komutasında Rumeli'de girişilen fetihlerde büyük başarı sağlandı. Üç yıl içinde Çorlu ve Lüleburgaz'a kadar olan bölgeler Osmanlı Devleti'ne katıldı. Süleyman Paşa 1360 yılında avlanırken attan düşerek öldü. Dimetoka, 1363

yılında Evrenos Bey'in Bulgar ve Bizanslılardan oluşan kuvvetli bir orduyu bozguna uğrattığı bir savaştan sonra 1363 yılında kurtarıldı.

Mürşit ocağının kurtulması ile birlikte Sultan I. Murat, karargâhını Dimetoka'ya taşıdı. Böylece Osmanlı'nın Balkanlar'da, Bosna'da ve Orta Avrupa'da fetihlerinin önü açıldı. Dimetoka mürşit ocağının Balkanlar'da, Bosna'da, Romanya'da, Sırbistan'da ve kısmen Macaristan'da geniş nüfuzu vardı.

Osmanlının kuruluş döneminde ve Balkanların fethinde Batı Anadolu ve Balkanlar'da yerleşik halde bulunan ve Hıristiyan kisvesi içinde yaşayan Alevilerin varlığını fark edemeyen Raif Kaplanoğlu, çok kıymetli makalesinde Osmanlının ve İslamiyetin Anadolu ve Balkanlarda yerleşmesinin, Hıristiyanlar eliyle olduğunu belirtir.

"Sonuç olarak kuruluş döneminde, sadece birer kavram olarak yer alan Bacıyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rum erenlerinin, Müslümanlığı kabul eden Hıristiyan kökenli dervişler olduğunu düşünmekteyim... Nasıl Osman ve Orhan Gazi'ler, Mihail, Evrenos ve Samsama gibi Hıristiyan kökenli komutanlarla İslam adına gazalar yaptılarsa, Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşmasında, Rum kökenli dervişlerin etkili olduğunu düşünmemiz zorlama bir görüş olmasa gerekir."[67]

Hıristiyan komutanların Hıristiyanlar üzerine gaza yapmaları ve Hıristiyan keşişlerin Müslümanlığı yaymaları elbette olabilecek şeyler değillerdir. Osmanlı'nın kuruluşunda ve Balkanların fethinde Alevilerin rölünü görememek mantıklı bir tarih yazımını imkansız hale getirebilmektedir.

Balkan Alevileri, Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilerleyişine

heyecanla geniş katkılar sağladılar. Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetih sürecinde yerel halkın Osmanlılara direniş göstermemesi ve onların önünü açması, Ortodoks krallarım çileden çıkardı. Balkanlar'da Aleviler üzerinde Ortodoks zulmü daha da arttı. Bu durum Balkan Alevilerini Osmanlıya daha da yakınlaştırdı. Osmanlının işi çok kolaylaştı. Öyle ki Osmanlı Ordusu Bosna'da bir hafta içinde yetmiş muhkem kale ve şehri ele geçirdi. Bu kale ve şehirlerin neredeyse tamamı, coğrafi bakımdan kuşatılması ve alınması zor ve engebeli yerlerdeydi.

Osmanlı'nın ilk üç padişahı Osman Bey, Orhan Bey ve I. Murad, Bizans ve Balkan devletlerinin içinde gizli olarak yaşayan Alevileri yanlarına alarak, dört yüz çadırlık bir aşiretten dünya imparatorluğunun temellerini attılar.

Osmanlı Devleti, Orhan Bey ve I. Murad dönemlerinde, Balkanlarda yaptığı tüm fetihlerde Dimetoka Dergâhı'nın desteğini ve icazetini aldı. Hatta bu icazetle yetinmeyip Amasya'daki mürşit ocağının onayına da başvurduğu oldu.

Âşık Paşazade, Orhan Bey'in, kendisine önerilen makamları geri çevirerek sade bir "*abdal*" yaşamını seçen kardeşi Alaaddin'in tavsiyesine uyarak, Amasya'ya adamlarını gönderdiğini ve kendi hükümranlık alanından çok uzaktaki Amasya Dergâhı'ndan da icazet aldığını nakleder.

Orhan Bey, Alevilerin gönüllerini hoş tutabilmek için kendi ülkesindeki Alevi dergâhlarını imar etmekle kalmadı (*Abdal Murad Tekkesi, Geyikli Baba Tekkesi, Postinpuş Baba Tekkesi gibi*), ülkesinin sınırları dışında Sulucakaracahöyük'e kadar uzanarak Hacı Bektâş-i Veli Türbesi'ni inşa ve dergâhı imar etti.

Orhan Bey (*bir görüşe göre I. Murad*) zamanında kurulan Osmanlı Yeniçeri Ordusu, Bektâşi Ocağı'na bağlandı.

Osmanlı fetihleri ile birlikte görüntüsünü yenileyen ve/veya gizlilikten kurtulan yüzlerce Alevi dergâhı ortaya çıktı. Başta Dimetoka Mürşit Ocağı olmak üzere:

Trakya'da İstanbul, Babaeski, Gelibolu, Edirne Pınarhisar, Keşan ve Domuzdere'de;

Bulgaristan'da Kırcali, Hasköy, Lazgrad, Ruscuk'da ve Tırnıva'da;

Girit'te Kendid, Resmo ve Hanya'da, Espir'de;

Arnavutluk'ta Erguri, Tepedelen, Klıssura, Leskovile, Gorice, Kesarake, Fraşei ve Elbasan'da;

Romanya'da Babadağı, Kılgra ve Balçık'ta;

Sırbistan ve Bosna'da Manastır, Kışova, Kanatlar, Üsküp, Kalkandelen, Tekkeköy, Istrumcu, Yakova, İpek, Prilend ve Dibra'da,

yüzlerce Alevi dergâhı yeniden hayat buldu. Kimi dergâh Osmanlı'nın getirdiği serbestlikle ilk defa saklılıktan kurtulup günyüzüne çıktı. Bir kısım dergâh da Hıristiyan görünümlü Alevi-Batıni dergâhlar iken kendilerini yeniden tanımladılar.

Bulgaristan-Kılgra, Babaeski, Ohri, Arnavutluk-Korfu'daki Sarı Saltuk makamları geçmişlerinde Aziz Nikola, Aziz Naum ve Aziz Spriydın'ın makamları olarak Osmanlı'dan önce de halk tarafından ziyaret edilirlerdi.

Üsküp'te Karacaahmet (*Aya Yorgi*), Kalkandelen'de Ser-

sem Ali (*Aya Elyas*), Teselya'da Yunus Baba (*Aziz Euplos*), Romanya Balçık'ta Akyazılı Baba (*Aya Atanasyon*), Pınarhisar'da Ahmet Paşa (*Aya Nikola*) ve Silivri Bektâşi (*Aya Eusebia*) tekkeleri, bu bölgelerin Osmanlıya katılmasından yüzyıllar öncesinde de vardılar. Sadece başka isimlerle anılıyorlardı.

Dimetoka Ocağı, Osmanlı'nın Dimetoka'yı alması ile birlikte Kızıldeli Sultan Ocağı olarak anılmaya başladı. Kızıldeli, Dimetoka Ocağı'nın yakınından geçen ırmağın adıdır. Ocağın mürşidi Osmanlı döneminde bu lakapla anılmıştır.

Dimetoka Kızıldeli Sultan Ocağı, Osmanlı döneminde de geçmişte olduğu gibi Balkanlarda Alevi inanışının merkezi olmaya devam etti.

Kızıldeli Sultan'ın asıl kimliği, 1240 yılından önce yaşamış tüm Alevi erenleri gibi karartılmıştır. Hakkında söylenenler rivayetlerden ibarettir. Hacı Bektâş-i Veli'nin "*yol oğlu*" olduğu, Kadıncık Ana'dan burun kanıyla doğduğu ileri sürülür.

Bu ifadeler simgesel anlamlar içermiyorsa, nesnel olarak doğruluğu mümkün olmayan yakıştırmalardır.

Alevi ocakları, kurucularının isimleri ya da o ocağa yeniden canlılık kazandıran Alevi velilerinin adları ile anılırlar. Kızıldeli Sultan, Dimetoka Ocağı'nın on dördüncü yüzyıldaki mürşidinin lakabı olabileceği gibi Kızıldeli Sultan adı, bu ocağı on birinci yüzyılda kuran Alevi '*Ulu*'suna on dördüncü yüzyılda verilmiş bir isim de olabilir. Kızıldeli Sultan Ocağı on dördüncü yüzyılda zaten Balkan Aleviliğinin merkezi durumundaydı. Kızıldeli Sultan'ın, ocağın on birinci yüzyıldaki kurucusu olma ihtimali daha yüksektir. -*Sırrı aziz olsun*-

YOL AYRIMI

Osmanlılarla Aleviler arasındaki ilk ayrılıklar 1402 yılında, Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Çubuk Ovası'nda Timur'a yenilip esir düşmesinden sonra, Beyazıt'ın oğulları arasında yaşanan iktidar mücadeleleri sırasında ortaya çıktı.

1402–1413 yılları arasında Yıldırım Beyazıt'ın dört oğlu, Süleyman Çelebi, İsa Çelebi, Mehmet Çelebi ve Musa Çelebi'nin taht kavgaları ile geçen karışıklık döneminde Aleviler, Rumeli'yi ele geçirerek burada devletini ilan ettikten sonra İstanbul'u kuşatan Musa Çelebi'nin yanında yer aldılar.

Bizans İmparatoru Manuel, diğer iki kardeşin bertaraf edilmesinden sonra Anadolu'daki Osmanlı topraklarına egemen olan Mehmet Çelebi ile ittifak yaptı. Bu ittifaka içerden de destek aldılar. Musa Çelebi yenildi.

Sultan I. Mehmet, Osmanlı Devleti'nin tek hâkimi olduktan sonra devlet içinde büyük bir Alevi tasfiyesine girişti.

Osmanlı'ya karşı ilk Alevi isyanı devrin en ünlü bilgesi

ve Musa Çelebi'nin kazaskeri, Alevi mürşidi Şeyh Bedrettin'in, Musa Çelebi'nin ölümünden sonra sürgüne gönderildiği İznik'ten ayrılarak Rumeli'ye geçmesi ile başladı (1416).

1416 yılı, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Aleviler için acılı bir yıl oldu. Şeyh Bedrettin müritlerinden Börklüce Mustafa'ya bağlı geniş bir Alevi zümresi, Aydın'da, Osmanlı Ordusu tarafından kılıçtan geçirildi. Aynı yıl Osmanlı Ordusu, Manisa'da Bedrettin müritlerinden Torlak Kemal ve yandaşı Alevi topluluklarını imha etti.

Müritlerinin ve ona bağlı toplulukların felaketlerinden sonra Şeyh Bedrettin yakalanıp yargılandı ve 18 Aralık 1416 tarihinde Serez'in esnaf çarşısında idam edildi.

Aleviler, destanlarını her zaman kendileri yazmadılar. Onların destansı maceraları, onurlu şairlerin mısralarını da süsledi.

Ve sular
parmaklarından dökülüp
tekrar göle dönerken
dedi kendi kendine:
"- O ateş ki kalbimin içindedir
tutuşmuştur
günden güne artıyor.
Dövülmüş demir olsa dayanmaz buna
eriyecek yüreğim...
Ben gayri zuhur ve huruç edeceğim
Toprak adamları toprağı fethe gideceğiz.
Ve kuvvetli ilmi, sırrı tevhidi gerçeklendirip
biz milletlerin ve mezheplerin kanunlarını
iptal edeceğiz...[68] (abç.)

Nazım Hikmet - Şeyh Bedrettin Destanı

Tarih boyunca Alevilere karşı duyulan öfke doruklara ulaştığında, onlar kendilerini diri diri ateşlerin içinde bulmuşlardır.

Osmanlı'da I. Mehmet döneminde filizlenen Alevilere karşı duyulan öfkenin en üst noktasına 1444 yılında Fatih Sultan Mehmet'in ilk saltanatında ulaşıldı. On iki yaşındaki çocuk padişah, bir Sırp prensesi olan annesi Despina'nın teşviki ve Ortodoks anne-babadan olma Vezir-i Azam Mahmut Paşa ve Acem müftü Fahrettin'in telkini ile Alevileri Edirne'de diri diri yaktırdı.

Fatih Sultan Mehmet'in annesi Despina, Padişah annesi olmasına rağmen inancından hiç ayrılmamış, Fatih'in kendisine tahsis ettiği bir Ortodoks manastırında yaşamını bir rahibe olarak sürdürmüş, inançlı bir Ortodoks'tu. Osmanlı'yı kesin olarak Alevilerden ayıran ve Alevileri Safevi Devleti'nin kucağına iten çabalar onun eliyle başlatıldı. Alevilik üzerindeki Şii istilası da bu tarihten sonra gelişti.

GERİ DÖNÜŞ

Bende bir kardaşla kavil tutmuşum
Erkân kapısına gelip yetmişim
Erenlerin ateşiyle pişmişim
Neyleyim yanmayı söndüm de geldim
Pir Sultan Abdal

On beşinci yüzyılın sonlarında Aleviliğin asıl coğrafyası Orta Anadolu, kesin olarak Osmanlı hükümranlık alanına dâhil oldu. Balkan Alevileri, Batı Anadolu Alevileri ve Orta Anadolu Alevileri, aynı devletin sınırları içinde bütünleşmiş oldular. On beşinci yüzyılın sonundan başlayarak Balkanlardan ve Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya, ana yurda geri dönüşler başladı.

Dimetoka Ocağı'ndan yetişen Dede Baba'lar, atalarının zorunlu göçle terke mecbur kaldıkları, binlerce yıldan beri inanışlarına merkez olmuş Sulucakaracahöyük'teki asıl dergâhlarına geri döndüler.

1499 yılında Dimetoka Kızıldeli Sultan Ocağı'nda Yağbalı Baba'dan el alan Balım Sultan, Dimetoka Ocağı'mn tasarrufu ile Sulucakaracahöyük'teki Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın yönetimine atandı.

Balım Sultan bu dergâhta sözlü gelenek olarak yaşatılan inancı, kuralları, ilkeleri ve ritüelleri ile yazılı bir erkâna ka-

vuşturdu. Bektâşi yolunu Dimetoka Ocağı'ndaki uygulanış biçimi ile buraya taşıdı. Bektâşi geleneğini kurumsallaştırdı.

Balım Sultan'la birlikte dergâh eski sahipleriyle buluştu. Balım Sultan'dan sonra da Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın Dedebaba postuna, pek az istisna ile Dimetoka'dan tayin edilen dervişler oturdu.

Balım Sultan (1499-1551)
Sersem Ali Dede Baba (1551-1569)
Dimetokalı Ali Baba (1569-1596)
Dimetokalı Kara Halil Baba (1596-1628)
Dimetokalı Hacı Vahderi Baba (1628-1649)
Vidinli Mahmut Baba (1835-1843)
Yambollu Turabi Ali Baba (1849-1868)

Balım Sultan'ın Dimetoka'dan Sulucakaracahöyük'e atanması ile birlikte Bektâşilik, bin yıllık bir sürgünden sonra Anadolu'ya geri dönmüş oldu.

Hacı Bektâş-i Veli'nin 1240 yılı bozgunundan sonra bu dergâhı ihya etmesini de, Balım Sultan'ın Dimetoka Ocağı'mn kurumsal yapısını, ritüellerini ve erkânını beş yüzyıllık sürgününden geriye, yurduna taşımasını da bu dergâhın başlangıcı saymak mümkün değildir. Dergâhın ve Alevi inancının başlangıcı Anadolu topraklarında ve binlerce yıl gerisindedir.

Hacı Bektâş-i Veli, on üçüncü yüzyılda dağılan Alevi yolunu yeniden toparlayan bir Alevi velisidir. Kurduğu Alevi Ocağı, Orta Anadolu'daki bir kısım Alevi ocaklarınca mürşit ocağı olarak kabul edilir. Ancak yaygın olarak kabul edildiği gibi Bektâşiliğin kurucusu Hacı Bektâş-i Veli değildir.

Ünlü araştırmacı Irene Melikoff, Hakdostlarının on birin-

ci yüzyılda, Balkanlar'dan Ege Bölgesi'ne göçlerini anlatırken, aynı zamanda bu göçlerin çok doğru bir tespitle Bektâşiliğin yeniden yapılanmasına kaynaklık ettiğini, oldukça açık sayılabilecek şekilde ifade ediyor:

"*Aynı yüzyılda (on birinci yüzyıl) Pavlikanlara yakın olan Bogomiller (Hakdostları) Ege Bölgesine yerleşmeye başladılar. Bu yerler eski zamanlardan beri Heteredoks idiler. Nitekim Menderes havzasında bulunan Alaşehir ve İzmir civarları Bogomil (Hakdostu) merkezi idiler. Bogomilizm (Hakdostluğu) Antalya Körfezi'ne kadar yayıldı. Daha sonra Antalya'da en önemli Bektâşi tekkesinden biri, Abdal Musa Tekkesi gelişecektir.*"[69] (Parantez içindekiler bana ait.)

Osmanlının kuruluşunda, Bursa'nın alınmasında ve Rumeli'nin fethinde önemli rol oynayan Balaban Alevilerinin bir bölümü, bin yıl sürmüş bir sürgünden sonra kendi anayurtları Orta Anadolu'ya geri dönmüş, bir bölümü balkanlarda yaşamaya devam etmişlerdir.

Bugün Balkanlar'da Balaban aşiretinin adını taşıyan çok sayıda yerleşim birimi vardır. Bulgaristan Paşmaklı'da Balaban Köyü, Tırnova'da Balaban Mahallesi, Kırcali'de Balabanlar Köyü, Gölücura'da Balabanlar Köyü, Silistre'de Balabanlar Köyü, Eskizagra'da Balabanlı Köyü, Rumsak'ta Balabanlı Köyü, Hasköy'de Balabanlı Köyü, Burgaz'da Balabanlı Köyü, Hazergrad'da Eski ve Yeni Balabanlar Köyleri sayılabilir. Bunun dışında Ahiyolu, Hursova, Karnabad, Ruskasrı, Tekfurgözü, Yanbolu ve Kızılağaç'ta Balabanlı, Balabanlar veya Balabancı adlı köyler bulunur.

Balaban Alevileri on beşinci yüzyılın sonlarından başla-

yarak iki kol halinde anayurtlarına döndüler. Birinci göç yolu İstanbul Boğazı üzerinden oldu. Balabanlılardan bir bölümü İpsala, Uzunköprü, Çatalca, İstanbul, İzmit, Kandıra, Ereğli, Gebze üzerinden Orta Anadolu'ya kavuştular.

İkinci göç yolunda Balabanlar, Dimetoka'dan kalkarak Malkara üzerinden Gelibolu'ya geldiler, oradan önce Ege'ye yöneldikten sonra doğuya dönerek anayurtlarına ulaştılar.

Balabanlar'ın dönüş yolları üzerinde kurdukları köyler ve kasabalar, Balabanlar'ın bir bölümünün göç yolları üzerinde yerleşerek kaldıklarını gösteriyor. Harita üzerinde Balaban isimli köy adları takip edildiğinde Balaban aşiretinin göç yolları kendiliğinden ortaya çıkar.

Balabanlar'dan geriye dönenler on beşinci yüzyıldan başlayarak Malatya civarına yerleştiler. Bu bölge muhtemelen onların dokuzuncu yüzyılda Bizanslılar tarafından sürgüne gönderilmeden önceki yaşam alanlarıydı.

Bugün Balabanlar Malatya dışında Tunceli, Erzincan ve Erzurum civarlarında yoğun olarak bulunurlar. Doğu Balabanları olarak adlandırabileceğimiz Balabanların bu kolu sekiz ve onuncu yüzyıllar arasında Divriği Alevi Devleti ile Bizanslılar arasındaki savaşların sonunda Divriği Alevi Devleti'nin yıkılması ile katliamdan ve tutsaklıktan kurtularak daha doğuya çekilenlerdir.

Dimetoka'dan kalkıp erenler yurduna dönüşün hikâyesi pek çok Alevi Âşık-ı Sadıkı'nın nefesine konu oldu.

Ey benim sevdiğim hem iki gözüm
Salın bizi erenlere gidelim
Cümlenizden budur naz-ı niyazım
Salın bizi erenlere gidelim

Akdeniz'i seyredelim yalıdan
Tanrıdağ (Rodop dağları) kürbünden Gelibolu'dan
Otman Baba üstü Kızıl Deli'den
Salın bizi erenlere gidelim

Kızıl Deli erenlerin yolu ya
Oradan uğradı Gelibolu'ya
Erenler serveri Bektâş Veli'ye
Salın bizi erenlere gidelim
Mahremoğlu

Batı'dan Doğu'ya doğru yaşanan Alevi göçüne bir başka örnek de Hüseyin Abdal Ocağı'na bağlı Alevilerdir.

Sivas-Divriği Asudu Tekke (*yeni ismi Güvenkaya*) Köyü'ndeki bu ocağın piri, Karakesici Hüseyin Abdal'dır. Bu ocağın Denizli'den geldiğini bu ocaktan yetişen aşık-ı sadık Haydar Muhlisi bir nefesinde şöyle anlatıyor;

Elif tac vurmuştur tabar elinden
Hakk'ın kelâmını kesmez dilinden
Abdallar kıspetin almış Balım'dan
Aslım Şemsi Sultan Karakesici Koç Hüseyin Abdal

Denizli'den gelir bizim aslımız
Bektâş-i Veli'ye çıkar neslimiz
Üçüncü makamdır bizim postumuz
Aslım Şems-i Sultan Karakesici Koç Hüseyin Abdal
Haydar Muhlisi

Aleviler amansız bir soykırım tehdidine karşı destan tadında mücadele ettiler. Kaybettikleri bu varlık-yokluk savaşından sonra hayatta kalanlardan bir bölümü zorla Batı'ya sürüldü. Bir bölümü de can havliyle Doğu'ya savruldu. Gittikleri yerlerde telef olanlar, vahşetlere kurban edilenler çok oldu. Geriye dönüş on birinci yüzyılda Doğu'dan Danişmendliler'le başladı. On beşinci yüzyıl sonlarında Batı'ya gidenlerden de dönüşler başladı.

Alevi halkının belleğinden geri dönüşün anıları henüz silinmemiştir. Sivas'ta, Divriği'de, Malatya'da, Erzincan'da, Tokat'ta bulunan Alevi ocakzadeler atalarının bulundukları yerlere, unutulmuş eski bir tarihte Batı Anadolu'dan göçtüklerini veya yakın akrabalarının hâlâ oralarda yaşadıklarını, yeni kuşaklara aktarmaya devam ediyorlar.

İzmir Cumaovası, Manisa, Akhisar, Alaşehir, Muğla Yatağan ve Denizli gibi verimli topraklardan kalkıp, gümüş koşumlu atlarıyla Orta ve Doğu Anadolu'nun bozkır yoksulluğuna dönen Alevi beylerini bu göçe zorlayan tutku, kuşkusuz sıla hasretiydi.

Alevilerden gittikleri yerlerde kalanlar da oldu, geri dönüş güzergâhlarında yerleşenler de... Okyanuslara açılmış balıkların yüksek şelaleleri tersine yüzerek doğdukları yerlere geri dönmeleri gibi, Aleviler de bin bir meşakkatle donatılmış bin yıllık bir sürgünden sonra yol yorgunu olarak geri döndüler. Bıraktıkları yerden kaderlerine ve kederlerine razı, sorgusuz sualsiz yaşamaya devam ediyorlar.

Alevi ozan Derviş Kemal diyor ki;

Haşre kadar çarkı çevir dediler
Sormadım ki buna kol dayanır mı?

SONSÖZ

Bakın şu feleğin işine bakın
İstemem kemliği ateşte yakın
Yönümü dönderdim ben Hakk'a yakın
Hakk'a ısmarladım işimi felek

Ben feleğe helal etmem kanımı
Cendereye almış dört bir yanımı
Vadem yetti ise gel al canımı
Nereye vurayım başımı felek

Pir Sultan Abdal

Aleviler, Hıristiyan kıyıcılığı Anadolu platosunun üzerine bir kara bulut gibi çöktükten sonra iki bin yıla yakın süren sonu gelmez, sınırı olmayan bir mezalimin içine düştüler. Kendi vatanlarında soykırıma uğradılar, göçe zorlandılar. Kimileri uzak diyarların gurbetçileri, kimileri kendi vatanlarının yabancıları olarak binlerce acılı yıla katlandılar.

Yedinci yüzyılda dergâhlarının, mabetlerinin yıkılması, kitaplarının yakılması ve zorunlu göçe zorlanmaları ile başlayan eziyet, sistemli bir soykırıma dönüşmeye başlayınca karşı çıktılar, direndiler.

Şehirler, kaleler kurdular, ordular donattılar, kahramanlar yetiştirdiler, savaşlar kazandılar, ülkeler fethettiler. Destanlar yazdılar, destan oldular.

Sonra yenildiler, çok kayıplar verdiler. Kurtulanlar dağlara sığındılar, tutsak edilenler, yeniden gurbetlere sürüldüler. Ortodoks prangaları altında, Arguvan dağlarından sökülüp yollara dökülenlerin ilk meskeni Balkanlar, Rodop dağları oldu. Sonra Bosna, Dalmaçya, Kuzey İtalya ve Almanya gurbetleri geldi. Güney Fransa'da, Oksidanya'da, Montsegur efsanesini yazdılar. Ödünsüz direnişin sembolü olarak tarihe geçtiler. Haçlı Ordularının en yakın hedefi ve insanlığın yüz karası Engizisyon Mahkemeleri'nin kuruluş sebebi oldular.

Onlar acıyı yaşarken tarihi değiştirdiler. Aleviler Bizans'I savaş meydanlarında sayısız defa yenilgiye uğratıp zayıf düşürmeseler, Selçuklulara Anadolu'nun kapısını açan 1071 Malazgirt Savaşı'nda onlarla birlikte Bizans'a karşı savaşmasalar, Anadolu, Türklere kapılarını bu kadar kolay açmayacak, belki de Anadolu tarihi başka türlü gelişecekti.

Selçuklu Sultam II. Keyhüsrev, ataları ile birlikte Haçlı Ordularına karşı savaşan bu insanlara karşı Haçlı zihniyeti ile ittifak yaptı. Aleviler ihaneti gördüler. Korkusuzca savaş meydanlarına çıktılar. Selçuklu ordularını dört ay içinde sekiz defa mağlup ettiler. Selçuklu Sultanı, Latin desteği ile tahtını kurtardıysa da Anadolu Selçuklu Devleti, kendisine Anadolu'nun kapılarını açan ve O'nu ayakta tutan Alevi desteğini karşısına almanın bedelini, bu tarihten iki-üç yıl sonra tarih sahnesinden kaybolup gitmekle ödedi.

Osmanlı'ya kuruluşunda analık ve rehberlik yapanlar da Aleviler oldular. Aleviler Karesi'yi ve Balkanlar'ı Osmanlılara altın bir tepsi içinde sundular. Osmanlı'nın aşiret beyliğinden dünya imparatorluğuna giden yolu, Alevilerin eliyle açıldı.

Osmanlı ile Alevilerin arası Ortodoks Prenses Despina'nın çocuk padişah II. Mehmet'i bir insanlık suçuna azmet-

tirmesi ile başladı. II. Mehmet 1444 yılında Edirne'de, Osmanlı-Alevi birlikteliğini ateşe verdi. Osmanlı ile yollar bir daha birleşmemecesine ayrıldı.

Selçukluların Anadolu'da önünü açan, Osmanlılara Balkanları teslim eden Aleviler böylece kendi katillerinin sonlarını hazırlamış oldular. Yedinci yüzyılda Alevi soykırımını başlatan, Aleviliği uzak diyarlara sürgüne gönderen, onların gurbet ellerde heder olmalarını, telef edilmelerini hazırlayan Bizans, beş yüzyıl önce kaybolup gitti.

Şimdi Alevilerin sorma hakkı vardır. Dünyayı sürekli barışa ve huzura çağıran üç büyük inanç imparatorluğu; Papalık, Patrikhane ve Hilafet, çağlar boyu dillerinden düşürmedikleri hoşgörünün en küçük bir zerresini bile Alevilerden neden esirgediler.

Hiçbir zaman iktidar arzusu duymamış, kendi hallerinde kendi inançlarını yaşamaktan başka gayeleri olmayan, "*münkirin taşına karşı gerçeği kalkan ederek*" varlıklarını sürdürmeye çalışan bu insanlara karşı, din baronlarının duyduğu sınırsız öfkenin kaynağı neydi?

Binlerce yıl boyunca adalet ve vicdan sınırlarının dışında bu kadar yüz kızartıcı cinayet ne adına işlendi?

Çektiği bunca acı, katlandığı dayanılmaz meşakkat ve ödediği yüksek bedellerle kendisini derin uçurumlardan kurtarıp bugünlere taşıyan Alevilik, varlığını korkusuzca ilan ve kendisini serbestçe ifade etmek istiyor. Bu talep binlerce yıllık sürgünler ve yangınlar ortasında verilmiş bir sınavdan sonra kazanılmış bir hak olsa da; Alevilerin bu müktesep hakkının teslîminde kimse gönüllü davranmıyor. Aksine, söz birliği edilmişçesine geçmişin faili belli cinayetlerinin üzeri örtülmeye ve yüksek yoğunluklu bir asimilasyon politikası ile Alevi-

lik, bir başka bünyenin içinde eritilerek ortadan kaldırılmaya çalışılıyor.

Bugün Alevilik acımasız bir kuşatma altında. Kuşatmacılar ellerine çağın en modern silahlarını, kamuoyu inşa araçlarını almışlar; son öldürücü darbelerle Aleviliği istila etmeye, yok etmeye çalışıyorlar. İnsanlık suçu işliyorlar. Kadim dünyadan bugüne ulaşmış bir insanlık mirasını ortadan kaldırmak istiyorlar. İnsafın adı kalmamış.

İstiyorlar ki, tarihin en eski ve en soluklu kutsal töreni Ayin-i Cem artık kurulmasın, zakirler bağlama çalmasın, pervaneler semah dönmesin. Yaratılışın en kadim hali "*ışık*" artık uyarılmasın ve "*sır*" edilmesin. Gülbenkler sussun. Gülyüzlü dedeleri artık insanın yaratılış hikâyesini anlatmasınlar.

Ve Hakk'tan gelen nida artık duyulmasın.

Binlerce yılın ağır ıstırapları neden yaşandı, bu kadar örselenmeye neden katlanıldı? En ağır iftiralar karşısında neden hep susuldu. Bu sonu gelmez kaçmalar, saklanmalar neden oldu?

Ateşlerden yükselen insan eti kokuları, rüzgârlarda savrulan mürşitlerin külleri boşuna mıydı?

Bu ihtimal samimi Alevilerin ruhunu eziyor.

Alevi asimilasyonunu kendilerine misyon edinmiş çevreler, geçmiş cinayetlerin takipçisi ve bugüne uzamış suç ortakları gibi davranıyorlar. Onların cürümü paylaşmadaki iştahlarını anlamak mümkün değil.

İnsanlık suçuna iştirak etmede hevesli bu misyonun hedef kitlesi, altmışlı yıllardan sonra hızlanan köyden kente göçle birlikte, bağlı olduğu ocağı ile bağları kopmuş Alevilerdir. Henüz rehber tutamamış, musahip edinememiş, ikrar verip yola giremiş, Aleviliği tanıyamamış ve Aleviliği yaşayamamış bu in-

sanlara; Aleviliğin güvenlik sorunu yaşadığı dönemlerde giydiği zorunlu dış gömlek, Aleviliğin kendisi imiş gibi anlatılıyor.

Bugün Alevi ocakları dağılmış, kurumsal yapısı yıkılmış, Alevi erkânı bozulmuş, yol kaybolmuştur. Alevi sisteminin büyük oranda çökmüş olması, Aleviliğin kendi kaynağından uzak, Alevilerin kendi özlerinden kopuk olmaları, Aleviliği eritmek isteyen çevreler için fırsat yaratmaktadır. Onlara emellerine ulaşmada uygun ortam sağlayan bu havanın dağılması, Aleviliğin bağımsız bir inanış ve ayrıcalıklı bir bilinç olarak tanımlanmasına bağlıdır. Zaten doğru olan Alevilik tanımlaması da budur.

Aleviliğin varlığını sürdürebilmesi, Alevi yolunun yeniden kurulması ile olacaktır. Alevi ocakları, Alevi dedelik kurumu, Aleviliğin yasalarla tarif edilmiş ve korunmuş ibadet merkezleri -cemevleri- ve Alevi erkânı yeniden hayata geçirildiğinde Alevilik, içinde bulunduğu karmaşadan sıyrılıp geleceğine doğru yol almaya başlayacaktır.

Alevilik, iki bin yıl boyunca bulunduğu her coğrafyada kesintisiz bir biçimde ve sistemli bir şekilde soykırıma uğratılmış tüm zamanların en mağdur inanışıdır.

Alevilik, etine yapışmış tırnak gibi kahredici kaderini hep yanında taşıdı. Ödünsüz bir vefa ile bağlandığı inancına, sarsılmaz bir irade ve olağanüstü sabır ve metanet ile sadık kaldı. Aleviler ne kendi coğrafyalarında ne de uzun sürmüş uzak gurbetlerinde rahat ve huzur bulamadılar. Kimi zaman diken üstünde yaşadıkları kısa mutluluklar, onların üzerini kaplayan kasvetli havayı dağıtmaya yetmedi.

2 Temmuz 1993'te Sivas'ta diri diri yakılan otuz yedi "*Can*"dan birinin, Alevi ozanı Muhlis Akarsu'nun dizeleri yalnız kendisinin değil Aleviliğin de üzerindeki sürekli hüznü anlatır.

Akarsu'yum yansam da
Kül olup savrulsam da
Bazı bazı gülsem de
Yine gönlüm hoş değil

Aleviler, kendi içlerinde taşıdıkları ateşi hep canlı tutmasalardı, kendilerini kavuran o yangınların içlerine hiç düşmezlerdi.

Onlar, Şebinkarahisar'da kendilerini yakan ateşi, sürgün edildikleri Avrupa cehennemine beraberlerinde götürdüler. Yanlarından hiç ayırmadıkları bu alev, gurbetlerde hem onların içini ısıttı hem de onları yaktı kül etti.

Bu kitap, Anadolu'nun, Balkanlar'm, Bosna'nın, Almanya'nın ve Güney Fransa'nın şehir meydanlarında kendi ateşlerinde yananlara adanmıştır.

DİPNOTLAR

1) *Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınevi 2. Basım, Şubat 2002 s. 2.

2) Age s. 2.

3) **Mine G. Kırıkkanat**, *Gülün Öteki Adı*, Epsilon Yayıncılık 1. Baskı Mart 2004 s. 52.

4) **Erik Cornell**, *Dragomanen*, 1998 s. 37.

5) **Irene Melikoff**, *Hacı Bektâş, Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı Haziran 1999 s. 196.

6) Age s. 196.

7) **Erdoğan Çınar**, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, Chiviyazıları Yayınevi 4. Basım Nisan 2005 s. 213.

8) **Baki Öz**, http://www.hbektas.gazi.edu.tr/14Oz.htm, Makale.

9) **İlyas Küçükcan**, *Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi*, Genişletilmiş Üçüncü Basım Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Veli Araştırma Merkezi Yayınları: 2 Ankara 2004 s. 139.

10) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter the Higoumenos*, T&M 4 (1970), s. 69-97

11) **Sicilyalı Peter**: Hakkında hiçbir bilgi yoktur. İmparatorluk görevi ile görüşmelerde bulunmak üzere Divriği'ye gönderildiği, düzenlediği raporda kendini ta-

rafından ifade edilmiştir.

12) Age.

13) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter of Sicily*, T&M 4 (1970), s. 3-67.

14) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter the Higoumenos*, T&M 4 (1970), s. 69-97.

15) **J. Gouillard**, *Synodikon. Synodikon of Orthodoxy*, T&M 4 (1967), s. 1-313.

16) Precis ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter of Sicily*, T&M 4 (1970), s. 3-67.

17) Age.

18) Age.

19) **J. Gouillard**, *Synodikon. Synodikon of Orthodoxy*, T&M 4 (1967), s. 1-313.

20) Age.

21) Age.

22) Age.

23) Age.

24) Precis ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter of Sicily*, T&M 4 (1970), s. 3-67.

25) Age.

26) Age.

27) **Steven Runciman**, *The Medieval Manichee: A Study of the Christian Dualist Heresy*, Cabridge University Press, s. 42-43.

28) **F. W. Hasluck**, *Anadolu'da ve Balkanlar'da Bektâşilik*, Ant Yayınları İkinci Baskı İstanbul Kasım 1995 s. 26.

29) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter the Higoumenos*, T&M 4 (1970), s. 69-97.

30) **Ziebenus**: On ikinci yüzyılda İstanbul'da yaşamış ünlü Ortodoks din adamı. Anna Komnena ondan şöyle bahseder: "*Dil bilimlerinde doruğa erişmişti ve güzel konuşma sanatını ihmal etmiş olmaksızın Hıristiyanlık öğretisini herkesten daha iyi biliyordu*".

31) **Anna Komnena**, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İnkilap Kitabevi 1996 s. 510.

32) Age s. 179.

33) Age s. 179.

34) Age s. 179.

35) Age s. 474-477.

36) Age s. 508.
37) Age s. 508.
38) Age s. 509.
39) *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi* (952-1139) ve **Papaz Grigor**'un *Zeyli* (1136-1162), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı 2000 s. 175.
40) **Seta B. Dedoyan,** *The Fatimid Armenians,* s.38 Brill 1997.
41) http://www.mystae.com/restricted/streams/gnosis/cathar.html
42) **İsmail Engin/Havva Engin**, *Alevilik*, Kitap Yayınevi 1. Basım Eylül, 2004, İstanbul, s. 130.
43) Age, s. 131.
44) **Mine G. Kırıkkanat**, *Gülün Öteki Adı*, Epsilon Yayıncılık 1. Baskı, Mart 2004, s. 16.
45) Age, s. 71.
46) Age, s. 83.
47) **Nejat Birdoğan**, *Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal*, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Yay., 1998.
48) Precis, ed. **C. Astruc**, **W. Conus Wolska**, **J. Goillard**, **P. Lemerle**, **O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.
49) Age, s. 69-97
50) **Amin Maalouf**, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Telos Yayıncılık 1997, s. 29.
51) **Necdet Sakaoğlu**, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, YKY'de (Genişletilmiş) 1. Baskı: İstanbul, Ocak 2005, s. 43.
52) **Urfalı Mateos** *Vekayi-Namesi* (952-1139) ve **Papaz Grigor**'un *Zeyli* (1136-1162), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 2000, s. 205.
53) Age, s. 205-206.
54) **Steven Runciman**, *Haçlı Seferleri Tarihi* III. Cild, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 1992, s. 19-20.
55) **Gregory Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi* Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 1999. s. 342.
56) **Urfalı Mateos** *Vekayi-Namesi* (952-1139) ve **Papaz Grigor**'un *Zeyli* (1136-1162), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 2000, s. 225.
57) **Gregory Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi* Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, 3. Baskı, 1999, s. 345.

58) **Georg Ostrogorsky**, *Bizans Devleti Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kur. Yay. 5. Baskı, 1999, s. 350.
59) *İslam Ansiklopedisi* III. Cilt, s. 476.
60) www.radikal.com.tr **Arda Uskan**, Makale, 12.06.2000.
61) **Gregory Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi* Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 1999, s. 540.
62) Age, s. 540.
63) Age, s. 539.
64) **Avni Özgürel**, *Geçmiş zaman olur ki... Radikal Gazetesi*, Makale, 4.12.2005.
65) **Raif Kaplanoğlu**, http://alewiten.com/bursadaki.htm, Makale.
66) **Raif Kaplanoğlu**, http://alewiten.com/bursadaki.htm, Makale.
67) **Raif Kaplanoğlu**, http://alewiten.com/bursadaki.htm, Makale.
68) **Nazım Hikmet**, *Şeyh Bedrettin Destanı*.
69) **Prof. Irene Melikoff** (Fransa), *Yakın ve Orta Doğu'nun Kuraldışı/ Heteredoks İnançlarında Sezgici Bilgi ve Evrensellik*, Makale.

KAYNAKÇA

- *Aşık Paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi*, K Kitaplığı, 2003.

- **Avcı Ali Haydar,** *Bize de Banaz'da Pir Sultan Derler*, Cumhuriyet Kitapları, Mart, 2004.

- *Battal Gazi Hikayeleri*, Nehir Yayınları, İstanbul, Temmuz, 1993.

- **Battal Pehlivan**, *Alevi-Bektâşi Düşüncelerine Göre Allah*, Pencere Yayınları, Üçüncü Baskı, 1995.

- **Bektâş Ali Temel**, *Anadolu Evliyalarından Hubyar Sultan*, Ceylan Mat.

- **Blunt John Henry**, *Dictionary of Sects Heresies*, Kessinger Publishing, Ocak, 2003.

- **Bozkurt Fuat**, *Buyruk*, Anadolu Matbaası Birinci Baskı İstanbul 1982.

- **Brahic Andre, Paul Tapponier, Lester L. Brown, Jaques Girardon**, *Yer Kürenin En Güzel Tarihi*, İş Bankası Yayınları, Birinci Basım, Temmuz, 2002.

- **Burke Omar Michail**, *Sufiler Arasında, İnsan Yayınları*, birinci baskı İstanbul, Mayıs, 2004.

- **Cornell Erik**, *Dragomanen*, 1998.

- **Çınar Erdoğan**, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, Chiviyazıları Yayınevi 4. Basım Nisan 2005.

- **Demir Necati**, *Danişmend-Name*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004.
- **Eduvards Peters**, *Heresy and Authority in Medieval Europe*, University of Pennsylvania Mayıs, 1994.
- **Engin İsmail / Engin Havva**, *Alevilik*, Kitap Yayınevi, 1. Basım, Eylül, 2004, İstanbul.
- **Erdal Mahmut**, *Bir Ozanın Kaleminden*, Çamşık Hüseyin Abdal Derneği Yayınları, 7. Baskı, Mayıs, 2002.
- **Eyüboğlu İsmet Zeki,** *Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, Der Yayınları İstanbul, 1997.
- **Eyuboğlu Sebahattin**, *Pir Sultan Abdal*, Cem Yayınevi, 1983.
- **Forsyth Neil,** *The Satanic Epic*, Princeton University Press, Ocak 2003.
- **Fox John**, *The Acts and Monuments of the Church*, Kessinger Publishing, Ocak, 2003.
- **Gibbon Edward**, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Penguen Group, USA, Ocak 2001.
- **Gölpınarh Abdulbaki**, *Alevi Bektâşi Nefesleri*, İnkilap Yay.
- **Gregory Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi* Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., 3. Baskı 1999.
- **Hasluck F.W.**, *Anadolu'da ve Balkanlar'da Bektâşilik*, Ant Yayınları İkinci Baskı, İstanbul, Kasım, 1995.
- **Hastings Yames**, *The Encyclopedia of Religion*, Kessinger Publishing, Haziran, 2003.
- **Hikmet Nazım**, *Şeyh Bedrettin Destanı*.
- **İslam Ansiklopedisi** III. Cilt.
- **Jeffreys Elizabeth**, *Digenis Akritis: The Grottafevveta and Escorial Versions*, Cambridge University Press, 1998.
- **Jenkins Romilly**, *Byzantium*, University of Toronto Press, 1987.
- **J. Gouillard**, *Synodikon. Synodikon of Orthodoxy*, T&M 4 (1967).
- **Jones William**, *The History of The Christian Church Including The Very Interesting Accound of The Waldenses and Albigenses*, London, Dördüncü baskı.
- **Kaplanoğlu Raif**, http://alewiten.com/bursadaki.htm, Makale.

- **Kelemeroğlu Mehmet Sabri**, *Battal Gazi Destanı*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.

- **Kırıkkanat Mine G.**, *Gülün Öteki Adı*, Epsilon Yayıncılık 1. Baskı Mart 2004.

- **King C.W.**, *Gnostics and Şeir Remains Ancient and Medieval*, Kessinger Publishing.

- **Komnena Anna**, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İnkilap Kitabevi, 1996.

- *Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınevi 2. Basım, Şubat 2002.

- **Küçükcan İlyas**, *Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi*, Genişletilmiş Üçüncü Basım Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Veli Araştırma Merkezi Yayınları: 2, Ankara, 2004.

- **Lambert Malcolm**, *Medieval Heresy*, Blachwell Publishing, 3.Baskı, Ağustos 2002.

- **Lambert Malcolm**, *The Cathars*, Blackwell Publishing, Haziran, 1998.

- **Linchen Peter**, *The Medieval World*, Routlenge, 1. Basım, Kasım, 2001.

- **Maalouf Amin**, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Telos Yay. 1997.

- **Melikoff Irene**, *Hacı Bektâş Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları 2. Baskı, Haziran, 1999.

- **Melikoff Prof. Irene** (Fransa), *Yakın ve Orta Doğu'nun Kuraldışı/Heteredoks İnançlarında Sezgici Bilgi ve Evrensellik*, Makale.

- **Mongo Cyril**, *The Oxford History of Byzantium*, Oxford University Press, Kasım, 2002.

- **Obolensky Dimitri**, *The Bogomils-A study in Balkan Neo-Manicheism*, Cambridge University Press.

- **Ocak Ahmet Yaşar**, *Sarı Saltık*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.

- **Ocak Ahmet Yaşar**, *Babailer İsyanı*, Dergah Yayınları Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, Temmuz, 2000.

- **Odyakmaz A. Nevzad**, *Bektâşilik, Mevlevilik, Masonluk*, Özne Yayınları, 3. Baskı.

- **Okan Murat**, *Türkiye'de Alevilik,* İmge Kitabevi, 1. Baskı, Temmuz 2004.
- **O'Shea Stephen**, *The Perfect Heresy*, Profile Books, Great Britain, 2001.
- **Ostrogorsky Georg**, *Bizans Devleti Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, 1999.
- **Öz Baki**, http://www.hbektas.gazi.edu.tr/14Oz.htm, Makale.
- **Özgürel Avni**, *Geçmiş zaman olur ki... Radikal Gaz.*, Makale, 4.12.2005.
- Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle,** *Peter the Higoumenos*, T&M 4 (1970).
- Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle**, *Peter of Sicily*, T&M 4 (1970).
- **Raif Kaplanoğlu,** http://alewiten.com/bursadaki.htm, Makale.
- **Redgate Anne Elizabeth**, *The Ermanians*, Blackwell Publishers, Nisan, 2000.
- **Riley-Smith Jonathan**, *Haçlılar Kimlerdi?*, Bileşim Yay., Ocak, 2005.
- **Runciman Steven**, *The Medieval Manichee: A Study of the Christian Dualist Heresy,* Cabridge University Press.
- **Runciman Steven**, *Haçlı Seferleri Tarihi* III. Cild, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, 1992.
- **Runciman Steven**, *Haçlı Seferleri Tarihi* I. Cild, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., 3. Baskı, 1998.
- **Sakaoğlu Necdet**, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları,* YKY'de (Genişletilmiş) 1. Baskı: İstanbul, Ocak, 2005.
- **Sevin Veli,** *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- **Silk Joseph**, *Evrenin Kısa Tarihi*, TÜBİTAK, Kasım, 2003.
- **Sumption Jonathan**, *The Albigensian Crusade*, Faber and Faber, 2002.
- **Sümer Faruk**, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 1999.
- **Tatçı Mustafa**, *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yay., 1998, Ankara.
- **Uluçay Ömer,** *Alevilik'te Cem Nefesleri*, Gözde Yay., Ağustos, 1996.
- **Urfalı Mateos** *Vekayi-Namesi* (952-1139) ve **Papaz Grigor**'un *Zeyli* (1136-

1162), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 2000.

- **Uskan Arda**, www.radikal.com.tr, Makale, 12.06.2000.

- **Uzunçarşılı İsmail Hakkı**, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı 2003.

- **Ülken Hilmi Ziya,** *Anadolu'nun Dini Sosyal Tarihi,* Kalan Yayınları, Birinci Basım, Mayıs, 2003.

- *Vilayetname*, Can Yayinları, İkinci Basım, Temmuz, 1999.

- **Von Dam Raymond**, *Kingdom of SNOW Roman Rule and Greek Culture in Cappadocia,* University of Pennsylvania Press, Eylül, 2002.

- **Wittek Paul**, *Menteşe Beyliği,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 1999.

- **Yıldırım Ali**, *Osmanlı Engizisyonu*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996.

- **Yıldırım Ali,** *Başlangıcından Bugüne Alevi Bektâşi Deyişleri* Cilt I, Cilt II, Uyum Yayıncılık, İkinci Basım, 1997, Ankara.

- *Yunus Emre Divanı*, İstanbul Maarif Kitaphanesi.

Diğer Kaynaklar

- http://www.mystae.com/restricted/streams/gnosis/cathar.html

- http://www.mystae.com/restricted/streams/gnosis/cathar. html

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN GİZLİ TARİHİ

Demirin Üstünde Karınca İzi

8. BASKI

KALKEDON

ERDOĞAN ÇINAR
ALEVİLİĞİN GİZLİ TARİHİ
KALKEDON

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

Unutulmuş doğrular, bugünün çok tekrarlanmış 'resmi ruhsatlı' dayatmalarına karşı direniyorlar. Gerçekler yalan denizinde boğulup gitmeden kayda geçmek istiyorlar.

Alevilerin Kendi Tarihleriyle Tanışmalarının Vakti Gelmiştir.

KAL KEDON

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN KÖKLERİ

Abdal Musa'nın Sırrı

KALKEDON

“Geçmişte Aleviler, şehir meydanlarında diri diri yakılırlardı.
Bugün devasa boyutlara ulaşan ateş, Aleviliğin kendisini eritiyor.
Muradım bir damla su olup bu ateşin üzerine düşmektir.”

Erdoğan Çınar

Tarihin en alçak soykırımına karşı koydular. Bizans ordularını sayısız kereler mağlup ettiler. Anadolu'yu bir uçtan bir uca geçerek İstanbul kapılarına dayandılar. Tüm zamanların en soylu direnişini gerçekleştirip Aleviliğin hafızasına kazındılar. Halkın dilinde destan oldular.

Divriği'de devlet kurdular. Bir deprem sonucu başkentleri yıkıldı. Yıkıntılar arasındaki çaresiz halk, hunharca kılıçtan geçirildi. Yenildiler, dağıldılar. Sürgünler ve yangınlar ortasında örülmüş yüzyıllar geçirdiler.

Toparlandılar, yeniden güç haline geldiler. Haçlı ordularını ardı ardına perişan ederek Anadolu'yu Katolik istilasından kurtardılar. Osmanlı'ya Batı Anadolu'yu ve Balkanları altın bir tepsi içinde sundular. Onlara dünya imparatorluğuna giden yolda rehberlik ettiler.

Bunların hepsi geride kaldı. Anadolu'nun kadim halkı Aleviler şimdi kendi yurtlarının yabancıları oldular. İnançları işgal edildi, geçmişleri yağmalandı. Onlar varlıklarını sürdürebilmek için asıl kimliklerini saklamak zorunda kaldılar. İnkâr, üzerlerine yapışıp kaldı.

Dün söylenmediği için bugün unutulan, şimdi yazılmazsa yarın kaybolacak olan, tarumar edilmiş bir Alevi tarihi var...

ISBN 9944-115-11-7
9 789944 115117